

"Træk af Livet paa Fæmø i svundne Tider"

af Niels Steinfeldt - 1931

Den, der Sysler med Minder om vort Lands intime Historie og i sine Studier overalt er stødt paa Skildringer af jordrige, mægtige, højtstaaende adelige Godsejere og undertrykte Trælle af Hovbønder, kan føle sig fristet til engang at kaste sig over Studier af saadan en lille Ø som Fæmø, hvis Bomænd alle Dage har været ret saa fri, som kun Kongsbønder kan være. Han mener, at der da maa være noget særegent, fribaarent, rankt over Folk der som intet andet Sted: de var selv hjemme. Maaske spiller ogsaa den Forventning ind i hans Forestillinger, at ældgamle Synspunkter, Fordomme paa saa isoleret en Plet maa have holdt sig længere end andensteds at Livet maa have formet sig mere barokt, oprindeligt der, saa der er Grund nok til at give sig i Lag med de ofte møjsommelige Efterforskninger; for det er ikke let at finde tilstrækkeligt Stof til en Bog om et Sogn, som kun rummer saa faa Mennesker. De historiske Kilder har været faa, og de fleste af dem, der engang har været til, er forsvundne ved Tidernes Ugunst og Vanrøgt. - Det billede, der kan tegnes af de gamle Fæmøboeres Liv, bliver ogsaa noget skævt og misvisende: Bøger som Justitsprotokoller, de vigtigste Kilder, omtaler kun Folks gale Streger, det unormale, Forbrydelserne; men vi maa trøste os med, at vi af Dommen derover, kan slutte os til Modsætningen: hvad man regnede for ret og godt, og vi maa da i Fantasien male en Baggrund af stille, hyggeligt Dagligliv i Flid og Harmoni, som naturligvis har været Regelen. -

Denne Bogs Forfatter kan ikke indlade sig paa at skrive Danmarks almindelige, indre Historie, den maa forudsættes bekendt i store Træk som Grundlag for de smaa Illustrationer dertil, som disse Blade skulde give. Det kan hel-ler ikke blive nogen sammenhængende Skildring, dertil er Bidragene for smaa og sjældne. - Sagerne sættes hen uden nøjere Sammenhæng, tidsmæssigt - med de mest nødvendige Forklaringer, derfor hedder Bogen ogsaa "Træk af Livet paa Fæmø".

Den, der vil begive sig paa en Rejse til hidtil ukendte Egne, gør altid vel i at forberede sig til den ved at Studere Planer, Kort og Rejsekskildringer over det, han skal se, og det har Forfatteren gjort. Han har ført sine Notitser ind i en Bog, og den har han med sig, og som han fornøjet har hilst Navnet Fæmø hver Gang det i en eller anden underlig Forklædning som "Fymø, Phymø, Fembøe, Femøø" er dukket op i de gamle, gulnede, mulnede hullede, næsten ulæselige Skrivelser - saaledes ser han fra Færgens Dæk Øens Linier tone frem bag SmaalandsHAVETS Søer.

En Bemærkning, en anden besøgende har brugt, skal anvendes her: "Jeg lod mig snarest fra Fejø sætte over til Fæmø, nærmest for ikke at forsømme noget - han havde ikke været begejstret over Fejø's Naturskønhed - da jeg nu engang var ude at sejle. Smaa Forventninger var denne gang min Ballast, men dem maatte jeg straks kaste over Bord, da vi nærmede os Land. Fæmø har baade Bakker og Dale, ja, endogsaa hele to Bjerge: Grydemosebjerg og Issemissebjerg, og disse er ganske præsentable; man har en dejlig vid Udsigt der oppefra. Man kan faa den indbyrdes Beliggenhed af Sjælland, Langeland, Laaland og Falster sømmet fast i sit Hoved for bestandig. Man kan tælle mange Kirketaarne og Møller og berige sin Sjæl ved Indtrykket af et stort og skønt Billede: stille Hav som Forgrund og rige Kyster længere borte, hvorhen man saa vender sig!. - En anden Forfatter siger omtrent saaledes: "Øens Form minder om Afrika, Østenden hedder "Andemosenakke" og Skjellereø", Sydspidsen hedder "Sletteren", og hele Øen er paa 2065 Tdr. Land (205 Tdr. Hartkorn). Det højeste Punkt er en Bakke Syd for Nørreby paa 18 m og Isemosebjerg ved Sønderby paa 22 m. Der er lige langt fra Nord til Syd og fra Øst til Vest, nemlig 5 km. "Bækkenet" (se Kortet) har vel været Havarm og staar endnu ofte under Vand efteraar og Vinter. Mod Nordvest og Sydøst findes Klinter. Øen vokser sydpaa, og der er Strandvolds-dannelser ved Nordøstenden. - Paa Fæmø findes 52 Gaarde, den største paa 50 Tdr. L., 94 Huse, 10 Parcelsteder; der er 2 Byer, Nørreby og Sønderby. - Sønderby er meget smuk og ligger paa meget bølgeformet Terræn, den har gamle smukke, velholdte Gaarde. Veje og Stier er fulde af Lunhed og Hygge, og der ses det yndigste Gadekær; det er en stor og rig By, enorm af Udstrækning med megen Frugtavl; den har forbavsende mange Veje. -

Bækkenet er en højst ejendommelig Lokalitet; Landet højner sig nedefra Bunden deraf op mod Byens Højder; den giver fortræffelige Enge.

Nørreby er noget større; den har en ligesaa herlig Beliggenhed som Sønderby; der er stærk Brydning mellem gammel og ny Tid i Bygningerne. Bækkenet skærer sig ind her, paa Bunden ligger Byens Gadekær, stor som en lille Sø, omgivet af Buske og høje Træer; men Avlsbygninger er hæslelige i deres moderne Udseende, rene rædsler for et Maleroje.

Der er noget jævnt og godlidende over Fæmø's Befolkning, som ikke synes bestemt racepræget; man finder her en enestaaende Gæstfrihed, Dannelse og solide Traditioner. - Skønt her er Hav nok, finder man ingen ynglende Svømmefugle, derimod Agerhøns og mange Harer; der er indplantet Fasaner. En Mand, der nøje kender Fæmø og Fæmøboerne, meddeler Forfatteren, at der dog paa sine Steder findes en Del ynglende Maager og Terner.

Agerhøns (og Harer?) maa enkelte Aar fredes helt for ikke ganske at udryddes. - De enkelte Fasaner, der af og til indforskrives, forsvinder snart.

Lækatte findes, derimod ingen Muldvarpe eller Pindsvin. -

Man er ret gammeldags her; der findes ingen Biografteatre; skønt Folk er ret velhavende, er de nøjsomme, men det er jo kun at rose. Begrebet "gammeldags" kan ikke hæftes paa alle. Paa mange Omraader - mest paa landbrugets - er Folk her meget interesserede og rede til at gaa med til alt nyt: nye Redskaber og Maskiner indforskrives straks - nye Dyrkningsmetoder prøves - man forsøger - med Held - flere Slags Frøavl o.s.v.

Næsten alle Familier har Radio. At der ikke findes Biografteater paa Fæmø, skyldes, at der ikke er Publikum nok til et saadants rentable Drift. Det hænder ofte, at en og anden omrejsende Biografteaterdirektør kommer i Besøg og viser sine Billeder paa Gæstgivergaardens Sal, der ellers bruges som Gymnastiklokale hvad dens Ribber og andre Redskaber noksom viser, og som har en lille Scene, hvor omrejsende Teatertrupper ligeledes undertiden giver Forestillinger.

Nøjsomme - forsigtige i Pengesager - er Fæmøboere; men Ordene maa ikke opfattes, som om de var for knebne, paaholdne: det Indtryk faar man da ikke, naar man ser deres Bygninger, deres Indbo, maskiner o.s.v., de sidder gennemgaaende ogsaa saadan i det, at de ikke behøver at være det; de rejser f.eks. en Del.

I ældre Tid kaldtes Beboerne "Föboer" eller Fæmbattinger" (fra ca. 1600) - Laalænderne vilde nødigt have deres land tituleret et af "Smaalandene", som man gjorde. Alle kongelige Breve dertil og derom indførtes i Bøger, som endnu findes, der kaldtes "Smaalandenes Registre og Tegnelser". - Det maatte de nu finde sig i. - "Smaalandshavet" hedder saadan den Dag i Dag med sit officielle Navn. Men saa lod Laalænderne blot den lette Ringeagt, der laa i Navnet, gaa videre nedad og saa ned paa "Øbattingerne", Fæmbattingerne". - En "Batting" betyder forresten en ikke flyve-færdig Fugleunge. - Angaaende Fæmø - Navnets Betydning findes i "Kaldsbogen" følgende noteret (af Pastor Kjørbo Smidth):

" - Først Femø af Fedmeø (den fede Ø). - Dernæst: Femø=den femte Ø (ASKø - Fejø - Raagø - Vejrø - Femø; hvor bliver saa Lilleø, Skalø og Vixø stillet?) - saa endelig: Navnet dannet i Lighed med "Femkløver", Femgreb" o.s.v., hvor Grundtallet benyttes i Sættningen for at betegne Enheden delt i flere Dele og dog sammenhørende". Altsaa: "Øen med de fem Flige". - Denne Sprogbeholdnings Rigtighed stadfæstes ogsaa af Øens Formation, thi endnu er det stærkt i Øjne faldende, hvorledes 4 store "Moser" med sine dybe Sænkninger i Jordsmonnet dele Øen i fem Grene, der dog ved en fælles Højderyg holdes sammen til en Enhed".

Denne Pastor J. Kørbo Smidths Opfattelse siges altsaa at være "bleven fuldstændig befaldet" af General-stabsofficerer. (1885).

Øens Navn skrives Fæmø eller Femø - efter nogles Mening, fordi den oprindelig har bestaaet af 5 Øer, hvilket vistnok er en temmelig naiv Antagelse. Historikeren Langebek mener, at Fæmø betyder "Skum-øen", fordi Skum paa Gotisk-Germansk hedder "Faum", hvilket vistnok er ligesaa galt.

Der har boet Mennesker paa Fæmø lige fra Oldtiden, dog fra først af ikke saa mange som nu. paa Nørrebys Marker har der endnu i Mands Minde staaet 3 Dysser fra Stenalderen, som nu er slojfedede, ligesom der er opsamlet en Del Oldsager fra hin fjerne Tid. I en Høj paa P.A. Pedersens Mark i Nørreby har man ment, at der var Kobberporte dybt nede i Jorden; en tidlig Morgenstund har en 1866 afdød Mand, Rasmus Jensen, hørt, at de smækkede i. Ved den Høj har man ved Dræningsarbejde fundet mange Sager fra Stenalderen: Flintflækker, Stenøkser, Knive, Spydspidser, og fra Bronzealderen: Lerkar og Krukker (Urner) med Aske og Knogler. Der fortælles ogsaa i Optegnelser af Sogne-præst I.G.R. Nielsen (1751-60) i Præsteembedets Embedsbog saaledes: I en Tørvemose blev for en Snes Aar siden fundet en Sølvskilling fra de romerske Kejsers Tid (tabt her engang i Jernalderen). paa Gaardmand Mads Larsens Mark tæt ved Stranden fandt man ved at grave Tørv for nogle Aar siden Knoglerne af en mand og en halvvoksen Dreng, hvilende paa et Lag Tang; deres regelmæssige Leje ved Siden af hinanden synes at røbe at de ikke kan være drevet op fra Havet. - Ogsaa i Gaardejer N. Christoffersens Tørvemose er der fundet Menneskeknogler. - En Amatør-Arkæolog Schiøtz skrev i 1856: "Jeg tror, der findes Spor af Køkkenmødding paa Fæmø". I Præstekaldets Embedsbog staaer: "Paa Gaardmand Peder Loks Mark har man ved at grave en Grøft fundet Menneskeben og (Kul?) samt en Steen-kile, alt forvaret i en Grav. Ogsaa andre Steder her paa Øen er der bleven fundet Steenkiler".

Det ældste Skrift, hvori Øens Navn er nævnt, er "Kong Valdemars Jordebog" af 1231. Navnets Oprindelse er ganske usikker: nogle forklarer det som "Fedmø", Fedmeø = den fede Ø, hvor Jorden er meget frugtbar, men det kan ikke heller passe, de gamle regnede ikke deres Jord for god. Andre tyder det: "den femte Ø", nemlig Askø, Fejø, Raagø, Vejrø, Femø. - Endnu en Forklaring har Pastor J. K. Smidt (her mellem 1882 - 1888) fremsat: "Femø-Navnet kommer af de 5 Flige, hvori Øen ved sine 4 Moser er delt", og det siges, at Generalstaben har bekræftet denne Antagelse.

Det er nu ikke rimeligt, at Generalstaben er sagkyndig paa dette Omraade.

Fæmø har fra gammel Tid været Kronens Eje, "Konungslev"; det ses af Kong Valdemar Sejrs Jordebog. Der staaer kuns saare lidt om vor Ø, men af det lidt ser man, hvordan Øen var: der staaer blot, at der har Kongen et "Hus"

(Jagthus), og der er Hjorte. En nulevende Fisker Charles Jørgensen, har engang opfisket et Gevir af en Hjort. Var der Hjorte (Krondyr), saa var der ogsaa Skov, som der nu ikke findes noget af, og det viser sig ogsaa, at Fæmø har baaaret rigeligt med Skov, da der overalt ved Gravning i Jorden findes halvførraadnede Ege- Bøge- og Elletræer og Nodder. Saadanne Trærester finder man ogsaa mellem den nuværende Strand og den yderste Revle, hvilket viser, hvad man ogsaa har antaget, at Øen har haft større Omfang end nu. Det er en Kendsgerning, at Sjælland og de sydlige Øer lang-

somt vugger paa deres Underlag. I Oldtiden laa Nordsjælland lavt, og Sydsjælland med Øerne sydfør højt; der er ved Udtøringsarbejder Syd for Laaland fundet Stenalder-Boplads et godt Stykke ude i Østersøen. Da har alle disse syd-lige Øer, Fæmø med, ligget saa højt, at de har haft større Omfang end nu; senere, i Middelalderen skiftede det; da sank det sydlige Land, og steg Nordsjælland, saa f.Ex. Forbindelsen mellem Esrom Sø, Søborg Sø og Arresø med Havet blev brudt.

Ogsaa i Nutiden borttager Havet aarlig ikke saa ganske lidt af Fæmøs nordlige og nordvestlige Kyst. Tørv, dannet af raadnede Skovtræer, kan opgraves i Stranden mellem Revlerne, men bruges ikke videre paa Grund af den stærke Svovllugt, de udsender. Under Krigengravede man Tørv i Langemose, Degnemose og Østmose. Men har Havet saaledes taget fra Kysten, saa har Menneskene derimod indvundet rigt Land ved "Bækkenet"s Udtørring; der skal tidligere have været Sejløb endog for større Fartøjer, og der var en fortrinlig Havn. Landingsstedet skal ifølge Traditionen have været der, hvor "Husmand Christian Andersens Hus i Nørreby ligger" (ca. 1870), tilhørende Ulrik Christoffersens Enke.

Kirken

Da Christendommen kom hertil, var her for faa Mennesker til, at de kunde danne en Menighed, er Sogn. Paa den større Nabøø, Fejø, byggedes der en Kirke, først af Bjælker, senere af Sten og der søgte ogsaa Fæmøboerne til i flere Hundrede Aar, lige til 1537. Dog har de Fæmø-Mænd, da de blev mange nok, længe før Reformationen, antagelig om-kring Aar 1500, bygget sig en Kirke paa deres Ø, hvor den katolske Præst fra Fejø af og til i gunstigt Vejr kunde kom-me og holde Gudstjeneste for dem. Vi skal senere se hvad der staar skrevet derom.

Kirken blev lagt ensomt og ret langt fra de to Byer, Nørreby og Sønderby, ved Vejen fra den sidstnævnte By til Havnen; den lille Kirkebygning ligger temmelig højt i det bakkede Terræn, som er saa ejendommeligt for Fæmø.

I "Klinten" lige nedenfor Kirken fandt man til for faa Aar siden Murbrokker og Rester af en gammel Ovn, som man sætter i Forbindelse med Kirkens Opførelse. -

Den blev indviet til de søfarendes Værnehelgen, Sankt Nicolaus. Dens Mure er, skønt den er opført saa sent, paa romansk Vis bygget af røde Mursten og raat-tilhuggede, Jordfundne Kampesten blandet mellem hverandre; navn-lig Korets nordlige Mur har mange af disse sidste. - Taarnet, som ligger Vest, har raat Granitfundament - "Syldstene" hedder de ogsaa med et gammelt Navn - og det mangler Prydelser i Murværket. Dets Tag er pyramideformet og dækket med Tegl. - Det største Rum, Menighedens Plads, "Skibet", er uden Sokkel, men har ogsaa raa Kampesten til Syld. Frisen, vi saa ofte ser paa vore gamle Kirker, mangler her, der findes kun et treleddet Profilbaand, som den lille Teg-ning viser: (*her mangler en tegning*) som Gesims lige oppe under Tagskægget. - Det helligste Rum, hvor Alteret staar, Koret, er meget lille og uden Prydelser paa Nord- og Sydsiden, hvorimod Østsiden har smukke "Blindinger" d.v.s. lan-ge, forsænkede Flader i Murværket. Her er der intet Spor til, at der har været Vinduer.

En sagkyndig Arkitekt, der har undersøgt Kirken, har udtalt: "Fæmø Kirke er ud til at være bygget af 2 eller maaske 3 Gange. Selve Skibet er bygget først, hvilket man kan se af, at den vestre Gavl, den, der vender ind mod Taar-net, er forsynet med de samme Murstensornamenter, som nu ses paa Østgavlen. At Skibet er bygget før Vaabehuset, kan man gaa ud fra ved at betragte Døren mellem Skib og Vaabehus; den sidder nu saadan, at den aabner ud i Vaab-ehuset, men paa den Side af Dørkarmen, der vender ind mod Skibet, sidder endnu et Par "Stabler", hvorpaa Døren har hængt, som viser, at der først har været anbragt Dør paa den indvendige Side, og at det har været en Yderdør, saa Vaabehuset da ikke har Existeret. - Vindfløjen paa Taarnet er opsat ved Reparation i 1723. Man ser dette Aarstal samt Kong Frederik den Fjerdes Navnetræk i "Spejlskrift" (d.v.s. ret og omvendt). - Denne Reparation bliver senere omtalt paa rette Tid og Sted. - Paa Korets smukke Gavl ses til venstre en Blinding. Midt i den har siddet en Laage, hvorigen-nem man i gamle Dage kom ind i Rummet over Hvælvingen. Aabningen er senere tilmuret, men Laagens Stabler til Hængslerne sidder endnu i Murværket. En mand paa Fæmø mener at have hørt, at Korgavlen ogsaa har været Kam-takket. En gammel, nu afdød Murermester skulde reparere den, men fandt det for vanskeligt, hvorfor han fjernede Kamtakkerne helt. - Det lyder dog ikke sandlynligt.

Ganske vist kaldes i Pastor Blichers Beskrivelse i "Kirkeprotokollen" (i 1863) begge Gavlene "takkede", men mon der kan sluttes noget deraf?

Om Korbuene. I "Kirkeprotokollen" (17. juni 1878) staar: "Gavlen mellem Koret og Højkirken er brøst-fældig og flere Steder gennembrudt af Revner, hvorfor en Reparation af samme er nødvendig. Bemeldte Gavl har op-rindelig været Langkirkens udvendige Gavl, som er bleven gennembrudt i Bueform for at faa Indgang til det senere til-byggede Kor, uden dog at være undermuret med nogen Bue". - Efter Indberetning og indhentet Erklæring fra Etats-raad, Bygningsinspektør Hansen opføres derefter "en muret Bue af 2 Stens Tykkelse".

I 1880 bestemmes det, at "de vanzirede, tjærede Gesimsbrædder paa Choret bør ombyttes med en muret Gesims", hvilket derefter udføres.

Korets nordlige Væg er næsten helt op til Taget opført af raat tilhugne Kampesten ligesom den underste Del af Skibets Nordvæg. Paa Midten af den findes Spor af en gammel Indgangsdør for Kvindene. I Murene spores nogle af de smaa, oprindelige Vinduer, som i Tidens Løb er bleven tilmurede. -

Paa Skibets Sydside ligger Vaabenhuset, som hedder saaledes, fordi Mændene i gamle Dage hængte eller stillede deres Vaaben der, før de traadte ind i Helligdommen. Det har en kamtakket Gavl. - Fra Vaabenhuset fører en skøn Dør, der vidner om god Kultur og sikker Tradition, ind i Skibet.

Inde i Kirken ser vi, at hele Rummet er dækket med 4 Hvælvinger; baade Koret, Skibet og Taarnrummet, der ved Buer aabner sig ind mod Skibet. - I 1885 blev der fundet Kalkmalerier deroppe under Hvitningen, og de blev fremdragne og restaurerede af Magnus Petersen. Det første Billede, man fandt, var det paa den vestre Kappe, det ved Tri-umfbuen; "det blev restaureret af Maleren Zeuthen efter ministeriel Resolution; da man senere ogsaa fandt Billeder paa de andre Kapper, blev det overdraget Professor Kornerup at restaurere disse". (ca. 1887-89?) Saaledes har "Kaldsbo-gen" det. Mon ikke Arbejdet er blevet færdigt i 189; der staar da i et Hjørne af Koret under et af Malerierne: "27/2 1889. H.P.A.D.S."

Angaaende det paa ny overhvitte Billede paa østre Kappe (lige bag Alteret) melder Synsprotokollen af 1887: "- særligt vil Synet indstille til Ministeriet, at Maleriet i Hvælvingsskappen over Alteret paany overhvidtes, da det maa anses for et anstødeligt Billede af Guddommen." Det skete da. De er fortrinlige og skriver sig fra Kirkens Tilblivel-sestid, altsaa formentlig fra ca. 1500.

Paa Korhvælvingens østre Kappe fandtes et Billede af Treenigheden: Gud Fader sidder paa sin Trone og holder den Korsfæstede foran sig; dette Billede var meget medtaget og næsten udslettet. I nordre Kappe er malet et smukt Billede af Sankt Paulus der i Haanden holder et Tohaands-Sværd; omkring hans Figur ses et kunstigt slyngt Skrifte-baad, hvorpaa der til højre for ham staar: !O, du vyrg (værdige)apostel Syncte Povel, alle Krisne Kyker (Kirker) forklar, - bedh for os til gudh, ah (at) han os y hammeri forvar." - I Baandet til venstre for ham staar: "(Ecce) Ejus item gnatum Jesum cognomine Christum, Avem dominum nobis agnoscimus ac veneramur." (d.v.s. (Se) Og ligeledes hans Søn, Jesus, kaldet Christus, hvem vi erkender for Vor Herre og tilbeder".

I Hjørnet af Kappen er prægtige middelalderlige Bygninger med Taarne og Spir og i Hvælvingens Top et smukt sent gotisk Ornament. - I den vestlige Kappe er et lignende Billede af Sankt Nicolaus, de søfarendes Beskytter, der holder Bispestaven i den ene Haand og udstrækker den anden vilsignende. Omkring hans Hoved er ligeledes et Skriftbaand med disse Ord: "Sanetus Nicolaus, pontifex patronus ecclesie hujus ora pro nobis", (d.v.s. "hellige N., Ærkebisp, Værnehelgen for denne Kirke, bed for os").

I Skibets første Hvælving findes der paa den østlige Kappe malet en Christus som Himmeldrot, siddende paa Regnbuen med de opløftede, saarede Hænder; Sværdet og Lilien udgaar fra hans Mund (d.v.s. Symboler paa hans Her-skermagt og Opstandelse). Ved Siderne staar Maria og Johannes. Under Maria ses de salige fremgaa af Gravene, med-ens Englene blæser i Basuner. De opstandne drager ind i Himmerige, der er fremstillet som et Slot med mange Stok-værk, i hvis Vinduer man ser de salige sidde. De udvalgte ses i Renselsebadet uden for Paradisslottet. Eller der er Gra-vene, de stiger op af. - Under Johannes er Helvedsgabet, hvor de fordømte jages ind af Djævle i fantastiske Skikkelser; der er bl.a. en Djævel, der med en Fork støder et Menneske ind i Gabet paa et Uhyre; der er ogsaa en vinget Dragefi-gur, der tuder i et Horn. En Engel svæver over Billedet og holder et Skriftbaand, hvorpaa der staar: "Surgite, mortui, venite ad judicium" (d.v.s. Staa op I døde, og kom til Dommen) og Endvidere: "Sover y døde".

Maleriernes hele Karakter, Billederne af Bygningerne og Stilen i Ornamenterne tyder paa, at de er gjorte i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede, altsaa vel, da Kirken stod færdig. -

Det vigtigste Stykke **Inventar** er Alteret. **Altertavlen** bærer Frederik den 6tes Navnetræk; den er yderst simpel og har et tarveligt Maleri, der forestiller Christus i Getsemane Have og Englene - her er 3 Engle - med Ansigter som Morianer - skønt Beretningen i Luc. 22,43 kun nævner een Engel, - der kommer og styrker ham med Vin. Paa en Messingplade læses følgende: "Denne Altertavle er bekostet og given til Femø Kirke af Else Jørgensdatter, Enke efter Gaardmand Ole Petersen Lock (et Navn, der ofte træffes i gamle Fortegnelser fra Laaland: i 1582 i Hillested, 1610 i Østofte, 1688 i Nørreballe, 1762 her paa Fæmø, Sønderby og baade før og senere paa Askø) i Sønder Bye paa Femø, indviet ved Jubelfesten (Jubelfesten d.v.s. Reformationsfesten) den 30 December 1536, Gud til Ære, Menigheden til Opbyggelse." - Paa Alteret staar et Par solide, ret smukke Malmstager med Plader. Paa den ene læses: "Jørgen Madtzen, Maren Pedersdatter. Anno 1700." Paa den anden: "Hr. Claus Casper Dreier, A.B.I.S: P.N.S. Anno 1700." - det er vel Ambrosius Jørgensen og Peder Nielsen, der nævnes paa Matrikullisten.

Alterkalken er værd at lægge Mærke til; den er af Sølv og bærer denne Indskrift: "Anno 1659 (under Svenskekrigen) blev denne Kalk og Disk plyndret af de Svenske fra Femø Kirke, men Sognepresten H: Lavrits Hansen Capel (se i Præsterækken Nr. 7) gjorde sin Flid og opsøgte den i Naxskov, hvor den var sold af de Svenske, Dog i Støker hucken (i Stykker huggen) - og blev saa igjen paany omgiort af Kierke Wergerne (Kirkeværgerne) Daniel Jensen og Hans Simensen, Kierken til Gavfn og Brug, som skede Anno 1662".

Prædikestolen er i Ungrenæssancestil fra hen imod Aar 1600; den er temmelig lille og ret ejendommelig; den hviler paa en tyk, snoet Søjle. I Fyldningerne er store Renæss. - Bladornamenter. Der staar at læse: "Hvo, som haver Øren at høre med, han høre. Math. 13,9."

Døbefonten er af Sandsten, Synsprotokol 1918 siger: "af gullandsk eller stevnsk Sten", og ligner den i Fejø Kirke, ligesom hele Kirkebygningen synes at være formet efter den. - Døbefadet er lille og helt glat. Skibet har 2 kvadratiske Krydshvælvinger; fra den nærmeste Altret hænger en

Lysekrone af Malm ned: den har en Indskrift: "denne Krone haver Else Fridericks Daatter Givet udi Guds Navn til Fæmø's Kierke Gavn og Chri. Fæmøe den 1. October 1766. For ferdiget af Kjæl (Kjeld) Siversen i Nykøbing". I den anden Hvælving hænger et

Krigsskib, en Fregat for fulde Sejl med en Dampskruer.

I det lille, hvælvede **Taartrum**, som er indlemmet i Skibet og aabner sig ud derimod med en aaben Rundbue, har der været et Galleri med Ornamentter fra Slutningen af 17 Aarhundrede. I Fyldningerne saas Billeder af de 11 Apostle og under dem Bibelsprog, det hele yderst slet malet. Der staar et **Orgel** (lille, nyere) og foran det hænger et

Krucifix, som af Kunstkere er bleven meget beundret; det laa tidligere slet vedligeholdt paa Loftet over Vaaben-huset. Det er fortrinligt skaaret og skriver sig fra det 14de Aarhundrede, er altsaa ikke tilvirket til vor Kirke, men har hængt andensteds.

Christusskikkelsen har et mærkelig aandefuldt Ansigt; Figuren er omtrent i naturlig Størrelse. Det er blevet istandsat ved Nationalmuseet af Kr. Due i 1924, og Istandsættelsen blev bekostet af nu afdøde Enkefrue Maren Johanne Andersen.

Imellem Skib og Kor er der ogsaa en pænt pudset **Triumfbue** (Korbue) af en halvcirkelrund Form, over den er ind mod Skibet ogsaa anbragt et Krucifix; det er af nyere Oprindelse og af ret godt Arbejde.

Paa Kirkeklokken læses, at der er støbt i København af I.C. & U. Gamst, bekostet af Fæmø's Kirkeejere og besørget af Hans Olsen.

Stolestaderne er bleven reparerede og opmalede i 1909. Udskæringerne virker noget for kraftigt mod Kirkens øvrige Træskærerarbejde.

Midtpartierne af Udskæringerne fremstiller alle de hellige Tegn. Inde i en af Stolene findes indskaaret nogle Bogstaver og Bomærker. - Lige inden for Kirkegøren er der ophængt en Sølvkrans over en Lærer Werneburg (1860-99) "fra Fæmø Skoles Elever". Sølvkransen er nu taget bort, og paa dens Plads findes i hvidt marmor en:

"Mindetavle over Sognepræsterne til Fæmø

Johan Georg Rasmus Nielsen, fra 1815 til 1816 (Præsterækken No. 20)

* 1774

Og hans Søn af samme navn, fra 1851 til 1860

* 1816, døbt paa Faderens Begravelsesdag + 1881

Velsignet Deres Minde

I Taknemmelig Erindring

Slægten 1916".

Om den anden Hr. Johan Georg Rasmus Nielsen siger Kaldsbogen: "Han blev født paa Fæmø den 3. Juni 1816, blev Kandidat Januar 1842, Missionær ved Frederikshaab i Grønland den 15. Marts 1842 og var der i 8 Aar (1842-50), kom til København i Oktober 1850 og blev Sognepræst paa Fæmø (fra 20. September 1851 til 15. Januar 1860) og derefter forflyttet til Lyndet og Ryde.

Ved Kirkedøren findes endvidere en gammel Træblok med svære Jernbeslag og mægtige Hængelaase. Ligeledes findes et Par af de gamle "Skuffer" med Bjælder, som Degnen tidligere brugte ved Indsamling af Penge.

Kirkegaardsdiget: af Synsprotokollen fra 1879: "Ifølge Synet dertil indhentede Tilladelse var det krumme Kirkegaardsdige langs Landevejen bleven ombyttet med en ca. 1½ Al. høj Kampestensmur, udført paa egen Bekostning af Kirkeværgen Rasmus Hansen (Löje) og Kjøbmand og Gaardejer Hans Hansen Frimand; indenfor denne Mur vil blive plantet en Tjørnehæk." --

Nu findes der en saadan Mur og meget høj og smuk Hæk ikke alene ude ved Vejen, men omkring hele Kirkegården. I to Stene, en paa hver Side af Hovedindgangen, er indhugget:

R. L. og H. F.

1879 1879

D.v.s. Rasmus Hansen (Löje) f. 1824, d. 1892 og Hans Frimand.

Fæmø stod fra gammel Tid under Kongen, som vi har set: han ejede Jorden, mens Bønderne ejede hver sin Gaard og den Grund den stod paa - og han lagde den sammen med de andre Smaaøer ind under Ravensborg Lén og lod dem styre af sine adelige Lénsmænd. I 1523 var det Johan Oxen, der kom til Styret. Et Dokument melder derom: "Herr Jehan Oxen fik et 10-Aars Brev paa Raffwensborg Len med al Tilliggelse, som er Sønderherred, Nørreherred, Stokkemarke Sogn, Fæmø, Fejø og Vejrø med al kongelig Rente og Rettighed mod aarlig at give deraf 1000 Mark Sølv dansk, Halvdelen af Sagefald (Retsbøder) og Oldengæld (d.v.s. Afgift for de Svin, der gik paa Skoven) og alt Vraget" (af de strandede Skibe). Kun i eet Aar beholdt han Øerne under sig: den 14. August 1524 kom en ny kongelig Befaling herom: "Hr. Johan Oxen, Ridder, skal beholde Ravensborg Lén efter sit Brevs Lydelse undtagen Fæmø, Fejø og Vejrø, deslige de Fiskerlejer, som

er der, og som Kronens egen Tolder plejer at tage Vare paa". - Sagen var, at Øerne nu kon ind under Nykøbing Lén og sammen dermed skulde tjene som Underhold for Dronning Sofie, Frederik den Førstes Hustru, "Livgeding", som det kaldtes. - En Ydelse til Nykøbing, man dengang paalagde Fæmø, existerede endnu i 1902, man kaldte den "Hospitalspenge"; og den bestod af nogle faa Kroner aarlig af hver Gaard. man havde glemt Ydelsens Oprindelse og havde i de mange Aar svaret den uden at huske, at man forlængst var kommen bort fra Nykøbings Formynderskab. - Et Dokument fra 1525 fortæller om Livgedinget; det er meget langt og omstændeligt, men vi plukker kun det væsentligste ud: "Nykøbing Lén med "Ffæø-øø, Ffym-øø, Askeø-øe oc Werrøøe" haver van Werde paa den gamle Dronnings Vegne, Højbaarne Fyrstinde, Dronning Sofies Livgeding. - Vi Frederik o.s.v. gør alle vitteligt, at efterdi højbaarne Fyrstinde, Fru Sofie, vor kære Husfrue og Fyrstinde nu er kronet for til Hjælp med os at styre og regere, hjælpe hver Mand, fattig og rig, til Lov og Ret, haver vi det saa skikket, at hun skal have og nyde og beholde til hendes Stats (Hofs) Opholdelse, om den almægtige Gud det saa skikket og forsét (indrettet) haver, at hun os vorder overlevendes, at hun skal have, nyde og beholde Nykøbing Lén, Stubbekøbing, Aalholm Lén, Nysted og Ravnsborg Lén og Slot, Nakskov By og Saxkøbing!, og derunder hørte Fæmø og de andre Øer.

Alt dette Land og dermed Øerne var saa lagt under Dronning Sofies Styre lige til hun i 1568 døde; senere, mellem 1588 og 1631, tjente det som Underhold for Frederik den Andens Enke, ogsaa en Dronning Sofie. Mellem 1631 og 1647 levede Christian den Fjerdes ældste Søn, "den udvalgte Prins", der hed Christian ligesom Faderen, af Godset, til han i 1647 døde; hans Enke, magdalene Sibylle overtog det og beholdt det til 1653.

Kirkeligt hørte Fæmø og de andre Øer ligesom Laaland og Falster lige til Aar 1804 under Fyns Bispestol.

Vi kender kun Navnene paa 3 katolske Præster for Fæmø; de boede paa Fejø, som sagt er; og vi ved lidt om de Indtægter, de havde. Meddelelsen er ikke dateret, men den er sikkert fra engang i Middelalderens Slutning, endnu i Katolsk Tid; det hedder: "Fæmø Præsterente er paa 41 Skp. Rug af Almissekorn (d.v.s. Korn, der deltes mellem Præst, Degn og de fattige). Og giver de (Bønderne) hver 15de Kærv og hvert 10ende Hoved i Tiende". Tienden var her ringe-re end andensteds, der fik Præsten virkelig hver tiende Kærv; men Grunden var vel den, at det dyrkede Areal her paa Øen var saa ringe, at man ikke kunde yde mere til Præsten.

Nu skal vi læse om de to Katolske Præster, de sidste i en lang Række - og kun Navnet paa den trediesidste. Den ene blev ansat i 1508; Udnævnelses-Dokumentet er paa latin: "Hans, med Guds Naade Danmarks, Sveriges, Nor-ges, de Slavers og Goters Konge, Hertug til Slesvig, Holsten, Storman og Ditmarsken, Greve til Oldenborg og Delmen-horst: Vor Hilsen til ærværdige Fader i Christo, Os elskelige Hr. Jens Andersen (Beldenak), Biskop over Odense Stift, med vor Gunst og Kærlighed. - Da nu Sognekirken paa Fejø med sit Annex paa Femø (Askæ nævnes slet ikke; Befolk-ningen der hørte fra gammel Tid til Nykøbing Lén), i eders Stift ganske og aldeles er bleven ledig ved, at dens sidste In-dehaver, **Hr. Knud Bryske** (en adelig Præst) er traadt tilbage, og Kaldsretten til dette Embede fuldkommen tilhører os, da sender vi den i denne Skrivelse fremstillede **Hr. Jens Andersen** som Præst til nævnte Kirke med dens Annex, for at han af eders Faderhænder kan modtage den, idet jeg altsaa kræver, at I skal overlade ham nævnte Kirke med dens Annex med Sjælesorg, og det med al kanonisk Rettighed. Se til, at I indsætter ham saavel i Kirken som i hver enkelt af hans Rettigheder og forsvare ham kraftigt deri, alt efter Ret og Orden formedelst de Gaver og de utallige Naadesbevis-inger fra det Høje, vi haver modtaget. - Til Vidnesbyrd herom har vi ladet vort Segl sætte herpaa.

Givet paa vor kongelige Gaard Halsnæs, den 18. Februar Anno 1508" ("den 5. Dag efter den hellige Jomfru Julianes Fest")

Denne Hr. Jens Andersen sad her i Embedet til 1523; da han gik af, og en ny Præst kom til, **Hr. Peder Hansen** som ogsaa fik kollats paa Fejø Kald med Annexerne Fæmø og Askø (nu er endelig Askø kommen med i Rækken). Do-kumentet lyder, oversat fra Latin, saaledes: "Jens Andersen, med Guds og de apostoliske Sædes (Pavens) Naade Bis-kop i Odense, sender os elskelige (det lyder helt kongeligt) Hr. Peder Hansen, Præst i vort Stift, vor faderlige, kærlige Hilsen. Den Fortjeneste, du ved din Retskaffenhed og ved andre Dyder har forskaffet dig, hvorved du anbefales os til et din Troskab værdigt Vidnesbyrd, driver og nøder os til at omfatte din Person med en særlig Yndest og Naade, hvorfor vi foreslaar dig for den naadige Fyrste og Herre, Hr. Christiern (den Anden), Danmarks, Sveriges, Norges, de Slavers og Goters Konge, til at være Præst for Sankt Nicolai Kirke paa Fæø med dens Annexer Fæmø og Askø, da Hr. Jens Andersen, den sidste og endnu værende Præst, frivilligt er traadt tilbage fra Embedet, saa det er lovligt ledigt, med Sjælesorg for alle, der hører under disse omtalte Kirker (paa det Tidspunkt maa der altsaa have været en Kirke bygget paa Fæmø, siden der siges "Kirker"). Ved vort hellige Embedes Insignier (Hovedklædet, Bispetiaraen) indsætter vi dig i disse Kirker, og vi vil, at ingen anden end du paa nogen Maade skal nyde Kirkernes Indkomster, men at de helt og holdent skal svares til dig. Desuden paalægger vi to nærboende befuldmægtigede (Præster) at komme til Stede og hjælpe dig til uhindret og fuldkommen Besiddelse af de nævnte Kirker. - Til et troværdigt Vidnesbyrd herom har vi hængt vort Segl under dette Bre.

Givet i vor Residens paa Als paa den hellige Jomfru Mariæ Fødselsdag Anno 1523". (15. August)

Efter Reformationen (1536) blev hver af Øerne, Fejø og Fæmø et Sognekald for sig. Ved kongelig Bevilling af 4. Juli 1537 blev Øerne

Skilt og fik hver sin Præst. Det var ikke Fejø's Præst, det var Fæmø og Askø Bomænd, der havde bedt om Adskillelsen. Det var allerede lovet dem før Reformationen, i 1527, Vor Frue Dag, den 15. august, der staar: "Bønder og Almue paa Fæmø i Nykøbing Læn maa have deres Sogneherre (Præst) paa Landet (Øen) hos dem og klæde og føde ham der, dog at Forleningen (Præstevalget) bliver hos Kongen."

Det var nok ikke blevet til noget paa det Tidspunkt, men den 4. Juli 1537 kom først det endelige Brev derom:

"Vi Christian med Guds Navn udvalgt Konge til Danmark og Norge o.s.v. gør alle vitterligt, at vore Under-saatter, besiddendes og boendes paa Fæmø, har berettet for os, at deres rette Sognekirke er liggendes paa Feøe, deres Sognepræst er der hos Kirken besiddendes (boende), og at de derfor har stor Brøst der paa Fæmø, naar deres Børn skal christnes (døbes) og "siuge menniske skulle haffve deris rede (Hjælp) udi deres siste oc yderste tiidt" (i deres Døds-stund) desligeste ogsaa, at Guds Ord ikke forkyndes denne fore, som det sig burde, efterdi at deres Sognepræst er fra Haande fra dennem, og at der derfor haver opbyggt dennem et Kapel der paa Fæmø. (Lyder det ikke, som de først nu, for nogen Tid siden, skal vi sige: i hans Minde - altsaa omkring Aar 1500 har bygget den kirke?) - Da har vi nu af vor synderlige Gunst og Naade undet og tilladt og med dette vort aabne Brev under og tillader, at samme vore Undersaatter paa Fæmø maa herefter tage dennem en Præstemand, som forfaren er udi Skriften og kan lære dennem Guds Ord og deres Sjæls Salighed og blive der boendes paa Landet hos dennem og gøre dennem den Tjeneste inden Kirken og uden, som en Sognepræst bør at gøre sit Sognefolk. Og skal de igen give hannem den Del, dennem bør gøre, saa han haver en ærlig og skellig (rimelig) Opholdning (Ophold) til Klæder og Føde. Forbydendes derfor alle at gøre dennem paa samme Sognepræst Hinder eller Forfang (Skade) udi nogen Maade under vor Hyldest og Naade.

Givet paa vort Slot Kiøbenhaffn Ottensdagen nest effter visitationis Mariæ (d.v.s. Mariæ Besørgelsesdag) Aar MDXXXVII Under wortt Signet" - Johan Frijs Cancellarius."

Da Præsten var saa indflydelsesrig en Mand i Sognet, den eneste, der havde Ret til at "Hr." foran sit Navn, - han kaldtes ogsaa, som vi ovenfor har set "Sogneherre", skal Præsterækken (series pastorum) opstilles her som en Slags "Kongerække", og for Oversigtens Skyld kan vi inddеле Sognets indre Historie efter de skiftende Præster. Vi nævner Præsterne og angiver deres "Regeringstid"; men det er oftest kun Navne, vi kender; vedes der noget mere om en Præst, omtales det, naar hans Tid kommer.

Præsterækken.

- 1) **Hr. Jørgen** (-1573), der trak sig tilbage i 1573 for Alderdoms Skyld til fordel for Eftermanden (Kaldsbogen: Jørgen Christensen)
- 2) **Hr. Anders Lauritzen** (1573-77) Han var ordineret, før han kom her, hvor han rimeligvis først var Kappellan eller ægtede Formandens Datter. I 1576 klagede han over, at Fogeden paa Fæmø, Hans Jyde, havde overfaldet ham og svarlig mishandlet ham; men da Bønderne samme Aar ligeledes klagede over, at Hr. Anders bankede dem, og han og Fogeden forligtes, har Præsten vel ikke været uden Skyld. Han døde den 11. November 1577 af Pest (I Kaldsb. kaldes han Anders Nielsen.)
- 3) **Hr. Peder Hansen** (1577-ca. 1600) var Kapellan i Østofte, da han i 1577 blev kaldet hertil. Han døde omkring Aar 1600.
- 4) **Hr. Morten Jensen** (-1600 - ca. 1629) var her 1605 og 1610; i 1624 nævnes baade han og en Hr. Søren Jensen.
- 5) **Hr. Jørgen Eriksen Gamborg** (1629- ca. 1645). Han var født i 1586 og blev ordineret den 27. December 1620.
- 6) **Hr. Frederik Geertsen Endemand** (ca. 1645-1659). Han var født i 1609 og var først Hører i Slagelse. Han trak sig i 1641 tilbage fra Lærergerning og blev samme Aar Kapellan pro persona i Horslunde. - En Søn af ham, Geert Frederiksen Endemand blev Birkefoged og Dommer samt Gaardejer paa Fejø i 1677, hvor hans Efterslægt sporede i mangfoldige Aar. Han blev ogsaa Birkedommer for Fæmø og Askø, da disse Øer i hans Tid blev lagt ind under Fejø Birk; og han døde uskyldig dømt i Fængsel 1706.
- 7) **Hr. Lauritz Hansen Cappel** (Capel) (1659-79). Han skal være født i Stokkemarke. Han ægtede Formandens Enke. Han døde den 13. November 1679.
- 8) **Hr. Hans Christensen Seiling** (1679-1694). Han fødtes 1646 og døde 38 Aar og 3 Maaneder gammel den 21. November 1694. Samme dag døde ogsaa hans Hustru, begge rimeligvis forgiftet af en Bissekræmmer, der havde solgt dem et Pulver for Svaghed. Han synes at have været ordineret, før han kom hertil. Hustruen (hun var hans anden Hustru) hed Kirstine Sørensdatter. Den første kaldtes "Malene Hr. Hans'is".
- 9) **Hr. Hans Casper Anthon Dreier** (1694-1719). Han var født 1667, blev Student fra Nykøbing Skole, blev kaldet hertil den 11. December 1694 og døde den 3. September 1719. Der siges om ham at han "var en stor Praler". Hans enke, Charlotte Amalie døde i 1738.
- 10) **Hr. Christopher Kloppenburg** (1719-1732). Han var født i 1680 i Nykøbing, hvor Faderen var kongelig Berider. Mellem 1702 og 1708 var han Hører i Nysted og var ordineret, da han den 10. November 1719 blev kaldet til Fæmø. "Den smukke (d.v.s. fortræffelige) Præstemand læste hver Daag i Bibelen og skyede Dans, Kortspil og verdslige Selskaber. Han havde en Del opvakte Sognebørn, som maaske siden fattedes Sjæleføde".
- 11) **Hr. Peder Hellevad** (1732-41) var født 1696 i Nakskov, hvor Faderen, Niels Pedersen, var Skipper. I 1723 var han Skibspræst i 4 Maaneder og derefter Kapellan pro persona i Nakskov fra 1724-32, da han den 5te Juni blev Sognepræst her. Han døde den 3. Januar

1741.

12) **Hr. Martin Ohnsorg** (1741-42) var født 1707 i Bjeverskov paa Sjælland. Faderen var Officer. I 1734 blev han kaldet til Missionær i Grønland samme Dag som Povl Eged. Efter en 6aarig Fraværelse blev han kaldet hertil den 24. April 1741. Til Beboernes Sorg blev han allerede i 1742 forflyttet til Strøby. Han døde sog Sognepræst i Holtug i 1774. Var 3 Gange gift. 1' med Margrete Dorothea Heyde, som døde i 1743, samma Aar 2' med Maren Jensdatter, hvis Fader var kongelig Brygger og Slagter; 3' med Marie Plockros, hvis Fader var Sværdfeger (d.v.s. Vaabensmed) og Brygger i København. En Søn, Christian, blev Præst. Han har skrevet en statistisk Beskrivelse af Laaland, som foreligger i Manuskript.

13) **Hr. Nicolai Dall** (1742-1753) var født 1714. Faderen var Forvalter paa Antvorskov Slot. Han blev kaldet hertil den 29. Juni 1742 og døde her den 6. Juni 1753.

14) **Hr. Abraham Becher** (1753-65) var født 1720 i Rudkøbing, hvor Faderen var Apoteker. Denne vilde have ham til at slaa ind paa samme bane, men dertil havde han ingen Lyst og var tilmed en vild Krabet. Efter en treaarig Læretid paa Apoteket kom han i Rudkøbing lærde Skole og efter dens Nedlæggelse i 1740 i Odense Skole, hvorfra han blev Sstudent. 1746-50 var han Præst paa en Kinafarer. Den 29. Oktober 1753 blev han kaldet hertil, hvor "han levede godt af sine mange Penge og kostelige Sager, indtil han formedelst Fistuleuse Sygdomme (Bylder) intet mere formaaede", men maatte tage Eftermanden til Kapellan. I 1755 ægtede han Inger Marie Brennike fra Nakskov, som fødte ham 3 Børn, af hvilke den ældste kom til Verden 2 Maaneder efter Brylluppet (hvilket medførte Straf); hun var en Datter af Raadmand Brennike i Nakskov. Efter Hr. Bechers Død ægtede hun Hr. Thornam i Landet Sogn. En af Hr. Bechers Sønner blev Præst.

15) **Hr. Johan Frederik Volckersen** (1765-69) blev født i Holbæk og blev Student fra Nakskov, hvor han mellem 1755 og 1764 var Hører. Saa blev han Kapellan her. Om hans Liv i Nakskov siges der: "I sit kærlige Nakskov fandt han mange Velyndere paa Grund af sit insinuante Væsen og havde baade sin daglige og run- de, lækre Føde hos Byens Indvaanere." - I 1765 fik han vel Kaldsbrev paa Askø Præstekald, men i det sam- me Aar døde Hr. Becher her, og nu skrev Hr. Volchersen til cancelliet, at han gerne vilde blive paa Fæmø, hvilket ogsaa skete, "thi han kunde faa det, som han vilde". Her paa Fæmø havde han nogen Strid med Bøn- derne om en Tiende, som de havde købt af Kongen i 1765, og først ved hans Død i 1769 ophørte Processen. Hr. Volchersen kunde altsaa dog ikke altid faa det, som han vilde. Han var gift med Annike fra Rødby, som tidligere havde været gift med en Købmand, Jørgen Mackeprang.

16) **Hr. Hans Pedersen Höyer** (1769-85). Hans Fader var Bonde paa Fyn. Han var først Præst paa Aggersø og Omö, hertil søgte han paa Grund af tiltagende Svagelighed. "Hans Helbred blev stadig ringere, og han ønskede et mageligere Sted at tjene sin Gud paa, hvilket ogsaa skete, idet han af Kongen blev kaldet hertil". (Kaldsbog.) Han blev kaldet hertil den 10. Marts 1769 og døde i Marts 1785. Han var 2 Gange gift og over- levede begge sine Hustruer. - 1) Else Christiane Bircherod og 2) Margrete Marie Brandt fra Odense. En Søn, født 1758, var Kapellan for Faderen 1783 til 1785, dog han døde, visstnok i 1809, som Præst i Mesinge.

17) **Hr. Claus Kastan Höyer** (1785-89) - næppe i Slægt med Formanden - var født i 1748 i Uldum, hvor Fade- ren, gift med Marie Kastan, var Sognepræst. Han blev kaldet hertil den 17. Juni 1785 og døde allerede i 1789, den 27. November, 41 Aar gammel.

18) **Hr. Magister Mogens (Mons) Sommer** (1790-98) var en Degnesøn fra Bornholm. Han blev født den 7. Maj 1762, Student 1781, tog baade Theologisk og filolosofisk Examen med Laudabilis (1. Karakter) i 1784 og 1785. I 1787 blev han Magister og den 19. Februar 1790 Præst her. Den 21. Februar 1798 gik han herfra til Sorø, hvor han blev Dr. theologiæ og Ridder af Danebrog samt fik Rang med Amsprovster. Han døde den 31. Oktober 1848, 86 Aar gammel. Han var gift med Ellen Marie Borup, hvis Fader var Urtekræmmer i København - hun døde i 1836.

19) **Hr. Jens Rasmus Zeuthen** (1798-1814) var en Degnesøn fra Stiftsbjergby og var født 1760. Han kom hertil fra Manø den 30. Maj 1798 og døde her i 1814. Han var gift med Johanne Marie Olsen; de havde 4 Sønner og 2 Døtre. En Søn, Carl Frederik Zeuthen, døde i 1833 som Grosserer i København.

20) **Hr. Johan Georg Nielsen** (1815-1816) - var født i 1774. Han været Institutbestyrer i København, da han blev kaldet hertil den 23. Juni 1815. Han døde allerede i følgende Aar.

21) **Hr. Hans Christian Batahasar Porth Holst** (1816-23). Han blev forflyttet herfra til Stadager.

22) **Hr. Povl Bentsen** (1824-1830). Hans Fader var Professor og Rektor i Hillerød, og den 26. Marts 1824 kom han her til Fæmø. I 1830, den 17 Februar blev han forflyttet til Glumsø paa Sjælland og døde i 1839 som Sognepræst i Skelby og Gunderslev, Nabosognene. Han var gift med Johanne Eleonore Sølling, Datter af en Slotspræst i Frederiksborg. Der var 2 Døtre i Ægteskabet, som begge blev gift med Præster i Sønderjylland.

Som vi ved, var Fæmø Jord Kongens Ejendom, hvoraf han kunde kræve Afgift. I en Optegnelse fra 1723 udtrykkes det saaledes: "Ffymø ligger til Kongens Fadebur" og "af Ffymø svares der aarlig 131 Mark og 3 Skilling och 6 Pund (24 Tdr.) haffuer (d.v.s. Havre)".

I den Krig, der kaldes "**Grevens Fejde**" (1533-36) havde Kongens, Christian den Tredie, trukket saa stærkt paa Fæmøs Bomænd, at han

til sidst maatte skaane dem noget. Juleaften 1538 skrev han saaledes til sin Lensmand over Nykøbing Lén, Schack Rantzou: "Vor Gunst tilforn. Vid, at vore Undersaatter, Bønder og menige Almue, som bygger og bor paa Femø udi Nykøbing Lén, haver nu ladet berette for os, hvorledes de nu udi sidste forleden Fejde er tit og ofte udplyndrede og derover er nu saa saare forarmede, at de ikke formaar at udgive denne Sølvskat (Pengeskat) og beretter, at de haver velvilligen udgivet alle andre Skatter, som de er tilskrevet om, og var derfor begærendes, at vi vil ansé saadan deres Brøst og store Skade og endeligen forhandle med dennem om samme Sølvskat. Da haver vi nu ansét saadan deres Brøst og Armod og undet samme vore Undersaatter paa Fæmø, saa de nu straks skal udgive og ant-vorde dig paa vore Vegne Halvdelen af samme Sølvskat, og den anden Halvdel skal staa udi vort Frie Vilkaar, indtil saalænge vi selv udi Falster kommendes vorder eller og herforinden lader forfare (undersøge) samme vore Undersaat-ters Lejlighed (Forhold), hvad heller de paa vor videre Anfordring skal samme Part udgive, eller vi da og kunde efter samme deres Lejlighed forskaane dennem dermed.

Skrevet paa vort Slot, Kiøpnehaffn Jwlle Affthen aar mdxxxIII. Wnder Wortt sigsnet".

Christian III havde ogsaa senere noget tilovers for Fæmø og dens Søsterøer: tværtimod, hvad ellers var Skik, tillod han Beboerne her i 1550 at handle paa Tyskland uden om Købstæderne paa det større Moderland, Laaland - "Meginlandet", "Meenlandet" kaldte han det, d.v.s. det store (meget, megen) Land, Hovedlandet - : "Christian, med Guds Naade o.s.v. gør aller vitterligt, at efterdi vore Undersaatter paa Femø, Feø og Askø ligger saa langt fra Meenlandet, og det er dennem storlig til Besvær, at de skal købe i vore Købstæder deres Humle, Salt, Staal og andet til deres Hus's Ophold, da paa det at de des bedre maa blive ved deres Bjergning, haver vi af synderlig Gunst tilladt, at de her-efter maa sejle med deres Skuder til Tyskland og med deres eget hjemmefødte Kvæg og Korn, naar der ikke er Forbud (i Krigstilfælde) og der igen købe Humle, Salt, Staal, Jern og hvad andet de haver behov til deres eget Hus's Ophold, indtil vi siger anderledes derom; dog maa de ikke sælge til Farprang (d.v.s. andensteds til lavere Pris)"

I 1557 var Bønderne her paa Fæmø bleven ængstelige for, at deres gamle "Rettigheder" (d.v.s. Pligter): Landgilde d.v.s. Afgiften til Kongen, Huslejen og Indfæstnings-Betingelserne skulde kunne fratages dem: de havde nemlig mistet et Dokument, et Kongetilsagn derom, og naar det var borte, kunde en af Kongens Lensmænd maaske finde paa at forhøje deres Afgifter. Nu havde Bomændene over paa Fejø et ganske ligelydende Kongebrev, og støtten-de sig til det mødte de Fæmø-Mænd frem for Kong Christian den Tredie, som justt da, den 11. August, var paa Nykøbing Slot, og bad ham give dem et nyt Brev i Stedet for det gamle. Lensmanden var til Stede og holdt paa sit: "Vi, Christian den Tredie o.s.v. gør alle vitterligt, at Aar efter Guds Byrd 1557 den 11. Dag Augusti paa vort Slot Nykøbing udi vor egen Nærværelse, nærværende os elskelige Johan Frijs til Hesselager, vor Kansler o.s.v. var skikket for os vore Undersaatter paa Fæmø og berettede, at dennem af vore Forfædre, fremfarne Konninger udi Danmark, er given nogle Friheder paa, hvor "møgit" de skal give til Landgilde, og hvorledes der skal holdes (forholdes) med Bøndersønner og med Gaardfæstning paa Fæmø, og beklagede fornævnte vore Undersaatter, at samme deres Brev er dennem udi for-gangne Fejde frakomne, og derfor havde de for os her for Retten stævnet vore Undersaatter af "Fæeø" med deres Pri-privilegier, som skal lyde som med (ligesom) de Privilegier, som dennem af Fæmø givet var. - Og mødte forskrevne vore Undersaatter af Fæø med samme Privilegier, som var et aabent, beseglet Pergamentsbrev, som højbaarne Fyrste, Kong Frederik, vor kære Hr. Fader udgivet havde, lydendes: at Fæø Mænd skal udgive slig Landgilde, som de af gammel Tid udgivet havde, og Bøndersønner, som paa Fæø fødte var, at blive der boendes og ikke derfra føres; dog, naar de vilde flytte af Fæø, skulde de bo paa Kronens Lén udi Nykøbing Lén, som samme Brev om foreskrevne tvende Ar-tikler bemelder" - altsaa havde man allerede da Stavnsbaand her paa Øerne - "Sammeledes berettede Fæmø Mænd, at naar dennem blev nogen Gaard ledig paa Fæmø da havde de af gammel Tid ikke givet mere til Fæstning end 3 Gylden (1G. = 1½ Kr.) af Gaarden, og beklagede, at de nu maa fæste samme Gaard saa højt, som de med Lensmanden kunde blive tiléns (enige om), og begærede, at de maatte blive ved den gamle Skik.

Dertil svarede os elskelige, ærlige og velbyrdige Jørgen Brade, vor Mand, Tjener og Embedsmand (Lens-mand) paa vort Slot Nykøbing og berettede, at det skal ikke findes, at vore Undersaatter enten af Fæmø eller Fejø skal nogen Tid have haft nogle fremfarne Konningers udi Dannemarks Breve og Friheder paa, hvor "møget" de skal give til Stedsmaal (Indfæstning) paa deres Gaarde, naar de dennem skal fæste, anderledes end de maatte saa sige (d.v.s. det er kun efter deres egen Mening) og ikke bemelder heller højbemeldte Konning Frederiks Brev paa den Artikel, at de skal ikke give mere end 3 Gylden paa hver Gaard. -

Dom: Da efter Tiltale, Gensvar, Breves Bevisning og Sagens Lejlighed (Omstændigheder) sagde vi saa' der-paa for Rette, at forskrevne vore Undersaatter paa Fæmø og Fejø skal ikke besværes med yderligere Landgilde at udgi-ve, end som de af gammel Tid giort og givet haver. Og ikke heller de Bøndersønner, som dér paa forskrevne Øer fødte er, maa tvinges deraf at flytte, uden naar de vil bo andensteds, da skal de bygge og bo paa Kronens Gods udi Nykøbing Lén, og naar nogen af vore Undersaatter vil fæste nogen Gaard paa Fæmø, da skal de være pligtige deraf at udgive til Fæstning, hvad som de derom kan med vor Lénsmand, som nu er eller herefter kommendes vorder paa Nykøbing Slots tiléns vorder". Lensmanden fik da saa sin Vilje paa dette Punkt.

Da Kongen havde faaet at vide, Fæmø Mænd skulde være saa stridbare, at deres Tingmøder altid endte med Kiv og Uenighed, saa ingen

fornuftig Afgørelse paa deres Retstrætter kunde træffes, saa ophævede han ved samme Lejlighed Tinget paa Fæmø og henviste Mændene til at søge Nørreherreds Ting paa Falster i Stubbekøbing; han men-te, det var et probat Middel til at undgaa unødige Processer, at tvinge dem til at rejse saa langt bort. Det hedder i Kong-ens **Dom**:

"Og efterdi vi haver forfaret, at vore Undersaatter paa Fæmø findes at være "møget" partiske udi deres Ret, saa og, at Fogeden der sammesteds ikke kan fange (faa) bevisligt inden Tingene, hvad der siges eller forhandles, da paa det hver maatte vederfares det, som lige og ret er, vil de, som bor paa Fæmø, og deslige andre, som haver de Fæmø Mænd noget at tiltale, saa haver vi med vort elskelige Danmarks Riges Raad givet slig en Skik derpaa, at Fæmø Mænd skal herefter søge Ting til Hørreherred udi vort Land Falster, ligeledes og det holde for deres rette Værneting og der sø-ge deres Ret, og Fogeden der sammesteds skal være pligtig at hjælpe dennem som andre vore Undersaatter i det, som Lov og Ret er.

Regia Maiestas propria manu subscripsit (d.v.s. Kgl. Majestæt har egenhændig underskrevet)"

Et Spørgsmaal om Værnepligt, som havlandet Hundrede Aar senere fik stor Betydning for Fæmø og de andre Øer, viser sig her i 1565, da det ses, at man her betragtedes som Søens Mænd; der var Krig i Vente, og der skul-de sendes Baadsmænd til Københavns Slot til Admiral Herluf Trolle. Kongen lovede at give hver Baadsmænd 4 Gylden om Maaned og de andre, matroserne, redelige Maanedspenge. "Fæmø, Askø og Fejø og de andre Smaaøer skal des-uden sende 12 Skibsbyggere og Tømmermænd".

Der blev i 1568 skrevet "Ett clart Regiister paa alle Sogner, Bøndergaard, Boell og gadehuus udi Fuelse herrid udi Loland". Deri blev det opgjort, at der paa "femøe" var 50 boel, paa de andre Øer 107 Beboelser, altsaa i alt 157 (Til sammenligning sætte de nutidige Tal - fra 1921 - : Fæmø 167 Gaarde og Huse, Fejø 357 og Askø 50, i alt 574) Saa sluttes der med: "Adel og Gejstlighed ejer intet paa Øerne", nej, det var Kongen, der ejede al Jorden, mens Bomændene som sagt selv ejede deres Gaarde og de Grunde, de stod paa.

Lad os læse om, hvori den Landgilde bestod, som omtaltes ovenfor, og hvis Størrelse det i hin Tid betragtedes som en slet Handling at forhøje. For Aaret 1569 staar der omtrent som i 1523: "Landgildepeng af Fæmø: 132 Mark 5 Skilling og Landgildehavre 6 Pund "(24 Tdr.).

I Fuglse Herred var der en Provst, Hr. Jørgen Christiensen, som i 1570 opnoterede, hvilken Indkomst Kirken, Præsten og Degnen da havde; det lyder af meget lidt:

Kirken: Ingen Ejendomsbreve. Jord: 1 Skæppe Land.

Præstens Rente: Ejendomsbreve: ingen - Ager og Eng: ingen. Tiendeyderi: 41

Degnen: Af hver Mand 1 Skp. Rug, 1 Skp. Byg, beløber i en Summa: 2 Pund (8 Tdr.) og 1 Skp. Rug - og 1½ Pund (6 Tdr.) 5 Skp. Rug. Ingen Jord. Helmissemand (Mad ved Allehelgensdag) 1 "Bøste" (Skinke) Flæsk og 4 Rugleve ("Leve": det ældgamle Navn for Brød) af hver Mand. Inventarium: intet."

Provsten var i samme Aar paa Visitats her: "Da han visiterede Fæmø kirke, 1) var der i Menigheden 8 Børn, hvoraf nogle 6 Aar gamle, som kun var hjemmedøbte og endnu ikke bragte Kirken at lade deres Daab forkyndes. NB. det eragtede Fæmøerne for en Ufornødenhed. Han paatalte ogsaa, 2) "at Almuen sejlede helst af By om Søndagen", 3) "at Sognestævne blev holdt med megen ugudelig klammer, Trætte og Banden." Han bebrejdede dem ogsaa, at "Skørlevned og andre blodige Synder havde taget Overhaand".

Efter Reformationen ophørte den Tugt, den katolske Kirke saa strengt havde opretholdt over Mennesker; Renæssance-Kulturen bragte en Frihed, som ofte blev misbrugt til Overdaadighed i Mad og Drikke: det var det af den ny Frihed, Almuen først havde nemmet. - I 1573 kom selve Biskoppen, Magister Niels Jespersen, paa Visitats. han gæstede Fæmø Menighed næste Dag før Allerhelgen; da opsagde den gamle Hr. Jørgen (Sognepræsten, se Præsteræk-ken Nr. 1) Fæmø Sogn for Alderdoms og Skrøbeligheds Skyld (han har vel været Præst her fra Reformationens Aar 1536, og maaske før) - og Hr. Anders Laurson fik straks et lovligt Kald efter Ordinansen (Kirkeordningen) til samme Kald igen". (Se Præsterækken Nr. 2) - "Den 12. November Anno 1574 visiterede Hr. Provsten Fæmø Menighed og fandt det fornødent at paaminde om disse sstykker, 1) at lade deres nyfødte Børn komme til Kirken om Søndagen og ikke og Søgndage for at døbes som hidtil; 2) Almuen skulde lade Sognepræsten vide, naar noget Lig skulde begraves, at saadant kunde ské paa christelig og skikkelig Maade og ikke som hidtil at være en gækkelig Handel. - 3) Almuen skulde give Sognepræsten sin Tiende af Korn og Kvæg efter Ordinansen, som de saa ofte var paamindede om og hav-de lovet, men ej endnu efterkommet. - 4) Almuen blev paamindet og advaret at afskaffe deres ugudelige Handel, nem-lig Fastelavnsløben, Forklædning efter den gamle Djævels Vis, item den ugudelige Nattevagt med Drik, Dans, Trom-men, opbrændt Ild og anden ugudelig Væsen paa Voldborgmisse, Boelsmisse, Sankt Hans Baptists Nætter (Johannes Døberens Dag) og Vor Frue Nætter, og det til høj Dag, naar Folk gik til Kirke" (Det er Levn af katolicisme, Provsten er ude efter).

Da Provsten var her i 1574, ankede han overfor Præsten over, at han "ikkun havde tvende Bøger: Biblia og Phillipi loci communes" (den første evangeliske Dogmatik af Philip Melanchton. 1521). Allerede i 1576 maatte Prov-sten igen herover, og det var ikke for det godes

Skyld; det var stadig Befolkningens sege Modstand mod den ny Kirke-skik, det gjaldt; man vilde her ikke anderkende det tvungne Religionsdyrkelses-Skifte, men hang endnu saa mange Aar efter Reformationen ved den katolske Gudsdyrkelse. "I Kirken skete de Stykker: 1) De unge Personer, som formedelst de imod Øvrigheds Befaling havde holdt Nattevagt Boelsmisse og Midsommersnat, var holdt fra Sakramentet, blev antagne til Alters paa det Vilkaar, at Almuen skulde holde sig fra syndig Skik. 2) Almuen blev formanet at helligholde de paabudne Fester, som de gemenligen vanhelligede, sigende, de var ikke den af Gud budne Søndag og Sabbat. 3) Provsten maatte selv gaa ud og bede dem gaa ind i Kirken, som sad paa Sognestævnet og holdt Snak under Prædi-ken. 4) Da Provsten forbød dem at øve deres ugudelige Nattevagt, sagde en af de unge Karle: "Guds Knøj (d.v.s. Guds Død, en from Forvanskning som det nutidige "Søren" - "Katten rive mig" o.s.v.); han sagde altsaa: "Guds Knøj, gid jeg havde den bugede (tykmavede) Provst fat, jeg skulde kryste hans Øjne bag ud af hans Nakke." - Det har været et rigtig hyggeligt Provstebesøg.

Præsten med hans nye Religion var saa ilde set, at han kom ud for formelig Mishandling. "I 1576 den 4. Au-gusti begav sig Uenighed mellem Hr. Anders Laursen (Præsten) paa Fæmø og Landefogeden (Sognefogeden) Hans Jyde, saaledes, at da Hr. Anders stod op at gaa hjem, fulgte Hans Jyde efter ham for at slaa ham, hvorover Hr. Anders greb 2 Stene og kastede den imod ham, dog uden at skade ham. Derpaa flygtede Hr. Anders og blev forfulgt af Foge-den, som naaede ham og slog ham i Ryggen med en madjunge (d.v.s. den Kniv, enhver da gik med og brugte, naar han spiste) og ellers skamferede hans Klæder, saa Hr. Anders maatte til Saxkøbing at forbindes og læges af Cort Badskær. Denne Handel angav Hr. Anders's Hustru for Provsten, som Andendagen tillige med Hr. Anders angav det for Lens-manden, Albret Oxen paa Nielstrup. Da blev for godt befunden, at Hr. Anders - hvilket han selv samtykte - for Samvit-tigheds Skyld skulde være opholdt fra sit Embede (suspenderet), til han kom udi Retten for Øvrighed med bemeldte Foged." -

Og senere i samme Aar "Var Hr. Anders og Fæmømænd i Rette, og blev deres Klagebrev over Hr. Anders oplæst, men ikke hans Brev over dem. Han og Hans Jyde blev forligte. Saa blev Hr. Anders tildømt at stille Lensman-den tilfreds for de tvende Mænd, han havde slaaet paa Munden, som Mændenes Klagebrev indeholdt. For Retten be-svarede Hr. Anders deres Klagemaal saaledes, at Øvrigheden ikke fandt Aarsag at sætte hannem af sit Embede, men blev han indsat af samtlige Øvrighed i sit Kald igen, af hvilket han nogen Tid havde været Suspenderet."

Ved samme Lejlighed skete det, at "Fæmø Mænd lod læse et Brev, givet af Kong Christian III af Dato 1537, lydendes, at Fæmø Mænd, som en Tidlang havde søgt Fæø Sogn, maatte være forlovet at kalde sig en Sognepræst for de Aarsager, som samme Brev formelder, dog saa, at de skulde fly hannem rettelig Underholdning. Dette lod de læse i den Mening, at de dermed beviste, at de maatte antage, hvad Præst de vilde, og forskyde hannem igen, naar de vilde." -

Men det var virkelig ikke Meningen, fik de straks at vide.

I 1577, Aaret efter, matte Provsten herover paany for at indsætte en ny Præst, Hr. Peder Hansen (Præsteræk-ken nr. 3), og atter maatte han formane og revse de Fæmø Mænd: "Almuen blev advaret at vogte sig for Trolddom, ved hvilken en Del har været temmelig forgiftet af Anders Høg, som blev brændt her paa Landet (Fæmø), som Brev og Bevisning noksom udviser. - Saa er og funden paa Fæmø Syngrafa defuncti diaconis magica (d.v.s. Djævlbesværgelse =Exorcismus) for Ikt og Brud (d.v.s. mod Indvoldsorme og Gigt): Det vil sige, at den afdøde Degn paa Fæmø havde "læst" over disse Sygdomme og gjort Besværgelse mod dem.

Samme Aar sendte Kongen et Brev her til Øerne om Tiendekornet; de folkevalgte Kirkeværgere skulde slev kunne forvalte det til Kirkens Gavn. Der stod i Brevet: -- "Da vil vil herved tilladt have, at Kirkeværgerne til de Kirker overalt i Laaland, som vi haver Jus patronatus (Patronsret) til, maa herefter sælge og forvandle (forvalte) Kirkens Rente og Indkomst, hvor dennem bedst synes, og de det kan afhænde Kirkerne mest til Gavn og Fordel; dog skal de ikke maatte gøre det uden med Herredsprovstens og Sognepræstens Vilje og Vidskab" (d.v.s. Vidende). Dette var en vigtig Sag for Fæmø og de andre Øer: man tærskede nemlig selv Tiendekornet af og beholdt Halmen som Foder for Kvæget; man kendte jo dengang ikke de mange Arter Vinterkraftfoder, Nutiden raader over, og Heste og Køer stod Vinteren igennem og gumlede paa den tørre Halm, Høet var snart sluppet op, da her var saa ringe Eng. Da man i 1689 satte Tienden til Auktion, og de Fæmø Mænd var for fattige til at byde over, var det en ren Ulykke for dem.

Foruden Bomændene maa her ogsaa have været omvandrende Stoddere paa Fæmø, ellers havde de ikke haft det Stoddermærke, der kendes fra 1582. - I hele Fuglse Herred var der da 740 Tiendeydere og 121 Stoddere, som skulde bære et Stoddertegn, og det synligt, fastsyet paa Brystet. Døde Indehaveren, saa sprættede man Tegnet af hans Pjalter og overdrog det til en anden; men vovede det indregistrerede "Almissehoved" at udstrække sin Virksomhed ud over Sognets Grænser, var hans Tegn og Adkomst til at ligge dermed forbrudt. Af Kontrolmæssige Grunde var det der-for at Vigtighed, at Tiggernes Hjemsted kunde ses af deres Skilt. Paa Landet skulde man tage sin Tilflugt til et Par Bog-staver af Sognekirkens Navn, ja, den store Tiggerforordning af 1587 indskærpede tilmed Brugen af 3 eller 4 Bogstaver "med sliq Forskel, at det deraf kunde kendes, udi hvilke Sogne de hører hjemme". - Fæmø brugte som Vartegn en Vind -fløj og Ordet "Flöy. Stoddermærket var af Bly. - Stodderne, der færdedes her stod under Jævnmaalet, men højt over det stod en mægtig Adelsmand, Steen Brahe (en Broder til Astronomen Tyge Brahe), der i disse Aar var Kong Frederik den Andens Lénsmand i Ravnsborg Lén.

For Kongen var Jagt det bedste, han vidste, og at Steen Brahe var hans og Dronningens Yndling, ser man af, at han overlod ham Jagtretten paa Fæmø og de andre Øer. Bomændene maatte naturligvis ikke jage paa Markerne, de havde ogsaa kun "trebenede" Hunde, det vil sige, hver Bondehund skulde have Hovedsenen skaaret over paa det ene Forben, for at den ikke skulde kunne løbe Harerne op. Men Folk har sikkert ikke med Glæde set den adelige Herre med Svende og Hunde trave rundt i deres Korn. Kongens Brev derom ser saaledes ud: "Vid, at vi nu naadigst haver bevilget og til-ladt, at os elskelige Steen Brahe, vor Mand, Rad (Rigsraad) og Embedsmand udi Raffuensborg Lén at maatte herefter have hans fri Harejagt (Haariagt") paa vore Kronens Øer: Fæmø, Fejø og Askø. Han maa jage Harer, naar og saa ofte han selv i egen Person vil drage derpaa at jage og ingen anden paa vore Vegne der at skulle jage efter Harer, til saalæn-ge vi anderledes derom tilsigendes vorder; dog saa, at han aarlig derpaa skal give os 2 Rosenobler (godt 35 Kr.) og høj-baarne Fyrstinde, vor kære Hustru, 1 Portugalos (ca. 85 KR.) og dennem os til hver Philippi og Jacobi Dag (1. Maj) lader fornøje. Thi forbyder vi alle og enhver Steen Brahe her at hindre eller i nogen Maade Forfang (Skade) at gøre un-der vor hyldest og Naade. - Actum Kiøpenhaffn 15. Junij 1582."

Samme Lénsmænd, Steen Brahe, fik i 1583 noget at gøre med en Skipper fra Fæmø, som laa i Klammeri med Skipper fra Flensborg. Beretningen derom siger: "Der berettes til Steen Brahe om en Flensborg-Skude under Skipper Schult, som kom fra Norge med Sild; den kom sejlen- de til Hallands Væderø; der kom den for Skade at løbe paa en anden Skude og bore den i Sænk, som laa for Anker, ladet med Sild og havde hjemme paa Fæmø. Og skønt Jørgen Schult bjergede Fæmøskudens Sild og fik Skuden ført op paa Land, saa vilde Fæmøskipperen og hans med-redere ikke nøjes dermed og med den Skadeserstatning, der blev budt, men Flensborgeren maatte indgaa en Handel med dem og oplade for dem deres Sild og Varer. Derover klagede Skipper Schult, og Steen Brahe skal nu mægle mel-lem dem".

Præsten paa Fæmø, Hr. Peder Hansen (Nr. 3 i Præsterækken) sluttede i 1583 en Kontrakt med sine Sogne-mænd om, at han gav Afkald paa Levering af Smaaredsel (Grise, Høns, Kalve o.s.v.) mod at faa overladt et Stykke Jord til selvstændig Dyrkning. Ordlyden af Parternes Aftale var saaledes affattet: "Hr. Peders af Fæmø's Forligelsesmaal med sine Sognemænd om Grisetiende, Føltiende og Kalvetiende udi hans Livstid. - Jeg, Peder Hansen, Sognepræst paa Fæmø, kendes i dette mit aabne Brev, at jeg Anno 1583 den 26. Juli var kaldet til Nykøbing Slot af min Lensmand, velbyrdige Henning Göye med 8 af de fornemste Mænd paa Fæmø om en venlig Kontrakt og Enighed at gøre imellem mig og mine Sognemænd om min Tiende og Rettighed, som mig burde at have efter Ordinansen. Da blev vi saadan forligte med min Lensmands Vilje og Samtykke, velbyrdige Henning Göyes, at jeg ikke skal have eller begære af den-nem Grisetiende, Føltiende og Kalvetiende min Livstid, eller saalæn-ge jeg uværdige skal være Sognepræst paa Fæmø, og haver de paa samme Tid bevilget og samtykket mig derfor med ganske Almues Bevilling og Samtykke et Stykke Jord, som ligger imellem Bækken, og den store Dam og Jørgen Nielsens Gaard. - Til ydermere Vidnesbyrd og bedre Forvaring, at jeg denne min Kontrakt holde vil, trykker jeg mit Signet nedenunder. Datum ut supra" (Datum som oven-for nævnt).

Vi ved ikke, hvad denne Præsts Hustru hed, men vi kender en lille Sladderhistorie om hende: hun var kom-men til at røbe, at da hun blev trolovet med Hr. Peder Hansen, var hun lige netop bleven Enke efter sin første Mand, der endnu var oven Jorde, hvilket var imod Ordinansen. Den Præst, der i 1584 skrev derom, var endda saa forsigtig at skrive paa Latin: "Lensmanden Henning Göye fortalte paa sin Gaard Hr. Christen Wiborg, Provst i Fuglse Herred, Hr. Jørgen Grim, Præst i Ærindlev og Hr. Hans Maas i Taagerup som og da var til Stede, hvad disse i Dag offentlig haver bevidnet i alle Præsternes Nærværelse, det nemlig, at Hr. Peders Hustru paa Fæmø paa Nykøbing Slot havde sagt til velbyrdige Henning Göye, at hun var bleven trolovet med sin Mand, Hr. Peder, dengang Kapellan i Østofte, mens hendes afdøde Mand endnu ej var begravet."

Hr. Peder havde endnu ikke faaet Bugt med sine Sognebørns katolske Skikke, saa da Provsten, Hr. Christen, kom her i 1587 paa Visitats, maatte han fra Prædikestolen "paaminde Almuen om Helligdagsbrøde og Fastelavnsrej

(-Løben) etc." Men ellers var der kommet et godt Forhold i Stand mellem Kirketjenerne og Bomændene, som det siges ved Provstens næste Visitats i 1589: "Præst og Degn fik et godt, ærligt og christeligt Vidnesbyrd af Sognefolket i Lær-dom, Embede og Levned, og Almuen fik Vidnesbyrd af Dennem for Lydelighed i Rente og Rettighed". - Præsten hav-de nu faaet den Jord at dyrke, han ønskede sig, men det viste sig, at det ikke var nok til at leve af, og han og hans Fæl-ler paa de to andre Øer bad deres Øvrighed, Enkedronning Sofie om yderligere Hjælp. Hun skrev da saaledes til sin Lensmand, nu Niels Friis: "Sophia, med Guds Naade Danmarks, Norges, Venders og Goters Dronning. Vor Gunst til-

forn. Vid, at hæderlige og højlærde Mænd, Sognepræster paa vore og Kronens Øer: Fæmø, Fejø og Askø til vort Slot Nykøbing liggendes, haver underdanigen ladet give os til Kende, hvorledes de en ringe Jord og Eng haver til deres Gaarde, ungefærlig 2 eller 3 Tønder Sæd og en Part af dennem slet intet og er derfor underdanigsten begærendes, at vi deres arme Vilkaar og elendighed ven ansé og dennem med nogen Jord, som de til deres Jord kunde bruge, vil bevilge. Da efterdi vi forfarer, at forskrevne Præsters Vilkaar og Elendighed er saa "møgit" ringe, og vi dog gerne saa dennem til det Bedste at blive befordret, haver vi derfor naadigen undet og bevilget dennem, at naar nogen af vore og Kronens Bønder og Tjenere, som bygger og bor paa Fæmø, Askø og Fejø, ved Døden afgaar, da maa Præsterne, hver paa sin Ø, som han er Præst paa, komme til samme Jord paa sin Gaard uden Indfæstning; dog skal den aarlige Landgilde

af Gaar-den gange efter Jordebogens Lydelse, og den skal Præsterne til rette Tid udgive. Og dersom Sognepræsten vil Bonde-gaarden til sig forhandle, skal han den med Arvingernes Minde til sig have. -- Vi haver og naadigst bevilget Præsterne paa Øerne at maatte blive fri for Langroer, stakket Roer (lange og korte Roturer) og andet Arbejde og Tiende, som af disse Bøndergaarde gaar. - Thi beder vi dig og vil, at du dennem før forskrevne Arbejde fri lader blive, idet du haver Indseende med, at dersom nogen af samme Præster er saa rigeligen og rundeligen forsynet og forsørgt med Præste-rente og Jord, at han sig derover ikke haver at beklage, at du herudi vort Gavn og Bedste vil vide at ramme, saa han ikke under det Skin nogen Jord bekommer. Dermed sker vor Vilje, befaledes dig Gud. - Givet paa vort Kloster Halsted den 9. Septembris Aar 1591! Udskrift: "Oss Elsk Niels Friis".

Det var ikke alene Kongen selv, der havde Bud efter de Fæmø Mænds Korn, ogsaa udenlands maatte det; saaledes kom der i 1602 et Brev fra Kong Christian den Fjerde til Fæmø Bønder, om de ikke nok, nu de havde haft en god Høst, for smaa Priser vilde sælge af deres Overflod til de nordligstboende Nordmænd, da der deroppe var Nød paa Færde: "Aabent Brev til Almuen paa Fæmø (og de andre Øer). Hilser eder, alle vore og Kronens Undersaatter, Bønder og Menige Almue paa Femøe boendes evindeligen med Gud og vor Naade. Vid, at eftersom vore Undersaatter udi Nordlandene udi vort Rige Norge dennem højlig beklager for den megen Dyrtid og Misvækst ikke at kunne bekom-me deres Sædekorn eller andet Korn, som de ellers til deres Nødtørf behøver; efterdi vi er komne i Forfaring, at hos eder skal være udi forgangen Aar bleven god Kornvækst, saa at I deraf skal have at overlade, beder vi eder og vil, at I paa denne ene Gang, naar vore Undersaatter eder med dette vort Brev besøger (d.v.s. københavnske Handelsmænd), lader dennem bekomme for en billig Køb, for rede Penge og andre gode Varer, hvad Korn I haver at overlade af. laden-des (undladende) det ingenglunde. Hafniæ 29. Januari Anno 1602".

Da Kalmarkrigen (1611-13) med Svenskerne var ved at udbryde, skulde Kongen have tyske Lejetropper transporteret fra Kiel til Halmstad i Halland. Da fik ogsaa Fæmø-Skippere Ordre til at møde med deres Skuder: "18. Februar 1611. Hendrick Friis fik Brev om ud af Fæmø, Fejø og Askø under Nykøbing Lén liggendes, saa og Joachim Barnewitz ud af Rudkøbing og andensteds paa langeland at forskaffe Skuder, som til Kiel den 3. Maj skal være til Ste-de der at indtage Marqvort Pendtz'is Ryttere og til Halmsted fremføre."

Fra den første Del af 1600 gives der kun faa Livstegn: vi maa notere denne lille Meddelelse om en Foged paa Fæmø, der tillige var Tolder. Hvis han har været Tingfoged, er det et Tegn paa at Fæmø-Mænd igen havde faaet Lov til at holde deres eget Ting og ikke mere kom saa slemt i Haarene paa Hverandre. - I den Tid maatte Folk betale Told paa Varer, der førtes til én dansk Ø til en anden og fra Landet ind til Byen. Tolden skulde betales til Lénsmænd paa Aalholm Slot. Den bevarede Kvittering fra 1618 lyder saaledes: "Annammet af Jørgen Hansen, Foged paa Fæmø, hvad Todl som han dette Aar haver oppebaaret af fremmede Skippere for, hvad Korn og andet, de sig der under Landet haver tilforhandlet og der sammesteds udført: 6 Rdl. ialt.

Vor Præst, Hr. Morten (Martin) Jensen (se Nr. 4 i Præsterækken) fik i 1623 Anmodning fra den bekendte Ole Worm om at beskrive Fæmø's Ejendommeligheder og historiske Minder til Brug for en Danmarksbeskrivelse. Da indsendte han en Fremstilling, som desværre er gaaet tabt; men uvist af hvilken Grund maatte han Aaret efter levere en ny, som blev yderst kortfattet: "Anno 1624 den 13. November er antegnet, hvormange hele, halve og øde Gaarde som er paa Femøe. Nørreby's hele Gaarde er 17, halve Gaarde er 11, øde Gaarde (d.v.s. uden Bomænd) er 3 halve. I Sønder-by er 12 Hele Gaarde, 9 halve og 1 Øde halvgaard. Morten Jenssen."

Hvem der boede paa disse Gaarde, faar vi at avide af en Fortegnelse fra 1627. Den Krigslystne Konge blandede sig i den tyske Religionskamp: Trediveaarskrigen for at støtte sine lutherske Trosfæller mod den katolske Kejsers Overmagt. Og da Krig koster Penge, maatte ogsaa Fæmø-Mænd holde for. Hver jordegens Bonde gav 3 Rdl. hver Fæstebonde - og alle her paa Øen var Fæstebønder under Kronen - gav 1 Rdl., en Vejrmølle 1 Rdl. og en "Tjenestedreng" d.v.s. en Karl gav som en Husmand ½ Rigsdaler.

I Nørreby boede Gaardmændene: Niels Jørgensen, Niels Hansen, Ole Jørgensen, Hans Hansen, Niels Peder-sen, Simon Olsen, hans Mortensen, Jens Mogensen, Hans Hansen igen, Niels Mogensen, Jens Jørgensen, Peder Jør-gensen, Rasmus Hansen, Rasmus Nielsen, Niels Jørgensen, Jens Pedersen, Mogens Ibsen, Peder Nielsen, Jørgen Ol-sen, Hans Pedersen, Hans Olsen, Rasmus Löyet, Lauritz Hansen og atter en Hans Pedersen. - Der var en Vejrmølle og 5 Gadehusmænd (uden Jord): Rasmus Mortensen, Niels Rasmussen, Rasmus Jørgensen, Lauritz Hansen og Per Smed.

I Sønderby boede: Povl Mogensen, Rasmus Ibsen, Hans Rasmussen, Niels Jørgensen, Ole Jørgensen, Per Rasmussen, Rasmus Jensen, Mads Borre, Mikkil Jensen, Ole Jørgensen Nr. 2, Jens Joensen, Niels Rasmussen, Niels Olsen, Peder Olsen, Jeppe Jørgensen, Peder Hansen og Daniel Jensen. Der var ogsaa en Vejrmølle og 3 Gadehus-mænd: Hans Skræder, Ole Pedersen og Jørgen Villadsen.

Krigen trak ud, og Folk blev fattige ved disse Extraskatter. De fattige maatte møde for Fæmø Ting - og det er rart at kunne slaa fast, at nu

havde Fæmø faaet Ret til atter at holde Ting paa deres egen Ø, efter at Folk - vi vé ikke hvor længe - paa Grund af Stridbarhed havde maattet søge Ting paa Falster - for at faa slaaet fast med et offentligt Tingsvidne, at de var ude af Stand til at svare Skatten; det lyder helt højtideligt saaledes:

"Vi efterskrevne Rasmus Nielson udi Nørreby paa "Fæmø" som den Dag siddendes var udi Dommers Sted paa Fæmø Ting, Tobias Pederson (Degnen), Tingskriver til forskrevne Ting og Mogens Jeppeson udi Nørreby paa Fæmø kendes og for alle gør vitterligt med dette vort aabne beseglede Brev og Tingsvidne, at Anno Christi 1628, Ons-dagen den 3. Decembris paa Fæmø Ting var skikket for os og menige Almue og Tingsmænd, som den Dag Fæmø Ting søgt haver, ærlige og "velfornuftige" Mand, Peder Rasmussen, Foged paa Fæmø; han stod inden Fæmø Ting un-der laant Lyd (da der var skaffet Lyd, Tavshed) æskede, bad om bekom et fuldt og fast Tingsvidne paa efterskrevne Ord og Artikler af 8 ærlige, lovfaste og trofaste Dannemænd, som er: Rasmus Nielson, Jens Mogenssøn, Hans Hans-søn, Madtz Hanssøn, Peder Jørgenssøn, Simon Olufssøn, Jeppe Jørgenssøn, og Peder Olufssøn, hvilke 8 lovfaste og trofaste Dannemænd alle endrægteligen vidnede med en Røst og Stemme paa deres gode Tro, Sjæl og rette Sandhed, at de samme Dag saa og hørte paa Fæmø Ting, at ærlige og velforstandige Mand, Peder Rasmussen, Foged paa Fæmø til-spurgte menige Fæmø Bomænd, som da paa Fæmø Ting til Stede var, om de vidste Fæmø Husmænd at være ("adtt wærë") saa formuendes, at de kunde udstaa fuld Skat, som de var taxeret for efter Kongelige Majestæts Brev at udgive til tvende Terminer, Paaske og den 1. Juli sidst forleden udi dette Aar 1628. - Dertil svarede Fæmø Bomænd, at samme deres Husmænd var saa fattige, at de ikke kunde formaa at give mere til begge Terminer end over 3 Rigsort (72 Skil-ling) halv Skat, som er: Rasmus Mortenssøn, Niels Rasmussen, Peder Smed, Lauritz Hanssøn, hans Simonssøn og Rasmus Jørgenssøn, Gadehusmænd udi Nørreby paa Fæmø; - Peder Pederssøn, Oluf Pederssøn, Hans Skrædder og Jøgen Villadtzøn, Gadehusmænd udi Sønderby paa Fæmø.

Til yderligere Vidnesbyrd og des bedre Stadfæstning, at dette Tingsvidne saa udi Sandhed paa Fæmø Ting paa forskrevne Aar og Dag, som tilforn omrørt, (omtalt) er ganget og faret, og 8 ærlige, lovfaste Dannemænd saa for os vidnet haver, dette bekræfter vi med vor Sigiller undertrykte. Actum ut Supreius (d.v.s. givet som ovenfor staar).

Da her er Tale om fattige Mænd og Indtægter, vil se, hvordan det i 1629 forholdt sig med Sognepræstens Indkomster. Hr. Gamborg (Græsterækken Nr. 5) skriver meget udførligt:

"Paa Fæmø er 51 Dicimantes (Tiendeydere), blandt hvilke der findes 8 Halvgaarde, og af dennem haver Præsten en Gaard udi Brug, som han haver købt, og er den hannem bevilget af Dronninglige Mejestæt uden Indfæst-ning og "Langrod" (rettere: Langroer =Lange Roture i Stedet for som andensteds Ægt-Pligtkørsel).

- 1) De hele Gaarde kan tiende, naar Grøden vil vokse, henimod 3 Tddr. Byg.
- 2) Rug kan tiendes af hver Helgaard, dog sjældnen, og er den helt skidden, med Klinte beblandet, frem for andre Steder.
- 3) Havre gemenlig (sædvanligvis) af hver Helgaard ½ Trave. Hvede saas ikke paa Landet (paa Øen).
- 4) Ærter tiendes hver tyvende Skæppe, og kan der beregnes af hver Helgaard undertiden 1 Skp. og undertiden lidet over og undertiden mindre. Andet Bælgkorn saas ikke paa Landet.

Byggen af de 33 Helgaarde udi Kærven kan beløbe sig til 99 Traver, og af de 8 halve Gaarde 17 Traver, naar det vok-ser vel.

Af Rugen 33 Traver af de hele Gaarde og 4 Traver af de halve Gaarde; men da skal det vokse ganske vel, thi Rugen der paa Landet vil ganske sjældnen vel vokse.

Havretienden er 16½ Trave. Af de halve Gaarde 1½ Trave.

Af Ærtetienden 33 SKp. af de hele Gaarde, 4 SKp. af de halve Gaarde; dog dette sker ikke almindeligt, at de alle saar Ærter. Og er det derhos at agte, at her paa Landet tiendes der hver 20ende Trave af alt Korn, mere maaske af en Sæd-vane end af Retten; paa de omliggende Øer, nemlig Askø og Fæø tiendes hver 15de Trave som og udi Stokkemark Sogn, til hvilket Sogn disse 3 Øer skulde have ligget udi fordums Tid med Præstetienesten og siden efter et gammelt Kongebrev, som findes udkopieret her paa Landet i Fogedens Gemmer, skal have været annekteret til Fæø, hvor de giver hver 15de Trave, som tilforne er omrørt (omtalt).

Ager og Eng til Præstegaarden findes aldeles intet vist, men Præsten haver en Kirkejord for aarlig at give Brød og Vin til Kirken, og er hun (Jorden) tillige udi Brug 2 Aar, item (tillige) et Stykke Jord af Sognefolket for Kalve- Grise- og Føltiende, hvorudi kan saas, naar det er udi Brug - som sker udi 2 Aar og ligger udi det tredie Aar til Fælled - ungefær-lig 20 Skp. Byg. Hvert tredie Aar, naar denne Jord udeligger, haver Præsten aldeles intet for Okse -Kalve- Grise og Føltiende. Naar denne Jord saas med Byg, kan den bære henved 20 Traver, naar det vil vokse, men naar den saas med Rug, Halvparten saa meget. Og skal Præsten selv lade den Jord pløje, saa og høste paa sin egen Bekostning.

Engbund til Præstegaarden findes intet uden, end Præsten skal have det udi Sognemændenes Minde, naar de vil unde hannem noget.

Gæs gives aarligen 1 af hver Mand, af Bomændene saavelsom af Husmændene, som kan beløbe sig til tilsammen 53.

Lam kan Præsten bekomme somme Aar 10, somme Aar 15, somme Aar 20, sjældnen derover.

Paaskerenten; gives 20 Æg af hver Helgaard og et ganske lidet Brød fremfor paa de andre Øer og andre Steder, som ikke kan skatteres højere end 4 Skilling og ellers kun 2 Skilling. Mine Formænd har kun bekommet af hvert Par Folk Husmænd aarligen

for Paaskerente og alt andet 8 Skilling.

Ofrene af Landet kan beregnes til 7 Slettedaler (en Slettedaler var paa 4 Mark, en Rigsdaler paa 6), sjælden lidet over til hver Højtid.

Hvad Præstegaarden anbelanger, som jeg i nærværende Aar er tilkommen (1629) efter mit lovlige Præste-kald, da fik jeg den ganske forfalden, saa jeg er ikke endnu kommen udi vis Forfatning, hvad heller min sal. Formands Arvinger eller Sognemændene skal den forbygge (istandsætte) igen eller ikke. Dog haver jeg og opspurgt, at Sogne-folket haver gemenligen for hjulpet til Præstegaardens Bygning.

Udaf denne Indkomst skal Præsten aarligen give Sognemændene, naar Midsommers Lammetiende gives, 2 Tønder Øl (i Selskab) foruden det, de drikker, naar de yder deres Tiende (altsaa hver Man for sig), hvilket beløber sig vel fluks mere.

At dette saa er udi Sandhed, vidner jeg mid min egen Haand skrevet og underskrevet Jørgen Erichsen Gamburg".

I Aaret 1632 blev det ligefrem ved Lov forbudt Præsten at skænke det Øl for Bønderne, som han ovenfor omtaler. Her skal der anføres nogle tidligere Bestemmelser om Bøndernes Tiendeydelser.

I 1541 (den 19. April) blev følgende Landstingsvidne taget paa Laalands Landsting: -- "Hvilke 12 Danne-mænd vel beraadte dem og endrægteligen alle med een Røst vidnede paa Tro og Sandingen det, de hørte og saa, at menige Almue, som den Dag "Lolandzfar Landzting" søgte, tog ved og samtykkede at give deres Sognepræster deres Rettigheder og Rente efter gammel Sædvane og stille dem tilfreds, saa at de ikke skal skyldte dem"

Og Kongen paalagde dem det samme i 1542 - det var Christian den Tredie - : "Vid, at for os er berettet, hvorledes at I sidder og fortrykker eder og ikke vil give eders Sognepræster og Sognedegne deres gamle Rente og Ret-tighed, Almissekorn og Helmesse-Mad, efter som I af gammel Tid gjort haver". "Det skal I gøre, saafremt som I ikke vil straffes derfor og have forbrudt eders Gaarde efter vor Ordinanses Lydelse".

Og i 1554: "Vid, at menige Sognepræster og Sognedegne over alt Laaland haver haft deres Fuldmægtige her hos os og berettet, hvorledes at I skal være pligtige dennem at give Almissekorn og Helmissamad, og beklager dennem, at de ikke til gode Rede undfanger (modtager) samme Rente. Thi beder vi eder alle og hver særdeles strengeligen byd-er". o.s.v.

Og endelig i 1632 skrev Kongen om Øllet, som Bønderne forlangte for de Afgifter, de kom med: "Belang-ende Laaland, da skal først dets Tiendøel være afskaffet, som Bønderne bekommer af Præsterne i Fæmøe, Aschøe og Feiøøe, og skal hverken Bønderne samme Øl maatte annamme, ej heller Præsterne det maa udgive".

Mange Aar efter, i 1684, hører vi, at Øl-Traktementet endnu var i Brug paa Fejø; hvorledes det gik her paa Fæmø forlyder der intet om. Biskoppen havde den 18. Juli 1631 været paa Visitats paa Askø; derfra sejlede han over til Fæmø. Om sit Besøg her skrev han: "Hr. Jørgen - (paa sit Latin skrev han "Georg", hvilket Navn er det samme som Jørgen) - paa Fæmø klagede over sin Degns Opsætsighed. Han fik Befaling til at aflægge sin Trods. Jeg senere skrive til Ham."

Den Landgilde, Fæmø maatte udrede, omtales i 1640; da hedder det, at "Landgilden af al Øen, er 2 Daler 26 Mark og 7 Skilling (en underlig Opgivelse. Vi skulde snare vente, at der stod: 8 Slettedaler 2 Mark 7 Skilling.) samt 6 pund Havre = 24 Tdr. - Og samtidig fremkom en Fordring om et nyt Extraskattepaalæg af hver Gaardfæster paa 1 Rdl., af hver Møller og Husmand paa ½ Rdl. og Mændene nævnes atter:

Nørreby Bomænd: Niels Nielsen, Hans Rasmussen, Hans Olsen, Christoffer Pedersen, Mogens Jeppesen, Niels Friis, Hans Hansen, Hans Simonsen, Simon Olsen, Hans Mortensen, Jens Mogensen, igen Hans Hansen, Niels Mogensen, Niels Jensen, Peder Nielsen, Rasmus Nielsen, Peder Jørgensen, Store Hans Pedersen, Lauritz Hansen og Niels Jørgen-sen paa een Gaard, Mogens Pedersen og Jens Pedersen paa en Gaard, Peder Hansen og Jørgen Olsen ligesaa, Tobias Pedersen og Jørgen Pedersen ligesaa. - Saa er der en Vejrmølle og 8 Gadehusmænd: Rasmus Rasmussen, Peder Peder - sen, Rasmus Jensen, Jens Holst, Niels Rasmussen, Peder Smed, Rasmus Kiøll og Hans Olsen Møller.

I Sønderby Bomænd: Jep Jørgensen, Rasmus Olsen, Povel Mogensen, Rasmus Jensen, Hans Rasmussen, Niels Jørgen -sen, Peder Rasmussen, Rasmus Jensen, Ole Jørgensen, Christoffer Pedersen, Hans Nielsen, Niels Rasmussen, Ole Hansen, Peder Olsen, Peder Hansen og Jens Joensen paa een Gaard, ligesaa med Ole Jensen og Jens Olsen samt med Hans Clausen og Niels Nielsen. Der er en Vejrmølle og 3 Gadehusmænd: Niels Aalborrig, Mads Skrædder og Jørgen Hansen.

Fra 1645 og 1646 - efter Torstenson-Krigen 1643-45, hvor det gik os saa galt - foreligger der adskillige Tingsvidner om manglende Evne til at svare Extraskat som dette fra "den 6. Aprilis 1645": "Niels Jørgensen, Ting-foged til Fæmø Birketing, Jørgen Jørgensen, Skriver, og Niels Nielsen udi Nørreby, Beseglingsmand (han, der satte Seglene paa) vidnede sammen med 8 lovfaste og trofaste Dannemænd, at efterskrevne Mænd var ude af Stand til at deltage i Leverancen af de "2 Lispund Flæsk, 2 Lispund Kød og 3 Skaalpund (1 Skp. = 425 g)

Smør, som Kongen forlangte af Øens Bomænd: Simon Olsen, Lauritz Hansen og Niels Jørgensen af Nørreby og Rasmus Olsen, Oluf Jørgensen af Sønderby. Den sidste, Oluf Jørgensen kunde ikke formaa at give det formedelst stor Skade, han af Ilde-brand haver bekommet udi samme Aar": "Otte Dannemænd vidnede for dennem, at de ikke kunde svare det til den 1. Morrtj Anno 1645 formedelst den store Kontribution til Rytternes og Soldaternes Underhold."

Tingfoged Niels Jørgensens Segl og Bomærker for Skriveren, Jørgen Jørgensen og Niels Nielsen.

De samme Tingembedsmænd undskyldte igen i 1646 "Siskat paa 1 Td. Rug, 1 Td. Byg og 1 Td. Havre. "De otte Dannemænd svor med oprakte Fingre, at dennem udi Guds Sandhed var bevidst, at samme Mand ikke formedelst hans store Armod kunde formaa at udgive fornævnte Kornskat." Han Slap vel for det, maa vi haabe.

Det er kun faa Livstegn, vi har fra Fæmø i denne Del af det syttende Aarhundrede, og Grunden er den, at Tingbøgerne er forsvundne; kun indirekte faar vi at vide, at Tinget lever. For den 27. Februar 1657 staa der saaledes angaaende en Gave, man fra Øerne skulde yde Borgmesteren i Nykøbing for gennem ham at faa besørget et Bønskrift til Kongen og Forskaanelse for Skat - altsaa Bestikkelse -; der siges det, at Fejøs Foged handler efter "Jens Rasmussens, Foged paa Fæmø hans Skrivelser Bemelding, eftersom de Fæmø Mænd haver indgaaet godvillingen at ville give Borg-mester Jacob Christensen en Skæppe Ærter hver." Nogle Aar senere fik Fæmø Folk Tingsted paa Fejø, og det er aldrig det samme som at have Ting for sig selv.

I 1657 begyndte den frygtelige "Svenskekrig", der varede i 3 Aar og gjorde hele Landet til et Fattighus. Da Svenskerne over Isen var gaaet til Laaland, kom de ogsaa herud paa Øerne og kastede sig over Folk og Land som en Flok rivende Ulve. De røvede alt, hvad de kunde slæbe med sig, endogsaa Kirkens hellige Kar; om den røvede Alter-kalk, der igen blev bragt til Veje, kan vi læse i "Præsterækken" ved Nr. 7, Hr. Laurits Hansen Capel. Efter Krigen i 1660, gav Tingfogeden Niels Rasmussen og nogle andre Bomænd en kortfattet Beretning om Svenskernes Færd: " Fjenden gjorde os forleden Vinter saa megen Skade, der enhver af os her paa Fæmø blev saa slet (helt) og ilde udplynd-ret, at der Vinteren opholdt, og han ikke længer til os paa Isen kunde rejse, (han skriver det saaledes: "Och hand icke lengere Till osz paa Issen kunde Reyse") var der ikke saa meget Forraad der paa Landet, at dets Indbyggere kunde have deres Ophold udaf i 8 Dage. Havde ikke Gud opvakt milde Hjerter imod os i Nykøbing, saa og i Stubbekøbing, at de lod os bekomme nogen Tid efter ander til vores Livs Ophold, saa og lidet til vores Sæds Fornødenhed, dersom de ikke havde været og kommer os til Hjælp, da havde vi alle af Hunger været døde." - Her lever endnu paa Fæmø en Fortæl-

ling om, hvorledes en Kvinde dræbte en af de Svenske, en Soldat, en Marodør, hvis Ben endnu hviler i Fæmøs Jord. Det var jo den tykke Is paa alle Vande, der havde muliggjort det for Fjenderne at gaa herover paa Rov; men da et plud-seligt Tøvejr nødte dem til at bryde op, var det just Søndag. Folk saa Skarerne gaa ud over Isen ad Lolland til, og de fleste af Fæmøs Mænd og Kvinder ilede til Kirken for der samlede at takke Gud for denne længselsfulde ventede Be-frielse. Imidlertid var en svensk Rytter, der havde glemt noget af sit Rov i en Gaard i Nørreby, redet tilbage for at hente de glemte Sager. Gaardens Port var stænget indefra, og trods al hans Bankning blev der ikke aabnet; da han nu formodede, at der ikke var nogen hjemme, slog han et Vindue ind for at krybe den Vej ind. Men Gaarden var ikke saa menne-sketom, som han troede: en gammel Kone var bleven hjemme og havde gennem en Rude set ham. Det var hende, der havde lukket og stænget alle Døre, da han nærmede sig Gaarden, og da han nu uden at ane nogen Fare kravlede ind ad Vinduet, gav hun ham med en svær, tung Træbism, der var forsynet med et Blylod, et saa voldsomt Slag i Hovedet, at han blev hængende død i Karmen. Da Mændene kom hjem fra Kirken, begravde de ham under et Gærde; der siges, at det er det samme, der endnu staa mellem Gaardejerne Rasmus Johnsens og Peder Johnsens Gaarde, som nu er sam-menlagte og tilhører P. A. Andersen; og i lang Tid - siges der - saa man Lys brænde over det Sted, hvor den dræbte Fjende laa.

Præstevalg i 1659

Den Præst, Hr. Frederik, som havde holdt Takkeprædiken for Almuen ved Svenskernes Bortdragen, døde i 1659, 50 Aaar gammel (Præsterækken Nr. 6), og her skulde vælges en ny. Provsten over Fuglse Herred, Hr. Jacob Clausen, maatte herover fra Laaland og forestaa Valget, og han beretter saaledes derom:

"Anno 1659, den 18. Martij fik jeg Skrivelse fra Else, salig Hr. Frederiks paa Fæmø, at Gud havde ved en salig Død bortkaldet hendes kære Ægtehusbonde, hæderlig og vellærd, nu salig Hr. Frederik Gertsen Endemand, med venlig Begæring, at jeg hans Lig Tirsdagen den 22. Martij vilde begrave og siden et nyt Kald til den Menighed i den hellige Trefoldigheds Navn forfremme.

Kom, Herre Jesu.

Søndagen Judica derefter, den 20. Martij, havde jeg sat mig fore at rejse fra Rødby, hvor jeg den Dag visiterede, til Stokkemærk og derefter over Fejø til Fæmø. Men den store Skyden, Alarm og Rygte derhos, at Fjenden laa stærkt for Taars og Korsemarke og stormede til Landet, forhindrede den Rejse, saa at jeg drog til mit Hus igen. Om Mandagen finde vi Kundskab, at den Stormen, som vi hørte, var

ikke for dette Land, men for Langeland (det har været Kanon-torden), hvorfor jeg i Guds Navn begav mig hjemmefra Tirsdagen den 22. Martij saa tidligt som Dag ned til Bandholm, hvor jeg blev længe opholdt og ikke kunde faa Baad, før Klokken var 10, saa at jeg derfor ikke kom til Fæmø, førend Klokken var halvgaen 3 Eftermiddag, da de ginge fra Ligprædiken, og Hr. Lauritz Hansen fra Fæø da havde Liget begravet.

Onsdagen den 23. Martij prædikede jeg og forrettede Fastetjeneste (en Onsdag om maaneden var Bede- og Fastedag) i Fæmø Kirke og efter Prædiken med den ganske Menighed gjorde almindelig Bøn til Gud om en god, duelig retsindig Sjælesørger i den afdødes Sted at erlange (faa). - Efter Tjenesten blev Ordinansen og Recessen (d.v.s. den gej-stelige og den verdslige Rets Bestemmelser om Præstevalg) oplæst og Menigheden foreholdt, hvorledes et lovligt Præs-tekald skal angaa (foregaa). Derefter blev disse efterskrevne 7 Kaldsmænd udnævned af Meninghenden: 1) Jens Ras-mussen, Foged og Dommer paa Landet, 2) DANIEL Jensen i Sønderby, Kirkeværge, 3) Hans Simonsen i Nørreby, Kir-keværge, 4) Niels Rasmussen, Sønderby, 5) Peder Tobiesen ibidem (Sammesteds), 6) Peder Nielsen i Nørreby og 7) Hans Hansen ibidem.

Efter at disse 7 Mænd var udvalgte og med mange Sognemænd igen i Kirken indkomne og bleven anteg-nede, da i Kirken tilspurgte jeg den ganske Menighed:

- 1) om de alle nu efter Riber første Artikel vilde give disse 7 udnævnte Kaldsmænd Fuldmagt i dette Præstekald at gøre og lade. Svar: ja.
- 2) Dernæst, om disse forskrevne Mænd var rette Lemmer i denne Menighed og bosiddende her paa Landet. - Svar ja.
- 3) Endelig, om nogen vidste disse 7 Mænd eller nogen af dennem for noget at beskyldte, som kunde hindre dennem i et saa helligt og vigtigt Hverv at handle. Svar: ingen vidste dem for noget utilbørligt at beskyldte.

Saa blev de 7 Mænd i Koret fremkaldede og underviste videre om, hvorledes de dette hellige Værk gudeligen og betænkeligen skulde agere, og saa tilspurgte, om de nu begærede selv nogen først at høre. Da nævned de en Per-son, som nu til Landet var kommen fra Lolland, født i Stokkemark, ved Navn Lauritz Hansen Cappel, som da frem-viste fra thologis hafniensibud (københavnske Theologer) sin gode Attest om Duelighed i Theologien saavel som et Vidnesbyrd om sin Prædikedygtighed, men ikke blot disse to rosende Vidnesbyrd, ogsaa et fra Sognepræsten i Købe-lev, velærværdige Mand Povl Povlsen, hos hvem han et helt Aara havde været Huslærer, endvidere et fra den vellærde Hr. Knud Eriksen, Provst og Sognepræst i Halsted, hvis Brodersøn han to og et halvt Aar igennem har undervist til Mikkelsdag i Fjor 1658. Testimonium fra Universitetet havde han ikke, men haabede det magelig at ville forhverve, om Guds Vilje var, at han blev kaldet, og at han i denne Tid skulde begive sig til København og lade sig ordinere. - Derpaa blev han indskreven at lade sig høre med Prædiken Mariæ Bebudelsesdag Fredagen den 25. Martij.

Siden gav jeg de 7 Mænd for (meddelte), at om de vilde høre flere, da kunde bestilles til Palmesøndag Chris-ten Sørensen, Huslærer i Fuglse Præstegaard, og til Skærtorsdag Theofilus Jørgensen i Stokkemark, eftersom Perso-nernes Rigtighed (Beviseligheder) og Velje herudi var mig bevidst. - Efter at Lauritz Hansen Capel Vor Frue Dag hav-de ladet sig høre, fremstillede jeg ham for Menigheden, som lod sig hans (tale-) Gaver vel befalde. og de 7 Kaldsmænd tog det dog i Betænkning paa 2 Timers Tid da i Præstegaarden at lade mig vide deres Betænkning og Mening, hvilket ogsaa skete, at de der samledes hos mig og gav fra sig til bemeldte lauritz Hansen et lovligt, beseglet Kaldsbrev, lyden-de som efterfølger:

Kaldsbrevet: "Vi efterskrevne: Jens Rasmussen (og de 6 andre), alle Bomænd paa Fæmø under Fuglse Herreds gejste-lige Jurisdiktion i Laaland gør vitterligt med dette vort aabne Brev, at eftersom vi alle og enhver besynderligen er af mange Sognemænd her paa Fæmø efter Kongelig Majestæts, vor allernaadigste Herres Ordinanses og Recesses Lydel-se saaledes kejsede og udnævnte, at vi haver Fuldmagt udi den hellige Trefoldigheds Navn med hæderlige og vellærde Mand, Hr. Jacob Clausen, Sognepræst til Ærindlev og Olstrup Sogne og forordnet Provst i Fuglse Herred, hans Raad og Samtykke at kejsede og udvælge retsindig, lærd Mand, Hr. Lauritz Hansen Capel til vor rette Sjælesørger og Sogne-præst til Fæmø Kirke udi salig Hr. Frederik Geertsen Endemands, afgangne Sognepræstes Sted. Da haver vi forbe-meldte 7 Mænd efter foregaaende almindelig, alvorlig Bøn til Gud af den Fuldmagt og Myndighed, som os given er, christeligen og vel raadført os med vor tilforordnede Herredsprovst, Hr. Jacob Clausen, og saa med hans Raad og Sam-tykke haver udvalgt og kaldet og nu med dette vort aabne Brev foruden al Simoni (Køb og Salg af gejstelige Embeder), Gunst og Gaver udvælger og kalder denne Brevviser (d.v.s. Indehaveren af dette Brev), hæderlige og vellærd Mand, Hr. Lauritz Hansen Capel herefter at være vor rette Sognepræst til Fæmø Sogn og Kirke, dog med saå Skel, at hæderlig og høj lærde Mand, Doctor Lauritz Jacobsen, velærværdige Hr. Biskop og Superintendent til Fyns Stift, kender ham udi Lærdom og Levede dertil duelig og bekvem Guds Ære og alle vores Salighed at forfremme, og han saa ydermere af Kongelig Majestæts Stiftslensmand bliver dertil konfirmeret og stadfæstet, da vi alle og enhver paa vore egne og me-nige Fæmø Sognefolks Vegne lovlig forpligter os til at holde og kende bemeldte Hr. Laurits Hansen Capel for vor rette Sognepræst og Sjælesørger, at bevise hannem al den tilbørlige Ære og Lydighed, som vi hannem paa Guds og sit Em-bedes Vegne pligtige efter Guds Ord og Ordinansen, saa og at lade hannem godvilligen faa og nyde til sin Underhold-ning al den sædvanlige Rente og Rettighed udi Tiende, Offer og alt andet, som vore andre, afgangne Sognepræster før hannem af Arilds Tid haft haver hidindtil og endnu efter Ordinansen, Recessen og Landsens gamle Sædvane med al christelig og tilbørlig Forbedring i alle Maader at have ubehindret i rette Tid og til gode Rede, al den Stund og saalænge han igen skikker sig imod os udi

Lærdom og Levned, som en ærlig, hæderlig, from og retsindig Sognepræst bør at gøre, og som han for Gud og sin tilbørlige Øvrighed vil bekende og forsvare. - Til ydermere Vidnesbyrd trykker vi fornævnte 7 Mænd med Provsten, benævnte Hr. Jacob Clausen, vore Signeter under paa dette vort aabne, fri Kaldsbrev.

Givet og samtykket udi Fæmø Kirke den 25. Martij Anno 1659" -

Provsten tilføjer, at Sognemændene valgte Hr. Lauritz, fordi han var villig til at gifte sig med Præsteenken, som ellers skulde have nydt Pension. Han hed som den lige nylig kaldede Præst paa Fejø: Laurits Hansen, han giftede sig som han med Formandens Enke, og han døde som han i 1679. Alstaa Provsten srev. "Hr. Peder, Kapellan i Nors-lunde, kom til Fæmø under Hr. Lauritz's Prædiken (for at søge Embedet), men da han bespurgte sig om Vilkaarene, begærede han ingen Forfremmelse, thi Sognemændene vilde ikke have Enken forskudt, saa Lauritz Capel ogsaa maatte love dennem i min Nærværelse, at han vilde hinde i Fremtiden ægte. Han var dermed og vel tilfreds." Ja, lad os haabe, at han ogsaa blev det.

Efter Svenskerkrigen

Sa Krigen i 1660 var endt, fik alle Sogne Ordre til at indsende til Kancelliet en Beskrivelse over, hvad Folk havde lidt i denne frygtelige Tid. Vi faar ikke al Grusomhed, Nød og Lovløshed at vide, men lidt af det aner vi nok, naar vi læser om Gaardenes Tilstand:

"Efter vores gunstige Øvrigheds Anordning og Befaling er vi efterskrevne 8 Mænd, nemlig Jesper Jørgensen i Nørreby, Henrik Crone, Hans Hansen, Niels Hansen og Peder Nielsen ibidem, Hans Danielsen, Niels Rasmussen, Jørgen Jeppesen i Sønderby og vores Foged Jens Rasmussen den 3. Oktober 1660 paa Fæmø Ting udmeldt til at se og beskue, hvorledes Gaardene paa Fæmø er bebygte, saa og at erfare, hvor meget hver Bonde haver saaet, item om Skovenes Beskaffenhed, hvilket vi forskrevne 8 Mænd med yderste Flid haver efterkommet.

I. For det første, Gaardene anlangedes, udi Sønderby (f.Ex.): Jørgen Jeppesens Gaard: 4 Spanderum (Stykket mellem 4 Lodrette Stolper) af Fjenden nederbrudt.

Jens Rasmussens Gaard: 4 Vinduer udslagne.

Henrik Nielsens Gaard: 6 Spanderup nederbrudt

Erik Jørgensens Gaard: 5 Vinduer udslagne, Lofter og Døre borte.

Daniel Jensens Gaard: 11 Spanderum nederbrudt og opbrudt af Fjenden, Bygningstømmer, vel for 50 Rdl., som er af Fjenden blevet opbrændt, en Del til Laaland bortført.

Hans Danielsens Gaard: 6 Vinduer udslagne.

Udi Sønderby.

Jens Hansen Löyets Gaard: 19 Vinduer udslagne

Mogens Hansens Gaard: 6 Vinduer udslagne

Jørgen Hansens Gaard: 2 Spanderum nederbrudt og 8 Vinduer udslagne.

Niels Hansens Gaard: Loft og 2 Spanderum afbrudt og 6 Vinduer udslagne.

Hans Simonsens Gaard: 3 Spanderum nederbrudt.

Hans Hansens Gaard: 6 Vinduer udslagne

Peder Pedersens Gaard: hans Herberges Loft nederbrudt, 4 Vinduer udslagne, Gaarden ilde skamferet.

Rasmus Lauritzens Gaard: Han er udi Majestæts Tjeneste til Søs; hans Gaard er ganske afbrudt af Fjenderne.

II. For det andet, hvad sig Sæden er belangende, da haver enhver Bonde paa Fæmø saaet som følger: De haver alle saaet mellem Halvdelen og Fjerdedelen af, hvad Jorden kunde tage". Om Hans Danielsen specielt skrives der: "Den Tid han blev udløst af Fjendens Fængsel, blev han straks derefter udtagen paa Hans Majestæts Kapere og blev der saa længe Majestæts Tjeneste, indtil Freden blev sluttet, og der blev intet saaet."

III. For det tredje: hvad sig Skovene er belangendes: da er her aldeles intet Skov.

Bygden her hos os er vel overalt noget brøstfældig, men fordi at den hos os er Ejendom, og ingen "Aasiun" (Syn) paa vores Gaarde haver været gjort tilforn, haver vi intet videre givet fra os beskrevet. - Vi haver laant Korn hos Folkene i Nykøbing og Stubbekøbing. Dersom de endeligen i dette Uaar vil have deres Betaling tilsammen (ialt), som de med aller Rente burde, saa er der ikke andet muligt end, at den største Del af os igen paa nye med det første vil trænge, thi Høsten her hos os, i Synderlighed Vaarhøsten, var saa meget liden og ringe. At saa i Sanhed er, som forskrevet staar, og vil det ydermere gestændig være, paa hvad Sted det fornødent gøres, vidner vi 8 Mænd med vores Hænder (Underskrifter) og Bemærker herunder skrevet.

Actum Fæmø den 5. Oktober 1660".

Dette Syn blev taget mest for at erfare, hvor man kunde vente at faa den Extraskat ind, som man efter Krigen maatte kræve for at faa alt i Gang igen. Noget lignende gælder den næste Undersøgelse af Landets Præste-gaarde (i 1663, den 31. Juli): "Vi efterskrevne Jens Rasmussen, Foged paa "Fembøe", Daniel Jensen og Peder Tobie-sen, ibidem (og 5 Mand fra de andre Øer) gør alle vitterligt at vi efter den høje Øvrigheds alvorlige Befaling er udmeld-te og opkrævede enhver til sit Værneting os at skulle og begive til alle Præstegaardene her paa de trende Øer, deres Bygning med største Flid at besé, ganske og erfare og efter enhver Gaards Beskaffenhed sætte og vurdere, som vi agter at forsvare, for Penge efter vores overleverede Taxts videre Bemelding.

- Da haver vi med al Underdanighed, med største Flid og dens Lejlighed Foretaget og begivet os til Fæmø Præstegaard, der befindes som følger:

- 1) Den gamle Stue, som er gammel, er bygget af Fyr og Gran, 7 Spænderum lang.
- 2) Bryggerset er af Fyr og Gran. 4 Spænderum langt
- 3) Et lidet, lavt Stuehus af Fyr og Gran, 7 Spænderum langt
- 4) Stalden, 12 Spænderum
- 5) Et gammelt Foderhus, 12 Spænderum
- 6) Et Ladehus, 11 Spænderum.

Al den Bygning - om Husene var ved Magt holdne - haver vi vurderet for Penge 200 Slettedaler, men efter-som stor Brøstfældighed findes, haver vi af denne Summa afkortet til Reparation 40 Slettedaler."

Matrikler.

I 1664 Blev der forfatter en Matrikul over al Fæmøs dyrkede Jord, og skrevet, hvad Mændene hed, hvad de gav i Landgilde, hvor stor hvers Jord skulde være i Flademaal, og hvor stor Udsæd Jorden kunde tage. Lad os først læ-se om Jordmaalene, dem slipper vi hurtigt fra: hver Bomand (Gaardmand) i Sønderby havde 4 Tdr. 2 Skp. 1 Album Hartkorn og kunde saa aaarlig 5 Tdr. 2 Skp. Rug, 5 Tdr. 2 Skp. Byg, 14½ Skp. Havre og avle 4 Læs Hø. Hver Bonde i Nørreby havde 4 Tdr. 1 Skp. Hartkorn og kunde saa som de i Sønderby. I Landgilde skulde de give i begge Byerne: 1 Rdl. Landgildepenge, 2 Tdr. Havre og 3 Tdr. Byg. - Denne Matrikul fra 1664 havde ingen lang Levetid; allerede i 1688 blev der fastslaaet en anden og bedre Vurdering af Jorden - det var Ole Rømers Ide, han var just kommen hjem med den og adskillige andre gode Planer fra Udlandet - og den beregnede ikke som i 1664 Jorden efter, hvad den kun-de tage af Udsæd, men efter, hvad den kunde give, altsaa efter Jordens Bonitet. Forarbejderne til denne sidste Matri-kule begyndte i 1682, men den blev først sat i Kraft i 1688.

Skønt der blev byttet om paa Gaardenes Numre fra 1664 til 1688, og Jordbrugernes Tal er forandret, vil vi dog stille Listerne sammen, saa man lettere kan sammenligne. I første Række staar Mændene fra 1664, anden og tredie Række fra 1682 (1688), den første af dem er den "tidligere Ejer", der ofte falder sammen med den fra 1664, den sidste er den daværende.

Fæmø Mænd.

1664 Ejere før 1682 1682 (1688)

Sønderby Gaardmænd

1. Jørgen Jensen Jørgen Jensen Hans Piet
2. Jeppe Rasmussen Jeppe Rasmussen Ambrosius Jørgensen
3. Henrik Nielsen Friis Henrik Nielsen Friis Jørgen Pedersen
4. Erik Jørgensen Erik Jørgensen Peder Hansen Friis
5. Peder Hansen Peder Hansen & Rasmus Olsen Peder Christoffersen
6. Daniel Jensen Daniel Jensen Hans Danielsen
7. atter Daniel Jensen Henrik Cron (Crone) Hr. Hans Christensen Seiling
8. Rasmus Lauritzen P. Hansen & Rasmus Olsen Jens Nielsen
9. Hans Danielsen Hr. Lauritz Hansen Capel Jens Olsen
10. Hans Jørgensen Hans Jørgensen Borre Hans Jørgensen Borre
11. Hans Lauritzen Hans Lauritzen Niels Olsen
12. Søren Hansen Jens Rasmussen Rasmus Jensen
13. Jens Rasmussen Foged Niels Rasmussen Mogens Rasmussen
14. Niels Rasmussen

15. Hans Olsen Hans Olsen Niels Nielsen Læsøe
16. Niels Harildsen Niels Harildsen Peder Hansen Harild
17. Niels Tobiesen Peder Tobiesen Jørgen Nielsen
18. Jørgen Jeppesen Jørgen Jeppesen Jørgen Madsen

1664): Præstegaarden, som Hr. Lauritz Hansen paaboer, kan saá i et Vænge, som hennem af Bymændene er bevilget, 13 Skp. Byg, 7 Skp. Havre og høste ½ Læs Hø. Nok foruden haver Præsten en Kirkejord: 30 Skp. Byg og 20 Skp. Havre. - Degneboligen, som Peder Michelsen Degn paaboer, kan saa dertil 6 Skp. Byg, 2 Tdr. Havre og høstes 1 Læs Hø.

Husmænd i Sønderby: (giver hver 2 Mark)

1664 1682 (1688)

1. Lauritz Hørgensen. Bysvend - fri 1. Hans Mogensen har et lidet Vænge
2. Johanne Hansdatter. 2. Jørgen Andersen, Fisker
3. Povl Nielsen 3. Niels Rasmussen Bøtøe
4. Povl Mogensen, et lidet Vænge 4. Povl Mogensen, et lidet Vænge
5. Rasmus Nielsen 5. Simon Hansen
6. Mogens Pedersen 6. Jens Nielsen Pilt, et lidet Vænge
7. Peder Jørgensen 7. Jørgen Rasmussen
8. Rasmus Nielsen 8. Peder Hansen Holst
9. Jens Rasmussen 9. Niels Hansen Bøtøe
10. Hans Rasmussen
11. Peder Jensen
12. Peder Nielsen Holst
13. Morten Jørgensen Smed
14. Søren Jensen Smed, et lidet Vænge
15. Mogens Nielsen

Nørreby Gaardmænd 1664 og 1682(88) Husmænd i Nørreby 1664

1. Mogens Olsen Nørre Peder Nielsen 1. Povl Andersen
2. Jens Hansen Löyet Peder Olsen 2. Hans Rasmussen
3. Mogens Hansen Peder Mogensen 3. Jørgen Nielsen
4. Christen Rasmussen Peder Mikkelsen 4. Mogens Nielsen
5. Mogens Nielsen Niels Hansen 5. Jørgen Mogensen
6. Jens Hansen Mogens Olsen 6. Rasmus Nielsen, Skrædder
7. Peder Nielsen Mogens Hansen 7. Niels Madsen
8. Niels Hansen Rasmus Rasmussen 8. Rasmus Rasmussen
9. Hans Simonsen Niels Hansen Löyt 9. Hans Pedersen
10. Hans Simonsen Rasmus Nielsen 10. Sejer Jensen, Bysvend
11. Rasmus Rasmussen Jørgen Hansen 11. Ellen Hundt
12. Ole Hansen Mogens Löyet 12. Hans Friis
13. Jørgen Hansen Jørgen Mogensen 13. Ole Madsen
14. Niels Mogensen Vester Peder Nielsen 14. Jørgen Smed
15. Jens Hansen (halvgaard) Jørgen Pedersen -----
16. Hans Nielsen do. Thomas Jørgensen 1664. En Vejrmølle, som er meget brøstfædig
17. Jørgen Pedersen Jørgen Olsen Hans Danielsen og Hans Olsen tilhørende;
18. Peder Pedersen Unge Jens Hansen giver til Landgilde aarligen 4 Tdr. Mel.
19. Rasmus Nielsen Niels Christensen -----
20. Hans Nielsen Christoffer Jørgensen Fæmø tilhører Kronen. Øen er paa 121½ Tdr.
21. Ole Rasm: (halvgaard) Jørgen Frederiksen Hartkorn.
22. Laurits Olsen Peder Nielsen og Rasmus Jørgensen
23. Henrik Kromand Hans Nielsen og Niels Pedersen
24. Jesper Jørgensen Niels Pedersen
25. Joen Jensen (halvgaard) Unge Jens Hansen og Niels Smed

26. Peder Olsen **Unge Peder Nielsen**

Birkefogeden Jens Rasmussen havde Uvenner blandt Fæmø Mænd. Der var saaledes en Gaardmand, Erik Jørgensen i Sønderby, som den 30. November 1664 havde stævnet ham for Falster Landsting, der blev holdt i Nykøbing, fordi han havde vurderet ham for højt, da de skulde svare Korn i den dyre Tid. Og Erik fik Ret, bl.a. fordi "Jens Rasmussen haver været baade Sagsøger og Dommer i hans Sag, hvilket er imod Loven, da bør Jens Rasmussen for ulovlig Vurdering give Erik Jørgensen til Kost og Tæring 4 Rdl." -

Ogsaa Daniel Jensen paa Fæmø havde samme Tid en Sag mod ham for Landstinget. Han optraadte deri som Angiver og søgte at undskylde dette ved at meddele, at han var Kirkeværge. - "Anno 1662 den 11. Februar da forsømte Jens Rasmussen, Birkefoged paa Fæmø, Prædiken, formedelst han før Prædiken og nogen Tid under Prædiken drak Brændevin, og var han noget beskænket, hvorover Prædiken blev forsømt, og samme Drik skete til David Johansen, Kromand der paa Landet". Han undersøgte Sagen, "formedelst han var Kirkeværge og Præstens Medhjælper der paa Landet (- Dommeren har vel spurgt ham, hvad det vedkom ham), og var samme Tid udi Selskab med Jens Rasmussen: Rasmus Nielsen Friis, Niels Harildsen og Hans Olsen ibidem, og Kroen, som de drak udi, var næst op til Hans Dani-elsens Hus paa den nordre Side." - Dommeren spurgte, om Angiveren da selv havde været i Kroen. "Nej, den, der lod hannem det vide, var Peder Christoffersen, men der han, Daniel Jensen, gik af Kirke, gik han hen om Kroen og saa da, at to af Mændene stod og lod deres Vand uden for Krodøren og gik da ind igen." - Endnu en Sigtelse havde han mod Birkefogeden: han havde ulovligt tilegnet sig en inddrevet Baad og en Mast, og det var kongeligt Gods. - Med Daniel Jensen blev Fogeden ikke mere Ven, men med den Erik Jørgensen og hans Broder Peder, der efter Dommen havde været i heftig Ordstrid, blev han den 5. April 1665 fornonet. Der staar i Landstingsprotokollen: "Eftersom Jens Rasmussen, Birkefoged paa Fæmø, og Peder og Erik Jørgensen, Brødre, paa Fæmø haver her til Landstinget hinanden indstævnet for nogle paa begge Sider faldne ærerørige Ord efter begge Parternes derom fremlagte Brev og Formelding, da er de saaledes forenede, at alle hvad Sager deres Personer er angaaende, som dennem til Dato imellem haver, skal hermed døde og nederlagte være, og alle de derudover forhvervede Breve og Dokumenter kasserede og magtesløse."

Landstinget laa jo langt borte for de Fæmø Mænd, der førte Proces, saa naar en af Parterne udeblev, skønt han var stævnet, var det ikke behageligt for den mødende Part. Det fik Christen Jensen i Østerby at føle i 1668; der staar: "Udi den indstævnte Sag mellem Hans Rasmussen i Sønderby paa Fæmø contra Christen Jacobsen sammesteds blev befundet, at saasom Christen Jacobsen lovligen er stævnet, og han ikke desmindre ej haver villet møde, da skal han give Hans Rasmussen "3 Rixdaller til Kaast og Tæring, och hvad hand sig om den ergangne Domb med Billighed haver at besværges (besvære), da bør det til førstkomende Landzting at see".

Den plagede Jens Rasmussen Birkefoged, maatte igen i 1668 staa for Skud, og atter var det Daniel Jensen og denne Gang hans Søn, Hans Danielsen, der var ude efter ham. I Landstingets Tingbog læses derom (d. 13. Maj 1668): "Daniel Jensen tilspurgte Birkefogeden Jens Rasmussen, om han vilde eller kunde sigte til Daniel, hans Hustru, Børn eller nogen af hans Folk, at de skulde have frateget hannem, dræbt eller dulgt det Svin, som Jens Rasmussen tvis-ter om." - Fogeden svarede: "Nej; han haver ikke sigtet eller saget Daniel Jensen for samme So, eller heller gør det end-nu." - "Af hvad Aarsag han da fremførte de Ord paa Tinget imod Daniel Jensen og ikke imod nogen anden, at han hav-

de fundet sit Svin slagtet, stukket og slaget i Daniel Jensens Gaard inden hans fire Pæle (d.v.s. paa hans Gaards Grund), hvortil Jens Rasmussen svarede, at han maatte jo tale om sit (?)." Der siges ikke noget og sagens Udfald.

- Samtidig var der en anden Sag for mellem Jens Rasmussen og Daniel Søn, Hans Danielsen om Penge. Fogeden havde givet sit Laanebevis paa 10 Daler, som Daniel havde laant ham, men da han havde betalt sin Gæld, kunde han ikke faa sit Bevis igen. - Nej, svarede Hans Danielsen, der senere blev Jens's Efterfølger som Birkefoged - Beviset var ikke retsgyldigt, var ikke skrevet paa stemplet Papir, som Loven paabød. "Nej", sagde Jens Rasmussen, "stemplet Papir havde han ikke, efterdi paa Øerne ikke er trykt Papir til Salgs, og da er hans Haandskrift kasseret, og Papiret er i sig selv ganske dødt og magtesløst". Saadanne Bagateller skændtes man om for Landstinget. -- Det hændte ogsaa for vor Birkefoged, at hans Domme her for Tinget blev underkendte for Landstinget, saaledes den 17. Marts 1669. Hans Friis og Niels Nielsen havde haft Proces med hinanden, og Fogeden havde idømt Hans Friis en Bøde paa 10 Lod purt Sølv. d.v.s. 5 Rdl. Dommen blev kasseret.

Daniel Jensen døde, og "Hans Danielsen og Jens Olsen af Fæmø, som havde stævnet hinanden her til Lands-tinget anbelangende en Arvepart, som Jens Olsen gjorde Fordring paa efter salig Daniel Jensen, som boede og døde paa Fæmø, da er Parterne med hinanden bleven forenede, saa at de rakte hinanden Haand for god Fyldestgørelse, og Jens Olsen skal have Fornøjelighed (stilles tilfreds) hos Hans Danielsen efter Kontrakten, som er dateret Fæmø den 7. Maj 1671."

I 1672 maa Jens Rasmussen være gaaet af som Birkefoged, for i Askø Tingbog nævnes det, at den 1ste Marts 1672 var til Stede der paa Tinget "Birkefoged Peder Jørgensen fra Fæmø"

Under "den skaanske Krig", da Kongen trængte haardt til Penge, fandt man i 1677 paa at lægge Skat paa Ildsteder og Kvæg hos gejstelige Personer; da skrev Præsten her, Hr. Lauritz Hansen Capel, at han paa sin Præstegaard havde 2 Ildsteder, ingen Bæster (Heste),

men 4 Køer, saa maatte han af med 3 Rdl. og 2 Mark. - Degnen havde i sin Degnebolig kun 1 Ildsted, men slet ingen Kreaturer; han maatte svare 1 Rdl. Og Næste Aar, 1678 mente man, at man endnu kunde klemme noget ud af disse gejstelige Personer, da blev det til en Extraskat paa hvert Hoved, paa Kvæg og Rentepenge. Vor Præst maatte for sig og Hustru betale 3 Rdl., for en Tjenestedreng og en Pige 1 Rdl. 2 Mark, for 3 Køer 1 Rdl. 3 M., for 8 Faar, 4 Lam og 8 Svin 5 Mark; det blev ialt: 6 Rdl. 4 Mark. - Degnen og Hustru gav 1 Rdl. Saaledes fik Kongen fra de to Mænd: 8 Rdl. og 4 Mark. De har sikkert ikke i deres Hjerter velsignet Kongen eller hans uheldige Krig.

Hr. Lauritz Hansen Capel var død i 1679, og den ny Præst, Hr. Hans Christensen Seiling trolovede og gif-tede sig det følgende Aar her i Fæmø Præstegaard. I Kirkebogen læses derom: "Den 24. Juni, som var Sct. Hansdag, blev Sogne Præsten paa Stedet, Hr. Hans Christensøn Seiling, trolovet med sin Kieriste, Kirsten Sofrensdatte i Præste

Gaarden af hans kiere Morbroder, fornemme, hæderlig og vellærde Mand, Hrr. Lauritz Hanssøn til Radsted. Overvæ-rendes var Hæderlig og vellærde Michel Jenssøn Klog, hans høitærede Stiffader, Sogne-egn til Radsted, Poul Michel-søn Degn, Niels Jürgensøn Skolemester, Hans Danielson (se se, nu var han avanceret saa vidt), Jørgen Nielsøn Birke-foged - atter en ny i den Stillling - og Jørgen Matzøn. - Viede tilsammen 7. Søndag efter Trinitatis, som indfaldt den 25. Juli, af Velbemeldte Lauritz Hanssøn." - Da Degnen her nævnes, skal det fortælles, at han naturligvis var fattig. Der skrives i 1682: "Degnene paa disse trede Øer haver ikkun maadelig Indkomst og derfor ikke pænserer (sva-rer Afgift) til nogen Skole i Byerne. Findes paa alle Steder siddendes Degne, som forud for deres Løns Ringhed nød Skriveriet til Birketinget enhver paa sin Ø".

Om en revnet Kirkeklokke meddeler et Brev med Kirkeregnskab i 1681: "Blev bevilget en Klokke at maatte omstøbes, som er revnet, med det Vilkaar, at Sognemændene betaler den halve og Kirken den anden halve Omkost-ning".

Marknavne

Samtidig med, at Matriklen af 1688 nævnde Navnene paa de Mænd, der boede her paa Fæmø,opremsede den ogsaa Navnene paa de Marker og Aaser, Byernes Jorde var inddelt i.

Nørrebys Jorder var delt i 3 Marker eller Vænge: Hædesmark, Kirkemark og Lillemark.

I. Hædesmark deltes atter i mindre Jordstykker, Aase, hvori hver Nørreby-Bomand havde Jord liggende.

Store Bredestykker Vindhovedager Derrehøjsæger

Lille Bredestykker Langvængager Langødestykker

Hennel Arne Risager Eskemoseager Stenkævager

Store Østermoseager Hjorteholm Birketsager

Lille Østermoseager Neverager Smaa Aarstykker

Vrangagre Fiskedystager Tranestykker

Ingeboager Hestehaven Frisenager

Sørlojager Sidselvængeager Smedestykker

Sadesager

II. Kirkemark (som ovenfor)

Avildsager Langehælle Mølneager (Mølle-?)

Bredestykker Yderste Damsagre Bentsvænge

Nestedamsager Barnehøj (Bavne?) Smedestykker

Bredhølle Viekær Nederste Lerbjerg

Yderste Lerbjerg Østervænge Tarmsager

III. Lillemark

Næste Lillehegnetsager Store Hegnets Klinge Yderste Lillehegnetsager

Ved Langegaard

Sønderby havde ligeledes 3 Marker eller Vænge: Slettemark, Kirkemark og Issemosemark (enhver af dem hviler hvert tredje Aar og bliver besaaet første Aar med Byg og Havre, andet Aar med Rug, Ærter og Vikker).

I. Slettemark.

Ledager Hyldagre Sletteagre

Sknidstykker Smedestykker Sstore Knoldagre

Korsager Sylsagre Vindsagre
Vraaager Nastemose Krageager
Tofterne Verstykker Føgsager
Gaaseland Pænagerskifte Klimpager
Klerstikkere Vommisagre

II. Kirkemark.

Smedetofterne Raadsagre Vesterager
Lille Mølleagre Nadsagre Almindestykker
Ellekildeagre Aflæggeskifter Eskildsagre
Gærdeager Tyvestykkerne
Strandagre De smaa Møllestykker

III. Issemosemark.

Ledager Smedeløkkernes Agre Isemoseagre
Bertelsager Skudager Store Stenager
Ravneager Viemose Aflægsagre Kildestykker
Aandestykker Store Hyernesager Helsemoseager
Pouelstoft Småa Hydernesager Ullemoseager

"Nok findes en Mark paa Fæmø, kaldes Kallemosemark, den ligger til Fællesgræsning for begge Byerne og har ikke "vaaren" pløjet i 30 Aar formedelst Jordens Ringhed og hører samtlige Sønderby Mænd til.

BØnderne paa Fæmø haver ej fornøden Ildebrand (Brændsel), item Hjultømmer, Gærdsel (Tjørne) og Stav-re, eftersom der befindes slet ingen Skov, i lige Maade ingen Moser til Tørveskær paa dette land."

Vi skal nu læse om en letsindig Pige, der havde ladet sig daare af en gift Mand. hans Kone døde, og de to vilde nu gifte sig, men da det oplystes, at han var bleven Fader til det Barn, der var kommet, mens hans Kone levede, forsøgte hun - uden Held - at udlægge en ubekendt Sømand som Barnefader. Dommen ramte dem begge ret haardt: de fik ikke Lov til at gifte sig; hun kom i Fængsel og maatte senere staa Skrifte over for hele Menigheden; han fik store Bøder. Jo, man var streng dengang i Ægteskabssager - Forholdene er jo lidt andre nu om Stunder. - Vi overspringer de lange Forhør med deres Enkeltheder og gaar i Lag med Dommen:

"Dommen 1682, den 16. Februar contra Hans Olsen og Anne Jørgensdatter paa "fembøe": Uanset Anne Jørgensdatter hendes Bekendelse om hendes Barns Fader, hun for Sognepræsten paa Fæmø, Hr. Hans Christensen Seiling og Fogeden, Christen Jensen Smed paa Fæø gjort haver og atter haver fragaaet og benægtet, saa erfares dog at Anna Hansdaatters hendes Madmoders, saa og Jordemoderens Maren Jensdaatters og en Del af hendes egen Moders Vidnesbyrd samme Benægtelse at være sket, fordi Hans Olsen har lovet hende Ægteskab, og naar de Vidnesbyrd, som første er, om Hans Olsen utilbørlige og uanstændige Omgængelse med Anna Jørgensdatter, mens hans Hustru levede og siden fremdeles, mens Sagen har standen i Proces, hvorledes hun hannem har søgt paa hans Skib og der hos ham haver "vaaren", og hun imod Sognepræstens Formaning har svaret trodseligen, at Hans Olsen ikke vilde vise hende fra sig, da han sig dog saa i Mistænke og ondt Rygte for hendes Skyld - kan derfor ej anderledes kendes og dømmen der-paa end, at Hans Olsen er hendes rette Barnefader efter Anna Jørgensdaatters første Bekendelse, i Synderlighed og efterdi den Person, hun siden offentlig haver udlagt, ikke af nogen er bekendt eller opspørges kan at have "vaaren" en-ten her eller paa Fæø, udi hvis Navn Anna Jørgensdaatter og løgnagtig befindes, idet hun først Christoffer Hansen og siden Examination til Landsting Christoffer Lauritzen til hendes Barnefader haver angivet og udlagt, efter hvilke be-meldte Omstændigheder Hans Olsen for hendes Barnefader kendes og derfor efter Recessen (den borgerlige Lov) bør lide, og dersom det kan bevises, som ikke endnu for Retten er fremført, at hans Hustru levede i de Tider, Barnet blev avlet, bør hans halve Bo til Herskabet (Kongen) vorde forbrudt, ej heller bør det hannem være tilladt at komme i Ægte-skab med Anne Jørgensdatter, og saa bør han at betale for denne vidtløftige Processes Omkostninger 24 Rigsdaler. -

Anne Jørgensdaatter burde vel med sær Straf anses formedelst hendes Haardnakkethed og modvillige, løgnagtige Be-kendelse, men efterdi hun en Tidlang med Fængsel er straffet og ikke til Skriftemaal og Herrens Bord er tilladt, kan hun ej forsvarlig højere straffes end, at hun staa aabenbare Skrifte, betaler de ordentlige Bøder og giver til Landstings-dommens Løselse 6 Rdl. - Rasmus Jensen, udi hvis Hus Anne Jørgensdatter tjente, og Hans Olsen havde sit Logement ("laase Mendte"), som deres uchristelige Omgængelse var bevidst efter hans eget Vidne til Hjemtinget og videre Exa-mination til Landstinget, bør at straffes med Fængsel paa Vand og Brød i 8 Dage, fordi han

deres beviste utilbørlige Omgængelse har tilstedet og ikke forvist en af dem sit Hus."

Lad os prøve at danne os et Billede af denne "aabenbare Skrifte", som Anne Jørgensdatter her blev dømt til, foruden at sidde i Fængsel og betale 6 Rdl. og saa fremtidig at sørge for Barnet. Ritualen giver os hel og god Besked derom; men Beretningen her er kun Digt; i Kaldsbogen Staar: "Den af Steen Blichers Præstehistorier, som hedder "Det strænge Skriftemaal", skal være passeret her paa Fæmø if. Past. Vilh. Bangs Artikel i Hist. Arkiv 1883. "Anne Jørgensdatter havde grædt meget i hele denne Trængselstid; men nu her for Retten stod hun og lyttede uforstaaende, maabende til de underlige, juridiske Udtryk, som de store Mænd ved Bordet udvekslede om hende; hun vidste nok, at der ikke var nogen Mildhed at vente, naar selv Præsten derhjemme paa Fæmø, Hr. Hans, der en Søndag saa kønt hav-de talt om Jesus og Synderinden, som Herren frelste af Anklagerens Vold ved at sige: den af eder, der er ren, kaste den første Sten, naar selv han havde været saa haard og dømmende. Nu fulgte de skarpe Spørgsmaal, om hun før havde været i denne Overtrædelse, og til sidst blev Sagen "indkaldt under Dom." Da Dommen var bleven hende tydeligere forklaret, for dens Ord havde hun ikke forstaaet, græd hun højt over den forfærdelige Ulykke, der havde ramt hende; hun tiggede og bad om Naade, men nu var alt jo afgjort, hun blev lempet ud af Landstingssalen og rejste den lange Vej grædende hjem til Øen. Og saa skulde hun se at faa Barnet anbragt og selv faa en Plads, hvor hun kunde tjene til Op-hold for sig og Barnet. Og saa forestod den frygtelige Dag i Kirken, hvor hun endelig skulde raabe sin Skam ud for alle.

Den Søndag var Fæmø Kirke ualmindelig fuld; mange Folk vilde den Dag søge Herrens Bord, og før Alter-gangen skulde der foregaa et spændende Skuespil: Hun, Tøsen hos Rasmus Jensens skulde staa aabenbare Skrifte, og det var nok værd at se og høre. Gudstjenesten gik sin langstrakte Gang med Sang og Prædiken. Ualmindelig længe tal-te han dog i Dag, Hr. Hans; han rystede i Stemmen, naar han udpenslede alle Menneskenes Synder og Guds frygtelige Straffe. Alle de unge Piger i Kirken sad og tænkte paa Synderinden, der sat oppe i Koret for sig selv og holdt Hænderne

for Øjnene; det var dejligt at vide, at man ikke var i hendes Sted. Alle vidste, hvad der nu vilde ské, den Scene havde de jo Ofte overværet, men dog var det noget uden for det almindelige. - Endelig gik Præsten hen til hende, tog hende ved Haanden og førte hende hen i Kordøren. De bageste i Kirken rejste sig op for bedre at se, og de, som sad daarligt, flyttede sig ud paa Gulvet at staa. Der var musestille i Kirken, da Præsten nu befalede Anne at knæle ned midt i Kordøren.

Hen ved Siden af hende traadte nu Degnen i sine sorte Klæder og begyndte med høj, brægende Stemme at synge Pønitensesalmen: "Beklage nu af al min Sinde". Da han havde sunget til Ende og var traadt til Side, gik Hr. Hans hen til Anne og talte ud mod Menigheden: længe dvælede han ved den begangne Synds Vederstyggelighed og indprentede al-le, hvor grovelig denne Pige, Anne Jørgensdatter, dermed havde forsét sig baade imod Gud og imod alle Guds Børn, og vendt imod hende tog han fat paa med mange gammeltestamentlige Ord og Vendinger at formane hende til en sand og alvorlig Omvendelse, og han endte saaledes: "Saa tilspørger jeg dig, Anna Jørgensdatter, paa Guds Vegne, om du ikke her for Gud og denne hans christen Menighed alvorligen bekender, at du foruden andre dine mange Synder endog sær-deles ved denne din Hor-Synd haver højiligen fortørnet din Himmelske Fader og forarget din Jævn-Christen og Næste og allermest denne Guds Menighed, som du har været en Lem udi?"

Anne vidste ikke, at hun højt skulde svare ja, men gjorde det endelig, efter at Hr. Hans havde hvisket med hende. Og han gik videre: "Jeg spørger dig saa, om du af Hjertet fortryder denne grove Forseelse, hvorved du haver fortjent Guds Vrede med timelig og ævig Straf?" Denne Gang svarede Anne, saa de nærmeste kunde høre det: ja. "Tror du og stadig, at Gud morfedelst sin eneste og uskyldige Søn, Jesu Christi dyre Værdskyld og Fortjeneste vil være dig naadig og ikke tilregne denne Synd?" - Her svarede Anne højt og tydeligt: ja. - "Og har du, "fortsatte Præsten, "det gudelige og alvorlige Forsæt, at du herefter ved Guds Naade vil sky og fly al saadan og anden modvillig Overtrædelse og beflitte dig paa et bedre og skikkeligere Levned efter denne Dag?" - Anne svarede bestemt: ja. - "Og længes du hjertelig efter at annammes til denne Guds Menigheds Samkvem, som du ved din grove Synd og Forargelse selv haver skilt dig fra; og er det saa, at du med andre Guds Børn attraar og begærer at blive delagtig i Jesu Christi helligste Legeme og Blod i Sakramentet?" - Ogsaa dertil svarede hun et hørligt Ja. - "sig os da, om du har lokket Hans Olsen til Synd eller han dig." - Men da skjulte hun sit Ansigt i sine Hænder, Hovedet sank helt ned mod hendes bøjede Knæ; som en Bylt laa hun der, mens en fortvivlet Hulken rystede hende, og hun svarede ikke. Præsten Klappede hende paa Skulderen og sagde: "Du er skyldig sandfærdigen at sige det". - Alle i Kirken stirrede paa Pigen og lyttede Spændt, men i hele Rum-met lød kun Graaden fra denne lille, usle Bylt Klæder og Haar, der havde løst sig op og laa ned over hende.

"Du skal sige det, Anne, du skal", gentog Præsten; han følte sig angrebet paa sin Autoritet. Skulde han her være hendes Nar og ikke have Magt til at fremtvinge hendes Bekendelse. I sin Iver ruskede han i hende. Ingen følte Medlidenhed med Anne, kun Ærgelse over, at hun saaledes trak spændingen ud. - Endelig kom Svaret, men ganske sagte: "Det var Hans." - "Højere", raabte Præsten, "højere", og atter ruskede han i hende, og midt i sin højlydte Graad raabte hun med en Stemme, som ingen kendte: "Det var Hans Olsen." - Hr. Hans slap hende og sagde, mens hans Stemme endnu skælvede af Ophidselse: "Rejs dig op og afbed for Menigheden den Synd og den Forargelse, som du haver givet dennem." Hun rejste sig og vendte sig til Menigheden; hun græd stadig, og hun vaklede, saa Præsten maat-te støtte hende. Han sagde da de Ord for hende, som hun skulde sige efter ud til alle de haarde, ligegyldige Mennesker dernede: "Jeg beder, - at I, Guds Børn - vil forlade mig - denne min begangne Foseelse og ikke støde eder - paa mig - eller tage Forargelse - af mig - mere".

Præsten befalede hende at knæle for ham; han bad da for hende og formanede med Paulo alvorligen hver og en i Kirken, som tyktes, han stod, at han saa sig vel fore, at han ikke skulde falde, og nu lagde han sine Hænder paa hende og sagde: "Saa afløser jeg dig i Navnet Gud Fader, Gud Søn og Gud den helligaand, Amen. Gaa nu bort i Fred, og synd ikke mere."

Den stakkels grædende Pige gik da hen til Knæfaldet og lagde sig smaahulkende paa knæeskammelen. De andre Nadvergæster kom tøvende til Guds Bord og lod et godt Stykke mellem sig og hende. - Efter Altergangen stod Degnen frem og sang et Vers af Salmen "Af Dybsens Nød", nemlig dette "Dog Synden hos os er Mangefold".

Ingen talte med Anne, ingen fulgtes med hende, da Menigheden forlod Fæmø Kirke.

Naa, dette par var ikke det eneste, der syndede mod det sjette Bud: i 1687 læser vi om to Syndere, Hans Nielsen og Elisabeth Bendixdaatter: hun maatte bøde 6 Rdl., og "han skulde straffes paa Kroppen med 14 Dages Fængsel paa Vand og Brød." Og 2 Aar efter, i 1689, kom en slem Historie frem for Tinget, ogsaa med en Utro Ægte-mand: "Sognefogeden Jørgen Nielsen paa Fæmø for Retten fremstillede tvende Kaldsmænd, navnlig Jens Rasmussen i Sønderby og Niels Hansen i Nørreby, som havde kaldet Jens Nielsen Pilt i Nørreby for Lejermaal, som han skal have begaaet med en Tjenestepige ved Navn Margrete, som tjente hos David Johansen i Sønderby, og levede til første Ting at føre Bevis udi Sagen." - Den 16. August blev der sendt et Brev til Gert Frederiksen, Birkefogeden paa Fejø (nu over alle 3 Øer) fra Sognefogeden her paa Fæmø, Jørgen Nielsen: "Velærede, gode Svoger, Gjert Frederikssøn, jeg frem-skikker til eder Sognepræsten, Hr. Hans Christensen Seilings skriftlige Attest angaaende det Lejermaal, som Jens Niel-sen Pilt, Husmand, boende udi Nørreby paa Fæmø med Margrete Nielsdatter haver begaaet, med venlig Begæring, at samme for Retten maatte vorde læst og beskreven og siden indført udi, hvad af Retten vorder afsagt, og efter indhjem-lede Kald foraarsages jeg underskrevne paa Herskabets Vegne at sætte udi Rette, om Jens Nielsen Pilt for begangne Lejermaal, som han imod sit Ægteskab med Margrete Nielsdatter haver begaaet, ikke beilligen bør efter den kongelige Lov derfor at straffes paa hans Boslod eller til anden Straf paa egen Person, om hans Gods imod Forhaabning ikke til den forfaldne Bøde kunde tilstrække, hvorpaa jeg paa Herskabets Vegne er en forsvarlig Dom begærende. Actum Fæmø d. 16. Augustij 1689. Jørgen Nielsen, egen Haand."

Heraf fremgaar, at Fæmøboerne nu ikke mere havde deres eget Ting, men maatte søge Ting paa Fejø, saa-dan som Forholdet har været siden. - Præstens Attest om de to skyldige lød saaledes: "Testerer (bevidner) jeg under-skrevne efter Begær, at et besovet Kvindfolk ved Navn Margrete Nielsdatter, som stod aabenbare Skrifte i vores Menighed den ottende Søndag efter Trinitatis udi nærværende Aar 1689 og udlagde den sammt Tid offentlig for Menigheden til sin Barnefader Jens Pilt, som er en Husmand her paa landet og bor i Nørreby.

Fæmø Præstebolig den 13. Augustij 89. Hans Christensøn Seiling". -

I Dommen siges der om Jens Pilt, "at han har ej kunnet benægte, at skønt han har sin Ægtehustru levende, er han be-funden i aabenbar Hor med Margrete Nielsdatter og er for hendes Barnefader udlagt, som han ej heller selv haver kun-net benægte". Han blev dømt til at betale "efter sin yderste Formue", det blev til 10 Rdl., der ogsaa virkelig var en stor Sum for en lille Husmand at skaffe til Veje. Pigen blev "Straffet paa Kroppen" d.v.s. med Fængsel. - Han var en slem Don Juan, denne Jens Pilt; samme Dag blev han af en anden Pige, Karen Hansdatter, beskyldt for en lignende Forseel-se men dette vilde han nu ikke lade sidde paa sig. En Ven af ham paa Fæmø, Jesper Madsen Riis, stod frempaa hans Vegne og sagde: "Saasom det er Lovens rene Ord, at hvo, der sigter, bør at bevise hvilket Jens Pilt formener, at dette løse Kvindfolk aldrig skal kunne lovlig godtgøre, at han nogen Tid med hende haver begangen nogen Letfærdighed, langt mindre, at han er hendes Barnefader, thi indskyder han sig til Lovens Pagina 117 sin Benægtelses-Ed, saa stærk denhannem kan forelægges, at aflægge; det bør ham ej nægtes, men visselig stedes." - Dommeren manede den tilstede-værende Jens Pilt til "at tænke sig om, herom at fatte gode Tanker i Betragtning af, at det angaar hans Salighed, om han svær frivillig imod det, som af hannem kunde være begaaet. Han bør flittig ransage sit Indvortes og hensé til de til-kommende og ævrige Ting, at de ved nærværende og udvortes Ting ej skulde forspildes." - Men Jens Pilt "fremkom og aflagde ved hans Ed, saa sandt hjælpe ham Gud og hans hellige Ord, at han aldrig havde haft nogen ublu Omgængelse med Karen Hansdatter eller øvet nogen letfærdig Omgang med hende". - At han havde svoret falsk, blev godt-gjort i 1691. Der staar i en Protokol: "Fæmø 1691. Jens Pilt, en Ægtemand, begaaet Lejermaal med Karen Hansdatter i Nørreby; straffes efter Lovens uden Formildelse."

I 1687 fik man her en Lempelse i Tiendeafgifterne. Der blev skrevet: Fæmø Sogn har 47 Tiendeydere (Deci-manter) og 27 Husmænd (som altsaa ikke betalte Tiende). - Der svares Tiende af Korn hvert 20. Neg = 80 Tdr. - af Ærter og andre Bælgkorn: 10 Tdr. Tiende af Kvæg: hver 10. Hoved = 30 Rdl. - Paaskerente: 9 Rdl. - Mikkelmisse, Helmisse og Julemad: 6 Rdl. - Offer: 38 Rdl.

Det blev ialt: 90 Tdr. Korn og i Penge 83 Rdl. - Derfra skulde nu trækkes: 30 Tdr. og 6 Rdl., saa Tienden herefter blev: 60 Tdr. 77 Rdl.

Men ved disse Beretninger er vi kommen for langt frem i Tiden; vi vender tilbage til 1682, til en Dragssag, hvori en Broder af Jens Pilt, Hans, spillede en af Hovedrollerne.

Der havde været Slagsmaal paa Kroen mellem Hans Pilt og Mølleren, Knud; i Kampens Hede havde Mølleren faaet et dybt Saar i Hovedet, saa Hjernen laa blottet, og snart efter døde han, men om han døde alene deraf, eller han havde haft en Sygdom i Forvejen, kunde ikke afgøres. Sagen kom herfra til Landstinget, hvor alle Vidner med Niels Rasmussen Bøttøe mødte frem. Et af Vidnerne, Ambrosius Jørgensen, vidnede, "at han syede Knud Møllers Saar sammen paa 3 Steder med en Silketraad, og der han fornå, at Hjernen siden kom ud, skar han saaret op igen, og da de en 2 Dage, før han døde, var henne at besigte ham, da tog Jens Olsen paa Saaret, og der løb noget Materie ud deraf; saa kom Bads-kæren, Christian Frederik, tog med sine Finger det bort og sagde: "Det er intet; det er næsten lægt"; men de andre saa, at det var opfyldt med Kød paa Siderne men midt udi var det aabnet, og den Tid kunde Knud Møller intet tele med dennem." - "Sognepræsten stod frem", gjorde sin Vidne-æd med oprakte Fingre efter Loven og sagde, at Dag-en efter, at Knud Møller var hugget, kom han og betjente ham med Sakramentet, hvor han da klagede over Hans Pilt og sagde, at dersom han døde, var Hans Pilt hans Banemand" - Kun den første Del af Dommen staar i Bogen, Resten Mangler, og der siges, at "Bads-kærens Talen om en anden, medvirkende Sygdom kan ej anses til Hans Pilts Befrielse, og de 3 (trej) Vidners Vidnesbyrd helt mistænkelige synes, henstilles de til videre Examination; heller ej kan det anses Hans Pilt til Behjælpning, at et af Vidnerne erklærer, at Pilt og Knud Møller havde sluttet Forligelse, heller ikke anlangende Knud Møllers Sygdom". Sagen sendes tilbage til Hjemtinget til ny og bedre Undersøgelse, saa kan de komme med den til Landstinget igen. - Fogeden, Hans Danielsen, som indbragte Sagen, léd endda den Tort, at han maatte beta-le de tilrejsende 16 Meddomsmænd hver en halv Rigsdaler til deres Frem- og Tilbagerejse. - Her slutter Sagen blindt; samme Aar blev Falster Landsting ophævet; men Hans Pilt er jo nok bleven hængt. Kirkebogen indeholder om den dræbte Mands begravelse: "1682. Den 2. Julij. Knud Møller, som Hans Pilt, Boemand i Synderbye, hafde givfit ba-ne=saar. ætat. (i sin alders Aar) 40."

Den 3. Januar 1683 kom en meget indviklet Sag herfra for Landstinget, hvori Birkefoged Hans Danielsen var stærkt angreben. Den drejer sig om en Tyv, som han har faaet sat fast, men sluppet løs igen og hjulpet til at flygte mod, at han har faaet nogle af Tyvekosterne. En Mand i Nørreby, Hans Nielsen, er bleven bestjaalet af en fremmed, Jørgen Christoffersen, der har tilegnet sig en hel Del Sager: "80 Slettedaler og 6 Rigsdaler, en anden Pung med Penge saa godt som 1 Rdl., ungefær 40 eller 48 Alen Hørlærred til 8 Alen paa Pundet, noget Kramlærred (købt i Butik), 10 á 12 Alen Blaarlærred, 5 á 6 Pund heglet Hør, noget Garn o.s.v., Klæder og Lærred, et Snørreliv med 10 Par Sølvringe i, en Muffe og noget andet. Tyven, Jørgen Christensen var funden, der blev holdt Forhør over ham, og han blev holdt arresteret hos en Bonde, som sammen med andre underskrev en Erklæring om, at de vilde svare til ham. Birkefoged Hans Danielsen aflagde Fangen Besøg, og da Kautionsisterne blev bange for, at der skulde ske noget galt, opsagde de deres Kaution. Da Fogeden havde ladet sig bestikke af Tyven og efterhaanden havde taget imod en Del af Tyvekosterne og bragt dem til sit Hus, maatte han skaffe nye Kautionsister, og de mødte frem og fortalte, hvorledes han næsten havde tvunget dem til at skrive under paa en ny kautionsforpligtelse. - Peder Christoffersen i Sønderby blev spurgt, "af hvad Aarsag han vilde gaa i Løfte for Jørgen Christoffersen, hvortil han svarede, at Hans Danielsen bad ham to Gan-ge derom saa mindeligt, at han lod sig overtale. Om han da vidste, hvorledes det var beskaffent med det Gods. - Dertil svarede han nej, at han aldrig havde hørt noget derom". - "Da de skulde skrive Beviset under, sendte Hans Danielsen Bud efter endnu to, Jens Nielsen og Jørgen Pedersen, og da de var komne, skrev de alle tre under oaa een Tid". - Men Hans Danielsen plejede Raad med Tyven, der paa Kaution var sat paa fri Fod, blot maatte han ikke slippe bort fra Fe-mø. Han fik flere med i Flugtplanen: Jørgen Nielsen, Jørgen Pedersen, Peder Borre og Jens Nielsen, og endelig forsøg-te han sig hos Mads Hyldetoft, en Husmand, ved at give ham nogle Sølv-maller af det stjaalne Gods; "han værgede sig ved at modtage dem, men Fogeden saa godt som nødte hannem dem paa." - Et af Vidnerne fortalte, at han havde set Hans Danielsens Kone "Paa en offentlig Kirkevej" med en Muffe, som vakte en vis Opsigt. "Han forklarede, at den var foræret til hans Kvinde". - "Saa løslod Fogeden den fremmede Mand ganske af hans Arrest og tilbagegav ham et Pante-brev paa 60 Rdl., han havde modtaget af ham - han turde ikke beholde det - og lod ham forsætlig borttrømme". "Han har vaaren Medvidere om hans Undvigelse, skønt han havde billigere Aarsage at holde paa hannem til Sagens Uddrag (d.v.s. Afslutning), end at lade ham fare". Før han rømte, forklarede han alt om Forholdet mellem ham og Fogeden. - "Hvad sig ellers videre, Hovedsagen anlangende, det Tyveri betræffende, som begangen er paa Hans Niensens Gods, item at Hans Danielsen dimitterede Jørgen Christoffersen af Arresten og hannem ej haver villet lade overføre med Jern (i Lænker) til Hr. Stiftamtmanden efter de første Kautionsmænds Ansøgning og deres Forløftes Opsigelse, men efter eget Tykke haver antaget andre Forløftningsmænd for Jørgen Christoffersen, hvoraf en Del selv har været behjælpe-lige, at han er kommen til Baads, efter at han havde gjort den Bekendelse, som Jørgen Nielsen med flere haver vidnet om, det overlader vi til Hr. Amtmanden at lade udføre. - Og imidlertid er Hans Danielsen af Fogeds Bestilling suspen-deret, og skal han i Arrest og der forblive saavel som de tre sidste Forløftningsmænd: Jørgen Pedersen, Jens Nielsen og Peder Christoffersen, indtil Sagens Ende, og saa skal de skaffe Tyven igen til Stede og hannem i Fængsel lade leve paa deres egen Bekostning". - De, som har anlagt Sagen imod den utro Birkefoged, - "Jørgen Frederiksen og hans Medføl-gere, som den Sag for Stiftamtmanden haver angivet for at befri sig for den Mistanke, de med de skyldige kunde være forfaldne udi, har derudi handlet som ærlige Mænd, at de sig dette har fralagt, og eragtes det billigt, at den store Om-kostning, de saavel ved mange Rejser som ved Processen anvendt haver, dennem igen godtgøres af Hans Danielsen, der uden Ordre fra Hr. Stiftamtmanden

har dimitteret Jørgen Christoffersen af Arresten; han skal give dennem de 20 Rdl., som deres Opskrift lyder paa, og desforuden til Jrøgen Frederiksen, som har drevet Sagen baade for Hjemting og Landsting, for hans Umage 16 Rdl." -

I 1683 viste det sig, at Kongens gamle Bestemmelse fra 1565 var glempt, den, der fastslog, at Folkene her paa Fæmø og de andre Øer skulde betragtes som Søens Mænd og tjene til Søs, naar Krig kom paa. Nu havde man glatvæk udskrevet de unge Karle som Landsoldater, og det vilde de ikke være. De klagede da. Skønt der fra alle 3 Øer kun skulde udtages 38 Landsoldater, rømte der i det ene Aar 1683 hele 46 af det unge, værnepligtige Mandskab, og de, der var tilbage, pønsede kun paa at følge de andres Exempel. Udskrivningskommissionen modtog Øboernes Andragende til Kongen og sendte det til Kancelliet med en Anbefaling: de skulde hellere udskrives til Flaaden; samtidig bad man for de rømte, at de uden Straf maatte vende hjem, ellers løb man Fare for, at Øerne blev folketomme. - Man mener nok, at Landmiliten kun var en ringe Byrde: Karlene skulde kun møde til Exercits et Par Gange om Ugen, men plagsom var den alligevel: der vankede stadig Stokkeprygl og andre Ydmygelser, og Folkene her fra Fæmø havde maattet møde til Mønstring saa langt borte som i Ringsted, og den lange Rejse fram og tilbage skal have taget 16 Dage. - Klagen hjalp vel en Tid, men atter og atter var Sessionsmændene ude efter dem. Saa sent som i 1701 indeholder Supplik (d.v.s. An-søgnings) protokollen et Andragende fra Befolkningerne paa de 3 Øer om at komme til at tjene til Søs i stedet for i Landmiliten: "Trende Øer ved Falster, "Fæøe, femøe og Aschøe" supplicerer (andraget om) at være fri for Landmilit-sens Udskrivning, som de altid har været, eftersom de er søfarende Folk og altid har udredet Baadsfolk til Kongelig Majestæts Tjeneste. Attesteres og rekommanderes (anbefales) af Stiftamtmand Lützon og belægges med sal. Holger Winds Brev af 21. Juni 1673, at Hans Majestæt holdt dem fri for Udskrivning, og at de i den Sted skulde fremskaffe Baadsfolk."

Stiftamtmanden holdt altsaa med dem; allerede i Aaret 1700 (den 16. Marts) havde han skrevet til Kancelliet: "De velædle og velbaarne Herrer forlanger det sædvanlige Tal Baadsmænd - 16 - fra Fæmø, Fæø og Askø (plus Bogø) til den kongelige Flaades Udrustning til til medium Aprilis at blive leveret eller straks for hver Mand at blive betalt 24 Rdl. I Henseende til, at de idelig svarer højt af deres Gaarde og i adskillige Aar har haft stor Misvækst, saa er de fleste geraaden i Stor Armod", hvorfor han beder godt for dem. - Og Amtmanden i Nykøbing skriver den 7. Maj 1701 til Kongen: "Øboernes ringe Hartkorn udi Fæø, Fæmø og Askø ringe Sogne, som her under Nykøbing Amt er beliggende, maa for Militen skaanes; de har altid for Udskrivning været fri og tilforn erlangt en kongelig Resolution af 21. April 1673 derpaa. - som de til Landværn er ganske ubekvemme, eftersom der er saa lidt Mandskab paa hver Ø, og de desforuden ej kan samles til Kompagniets Exercitier paa Landet selv, og i sin Tid hverken kan komme andet (d.v.s. andre Egne) til Hjælp eller sig selv fra en Ø til en anden eller til Landet (Laaland, Sjælland) skaffe, naar det skulde behøves, og Vind og Vejr ikke vilde føje sig, saa indstilles det, om de ikke som søfarende i Steden for Landmiliten bør holde deres Mandskab beredt til Tjeneste paa Flaaden" ("Floden")

Men trods alle disse gode Korn, de her paa Øen havde paa Haanden, Frihedsbrev, Anbefalinger og Attester og kongelige Resolutioner, kom Sessionsherrerne troppende op, og det vakte stærke Sammenstød. Birkedommeren for alle Øerne, Gert Frederiksen, en Søn af en tidligere Præst her paa Fæmø - HR. Frederik Geertsen Endemand - skred ind til Fordel for det unge Mandskab over for de brutale Officerer og Sergenter; han kom i Proces og blev saad i Fængsel, hvor han døde, og det hjalp kun lidet ham, men derimod de unge Karle, at en Højsteretsdom kort efter hans tragiske Død rensede ham og stadfæstede de gamle Privilegier - hvilket altsammen kan sæses mere vidtløftigt i Bogen om Fejø.

Ovenfor spaaes der om en Affolkning her paa Fæmø og de andre Øer, den syndes dog ikke at have været stærk truende, eftersom Præsten i 1688 kunde meddele, at der her paa Fæmø i det Aar var født 27 Børn, men kun døde 11 Mennesker, og lignende Tal var det at melde fra de andre Øer.

Derimod kunde der klages over Udryddelse af Smaafolk, saa at Ridefogeden over Nykøbing Amt, der havde direkte Tilsyn med vore Øer, den 18. Juli 1690 maatte skrive "til Birkefogeden Gert Frederiksen samt de andre Fogeder (Sognefogeder) der paa Øerne: saasom fornemmes, hvorledes en Del af de formuende Bønder paa Ejlandene (eller Øer -ne her paa Amtet, som og bruger de forarmede Bønders Jorder, saa at BØnderne derudaf ej alene bliver mere forarmede, men end og Jorderne saaledes fordærvede og udpinte formedelst Gødsknings Mangel, at de er besværlige igen at faa udi Stand, saa Hans kongelige Majestæt derudover skulde lide den største Skade, naar de af slige Aarsager bliver ganske øde, anbefales derfor samtlige Fogeder paa Øerne og i Særdeleshed Birkefogeden Gert Frederiksen straks at gøre offentligt Forbud til alles Efterretning."

Dette Spørgsmaal om Brugen af Andenmands Jord illustreres af en Beretning, vi faar af en Retssag fra den 29. August samme Aar, 1691. - Atter er det den bjergsomme, afsatte, fægslende, men atter altsaa frigivne Tingfoged, Hans Danielsen, der er Hovedpersonen:

Hans Jørgensen i Sønderby paa Fæmø havde stævnet Peder Hansen og Niels Olsen i Sønderby "Anlangende deres Sandheds VIDnesbyrd at aflægge, som var beskikket til Hans Danielsen i Sønderby at forbyde hannem at høste en Jord, som Hans Jørgensen hævder at være Ejerman til. Den Jord haver Hans Danielsen taget i Brug, og nu vil Eje-ren gerne vide, hvad Brugeren derpaa samme Tid haver saaet. - Jorden kaldes "Aflæggeren i Bulbro" - Hans Danielsen, som nødig vilde af med den Jord, svarede, at Hans Jørgensen ikke skulde faa

"hende" (d.v.s. Jorden), uden at han kun-de vinde hende ved Lov og Ret, fordi han selv et Tingsvidne, som han formente han skulde vinde sig hende til med; men ellers bad han Hans Jørgensen, om han maatte nyde hinde i Mindelighed, saalænge han havde Gaarden, saa vilde han give Hans Jørgensen Brev under sin Haand (underskrevet med sit Navn) paa, at "hun" hørte til Hans Jørgensens Gaard" - Der mødte 9 Vidner fra Fæmø, som forklarede, at den omtvistede Jord laa i Kirkemarken ved Almindestyk-kerne".

"Lad os med det samme læse om en ny Mand, der kommer hertil og fæster en Gaard; der var i det Aar, 1691, 5 Gaarde, der skiftede Bomænd: "Anders Andersen, født paa Læsø, fæstede den Gaard, i Sønderby, som Peder Jørgensen fordum iboede og fra døde, han befrier (ægter) Enken igen og svarer straks Afgifter; Gaarden er temmelig ved Magt. Han giver 5 Rdl. i Fæste."

Siden her tales om en Mand fra Læsø, skal det fortælles, at "1684 den 8. Majj blev Niels Nielsen Ledsøe, Kirchewergere, ætatis 44 Aar, begravet og lagt i Kirchen i Gangen til Prædichestolen; og forærede dend Sal. Mands arving Kirchen, 2 Rixdlr. jt par Voxlins, de fattige 1 Rixdlr. Det var, fordi han havde været kirkeværge, at han kom til at hvile i selve Kirken.

Der blev foran skrevet om Misvækst-Aar her; der var ogsaa Misvækst i dette Aar, 1690, som vor Præst skrev, da han skulde angive, hvor stor hans Tiende var; han modtog: "17 Traver Rug á 4 Skæpper, 26 Traver Byg á 2½ Skp., 2½ Traver Havre og af hver Mand ungefær 1 Skæppe Bælgkorn." Videre skrev han: "Vaarkornet var for Mangel af Regn saa tyndt, stakket og ilde geraaden, at det mangededs ikke kunde samles med Rive og til Kerve kunde Sammenbindes, hvilket beklages her, hvor der forleden (sidste) sommer ingen Regn er falden."

Hans Seiling.

En ganske kort Notits i en Protokol giver et lille Indblik i den Omgangsform, der af og til kunde herske paa Fæmø i hin fjerne Tid: "Niels PEdersen, Ungkarl i Nørreby paa "fembøe" har slagen Jørgen Friderichsens Hustru, Anna Nielsdaatter ibidem. For Trætte at ophæve skal han betale den Bøde 4 Rdl. - OGSaa saasom "quinden" har overfalden Niels Pedersen med Skændsord og Slag, betaler hun 2 Rdl."

En anden, mere vidtløftig Historie om daarlig Omgangstone:

- Den 3. Juli 1691 kom en ung Bomand fra Nørreby, **Peder Nielsen** - han kalder sig "Karl" og var altsaa ugift - med en skriftlig Klage over Mishandling, han havde lidt af to andre Bomænd i samme By, og det over en sølle Pæl i Marken, de følte sig generet af. Han skrev: "Jeg fattige (stakkels) Karl, som boer paa Femø, har saa høj Aarsage min gunstige Øvrighed med disse Linier at besvære og beklage en utilbørlig Medfart, som imod mig af Jens Hansen, boendes i By hos mig blev øvet og skete afvigte Søndag den 14. Juni efter Prædiken, da vi var paa Gade forsamlede som sædvanlig, (d.v.s. Gadestævne), hvoriblandt blev omtalt en Pæl, som jeg paa en af mine Agre, besaaet med Ærter, hvade sat for at forhindre den Færdsel, som var anfanget baade til gangende og agende Vej, og helst efterdi der er en anden Vej. Dog ingen stødte sig derpaa (d.v.s. tog det ilde op) uden maaske, at han (d.v.s. Pælen) var sat for meget util; og fordi jeg svarede det, at "han" stod paa mig eget, angreb Jens Hansen mig, tog en Sten og slog mig i min Side med, saa jeg snart (næsten) knælede, og han greb mig i Haaret. Saa og var tilstede hans Broder, Niels Hansen, der stod ham bi, mig til skade, hvor de begge rev og sled mig imellem dennem, som jeg havde vaaret et Bæst, og saa ilde, at jeg bliver ved at fornemme det. Dog var der Barmhjertighed iblandt andre, som hjalp mig derfra, men det varede kun saa lidet, at han jo straks atter anden Gang tog en Sten og slog mig for Brystet, som gør mig saadan Pine, at jeg ikke er god for at nyde noget til Livs Ophold. - Det er ikke blevet derved, men med saadan Uforsømmethed udi Trusel og Eder beegnede han mig, og han tilsagde mig, at jeg skulde faa en Ulykke; de var og saa hidsige og i mordiskvis raabte og sagde: lad os slaa ham ihjel; hvorefter jeg frygter mig, de deres Ord og Forsæt skal lade faa Fremgang, at jeg næp tør gaa uden for min Gaard, eller om de beegnede (mødte) mig i Marken, det da skulde ske, hvorfor jeg søger gunstige Hr. Ridefoged som min Øvrighed med ydmygst Begæring at ville bevise Velgerning med Assistance efter Guds og Kongens Lov at tage Mig i Forsvar, at jeg kan sikker og tryk passere og være for dennem i Fred. - Samtlige Bymænd kan vidne derom, hvad som sket er. Eders Fromhed tager derfor Løn af Gud for Velbeviste imod mig.

Nørreby paa Fembøe d. 17. Junij 1691. Eders pligtskyldigste Tjener

Peÿter Nielsen. Egen Haand" -

Herefter ser det jo ud, som den stakkels Mand pænt har tiet stille til de andres grove Ord og front har ladet sig gennemprygge; nogle af Vidnerne sagde noget andet. Foreløbig blev de to Voldsmænd sammen Med **Peÿter** (det lød finere end Peder) stævnet for "Hans Fromhed" Ridefogeden, som "formanede dem sstrengeiligen at holde Fred og ej understaa sig herefter i nogen Maade at tilføje **Peder Nielsen** nogen Skade eller Fortræd, hvortil Sagen kom for Tin-get" (Ridefogeden hed Casper Ernst Müller). Som Vidner under Sagen var en Mængde Fæmø Mænd stævnet - forud-en Parterne: Peder Olsen, Jørgen Frederiksen, Jørgen Mortensen, Ole Rasmussen Jull, Peder Smed, Morten Smed, Jo-nas Jørgensen og Mogens Hansen Løjet, alle Bomænd i Nørreby, item Mogens Skovs Tjenestekarl, Jørgen Jeppesen og Ole Skov, Ungkarl.

Af Peder Olsens Vidneudsagn anføres: "Det var om **Peder Nielsens** "Bennedagre ved Dunemose", de stre-des (*disse Navne findes ikke paa den officielle Liste over Mark- og Markstykkernavne, der har altsaa været flere og andre, end dér blev anført*). Jens Hansen sagde: "Du har pløjet af vor Jord som en Tyv," hvorpaa **Peder Nielsen** raab-te op: "Der løjst du som en Tyv, og gid de faa en Ulykke, der (f)løj,

ind i din store Flab". Og der fladt Ord dennem imellem med svære Eder og Bander. Jens løb i Favnen paa Peder, og de kom i Haaret tilsammen (*dengang og langt senere bar Bønderne deres haar langt; sloges man, kom man derfor let "i Haaret", i Totterne" paa hinanden*). Beg-ge Brødrene drog Peder i Haaret tilsammen, siden brugte de endnu videre Mund sammen med Eder og Bander. Efter det andet Stenhug for de i Hob alle tre ligesom tilforne." Han og de andre Vidner "havde set **Peder** blive slaaet baade med Næv-erne og med en Sted, men de havde kun set Jens Hansen blaa og blodig", saa de har vel været lige gode alle tre. Saadan kunde altsaa Tonen være mellem ellers gode Venner og Naboer og det umiddelbart efter Kirkegangen.

Til den almindelige Fattigodm bidrog ogsaa de store Hindringer, som Told og allehaande Omsvøb lagde Fæ-mø Folk i Vejen. Man lagde da alle Øernes gode Hoveder sammen og opsatte en Ansøgning om fri Handel, saadan som en tidligere Konge, Christian den Tredie i 1550 havde givet dem Lov til, og indsendte den til Kongen: "Fæmø Sogn (og de to andre), som under Nykøbing Amt og Falsters Land 3,4 til 5 Mile fra Amtsstuen og Købstaden i Stran-den er liggende, kan ingenlunde blive ved Magt, om de skal tilholdes efter Eders kongelige Majestæts allernaadigste Lov og Forordning at føre deres Varer til Axeltorv (Torv i Byerne) for mindre Varepartier, som kan værees paa Axelen, Skuldren, og der igen købe, hvad de behøver som andre Bønder, naaar der skal paalægges dennem Byrder, saasom Baadleje, Folkehyre, Bekostning ved Bandholms Toldsted, naar di skal ind- eller udgaa med Last, Havne- Maaler- og Skriverpenge og deslige, som de ligeledes ved Købstaden, de sejler til, igen ved Ind- og Udgaende maa svare til, saa og fornemmelig den store Besværlighed, Ophold, Forsømmelse og Skade, tit og ofte vanskeligt Vejr, som gerne indfalder ved Vintertider, da de har noget Korn at yde og sælge, og den lange Vej til Toldstedet i Bandholm ved Øerne at lade sig visitere og klargøre, - alt det foraarsager saa store Udgifter, at de mangan Gang lidet eller intet haver frelst (tilovers), naar de deres Korn haver solgt, til Skatternes Betaling og andre fornødne Udgifter, hvorfor de haver største Aarsage, allerunderdanigst at anholde om allernaadigste Privilegier, som de i forrige Tider haver været benaede med efter hos-følgende deres Frihedsbrevs Indhold. Om Eders kongelige Majesstæt vil have Naade for dennem, da er til deres Næring og Bjergnings Befordring det allertjenligste, at de, om det allernaadigst maatte bevilges dennem, kunde sælge deres Va-rer til inden- eller udenlandske, Inden eller Udenrigsmænd, naar ikke der er Forbud (f.Ex. under Krig), som med deres Skuder efter Angivelse ved nærmeste Toldsted under Øerne lægger an, og med dem handle, sælge og købe (naar de forhen ved Toldstedet havde erlagt, hvad de burde) alt det, de behøver til deres Husholdnings Vedligeholdelse og Gaar-dens Bedrift. Saa beder de og, at de maatte gaa direkte med deres Fartøj til Nykøbings Toldsteder, naar de deres Skat-tekorn, Landgilde og Laanekorn har inde til Eders Kongelige Majestæts Kornhuse, hvorom de Fogedernes Attest fra Øerne kunde med sig føre, med hvilke store Bekostninger de - uden Afgang i Eders kongelige Majestæts Indkomster, kunde blive forskaanede til deres Opkomst og Forbedrings mærkelige Befordring, saa lever de i den allerunderdanigste og visse Forhaabning om at finde hos Eders kongelige Majestæt en allernaadigst Bøn-hørelse". (den 4. Novembr. 1699). Der er ikke fundet noget Svar paa dette Andragende. Er der kommet et, har det sikkert været benægtende. P.S. At Andragendet blev mødt med et Afslag, ses sidenhen.

At Velstanden virkelig ikke var stor, viser de Skifteberetninger, vi kan læse i Skifteprotokollen fra hin Tid. Vi skal se nogle korte Uddrag af 4 Skifter, valgte paa maa og faa fra 1690erne efter Gaardmænd og Husmænd, baade fra Nørreby og Sønderby; her er ikke en Antydning af Luxus. Stuen - der var kun een - rummede ikke andre Møbler en et Bord og Bænke, en Seng og maaske en Kiste - ingen Gardiner eller Billeder paa Væggen, og dog har der vel raadet en vis Hygge.

I 1693 blev der holdt Skifte efter en Bomands kone, Anne Jørgensdaatter i Nørreby "til Deling mellem hen-des efterladte Mand Niels Hansen (det var den ene af de voldsomme Mænd, der lige er omtalt) og deres tilsammen av-lede Børn: Knud, 3 Aar, Niels, 1½ Aar og Margrete, 4½ Aar gammel." Niels Hansen fik ved samme Lejlighed sin Sta-tus opgjort: Der var Bæster paa Gaarden 9 Stk. den bedste Hest var en brun Hoppe med et rødt Hesteføl (Hingst) vurderet til 12 Daler; saa var der 7 Køer (I Modsætning til nu var Hestene i Flertal: de smaa, svage Dyr og de elendige Veje). Der opregnes en Overflod af Dyner og Lagner - deriblandt et Hørgarnslagen til 1 Daler 1 Mark; der laa efter Ko-nen 40 Alen bleget Hørlærred, hvis Værdi var 7 Daler 2 Mark. En Spinderok af hendes kostede kun 3 Mark. I Stuen stod blot et Bord (2 Dal. 2 M.), en Bænk med Fodskammel (1 M. 3 Sk.) og en stakket (kort) Bænk (1 M.). Flere Mø-bler omtales ikke. Selve Gaarden blev regnet til en Værdig af 160 Daler, og Boets Formue var paa 283 Daler 1 M og 2 Skilling. - Men Niels Hansen havde ogsaa noget at svare til: 195 Daler, derunder var 133 Daler (Børnpenge) til Bør-nene efter hans første Kone og til det sidste Kuld. Det overskydende - 88 Dal. 1 M. ½ Sk. - blev saaledes fordelt, at Enkemanden fik det halve de 3 Børn den anden Halvdel.

Den 24. Juli 1695 var det hos en Gaardmand i Sønderby, der blev holdt "Skifte og Deling efter afgangne, sa-lige Jens Olsen, Bomand udi Sønderby paa "fembøe" imellem hans efterladte Hustru, Lutzie Laursdaatter og den salige Mands Børn med denne efterladte Kvinde" (2) - han havde haft 9 Bæster, deriblandt en graa Hest til 14 Daler og en graa Hoppe til 12 Daler. - Af Kvæg (10 Stykker) staa der en sort Ko til 7 Daler. Mange Faar var der til Gaarden, og de kostede gennemsnitlig 5 Mark pr. Stykke. Der var 19 Svin, 26 Gæs, gamle og unge. - Han havde været en velhavende Mand, som ikke nøjedes med een Stue, der var ogsaa en "lille Stue". Af Bohave nævnes en gammel Fyrrekiste med Laas (1 D. 2 Sk.), et Fyrreskrin (1 M. 7 Sk.), et Sengested i den store Stue med en Ramme ovenom og en Fodskammel (1

D. 2 M.), en Slagbænk med Fodskammel (1 D. 2 M), et "Vraaskab" (Stolpeskab i Hjørnet) (4D.). - I den lille Stue sstod et gammelt Skab med 2 Rum (3 M. 8 Sk), en Slagbænk med Panél. - Saa vendte Vurderingsmændene tilbage til den store Stue og noterede: et Bord (3 M), en BÆnk (1 M. 2 Sk.), en liden Barneseng (3 M) og en liden Stol (4 Sk.) - De gik til Sengen og saa paa Sengeklæderne; der var bl.a.: en Blaabolsters Dyne (2 Dal.), en lignende til 3 Daler, en hvid Linnedsyne (3 D.), en lignende (2 D.), en vadmelsdyne (3 M.), en Hoveddyne (d.v.s. Skraapude) (1. D. 2 M),

6 andre Puder. Over alt det laa et broget, vævet Sengeklæde (3 M.), 3 Stykker Omhæng og Kappe af trykt Lærred (2M). - Paa Bænken laa en sribet, vævet Bænkedyne, "trey" Alen lang (3 M.) og en gammel dito 2 Alen lang (1 M. 4 Sk.), desforuden 2 Hynder af Kalveskind (8 Sk.) - "Den salig Mands Gangklæder" læser vi ogsaa om: en graa, foret Hue (1 D. 2 M), en sort Klædes Kjol (3 D.), en gammel, sort Kjol (2D.), en graa, Vadmels Kjol (1 D. 2M.), 2 sorte Lærreds Bukser (2 M. 8 Sk.) en gammel Skindtrøje (2 M. 8 Sk.). - Gaardens Bygning sattes til 200 Daler. Værdien af det hele var 453 Daler 3 Mark og 2 Skilling. Da Passiverne var paa 264 Daler, blev der en Del til de efterladte.

Fra Gaardmænd til Husmænd var der jo et stort Spring, saa det er mindre Tal, vi finder hos de to følgende:

"Skifte og deling den 3. november 1692 efter salig afgangne Peder Pedersen, Husmand, som boede og døde i Nørreby paa Fæmø, mellem hans efterladte Hustru, Lutzie Jørgensdaatter og deres 3 Børn" (2 Sønner og 1 Datter).

Sognefogeden, Jørgen Nielsen med 2 Vurderingsmænd, Mogens Hansen Løjet i Nørreby og Hans Pedersen i Sønderby, besøgede Skiftet. Den sølle Mand havde kun haft faa Dyr: et hvidt, kullet faar (1 Daler), og 2 hvide Gimmerlam á 2 Mark og 4 Sk. Blandt hans Efterladenskaber var der 300 Aalekroge og 100 Flynderkroge, hvad der viser, at han til-lige var Fisker. Et Bord (en "Skive") stod der i Stuen (2 M. 8 Sk.) og en gammel bænk til 4 skilling, det var det hele Møblement. I Sengen laa en gammel, værdiløs Dyne til 2 Mark, men den var pantsat. Hans lille Hus var 13 Daler værd. - Boets Formue var paa 22 Daler, men der var megen Gæld: Begravelsen kostede 5 Daler 1 M og 8 Sk; der var en gæld til Præsten, Hr. Hans, paa 1 Dal. 8 Sk., han tog de 2 hvide Gimmerlam fra Enken, Lucie, som Betaling derfor; Degnen fik 1 Dal. 1 M. og 4 Sk., som afdøde havde laant af ham. Da gælden løb op til 27 Daler, blev der et underskud paa 5 Daler, men "Enken lovede, at hun de andre Kreditorer efterhaanden uden Skade for dennem vilde betale." - Vurderingsmændene satte deres Bomærker under: Mogens Løyet og Hans Pedersen

Hos den anden Husmand, ham i Sønderby, var Resultatet dog en Kende bedre. Der var den 9. Juli 1696 "Skifte og Deling efter sal. Niels Hansen, Husmand udi Sønderby paa fembøe mellem den efterladte Hustru, Margrete Christensdaatter og deres tilsammen afledte 4 Børn" (2 sønner og 2 døtre).

Der blev opskrevet bl.a. 8 Faar, deriblandt "et hvidt, hornet Faar med en Klokke (1 Dal. 12 Sk.), de andre Faar kostede 5 Mark pr. Stykke, 2 Gæs og en Gase og 18 unge Gæs (tilsammen 2 Dal. 2 M.). Af Boskab nævnes: et gammelt BOrd (1 M. 8 Sk.), en Haandkvern (3 M.), en liden Messingkedel (8sk.), en Buløksehammer (1M.4 Sk.), et Par sorte Vadmelsbukser (8 sk.). - Huset stod i 14 Daler. BOrdet var ialt værd: 25 D. 3 M. 2 Sk. - Gælden (deri Arveparter til Børnene) var paa 16 Dal. 1 M. 12 Sk. "Børnenes Arv beholder Moderen, eftersom hun derimod lover at forsyne hendes BØrn med Kost, Klæder, Skolegang (?) og al anden christelig Optugtelse, indtil hver af dennem bliver deres myndige Aar efter Loven, som hun for GUD og Øvrighed vil være bekendt."

For den, der har et Holdepunkt i et ejendommeligt Familienavn, og hvis Slægt har boet fra gammel Tid her paa Fæmø, vil det være let at følge Slægtled efter Slægtled gennem disse Skiftebreve, hvor alle Arvingernes Navne og Alder er nøje optegnet. Tilmed er Skifteprotokoller oftest forsynede med Navneregister og Stedregister bagi.

Den Præst, Hr. Hans Caspar Dreyer, som kaldtes "en stor Praler" (Præsterækken nr. 9) indsendte i 1707 nogle Oplysninger om Fæmø og dens Kirke; om Kirken skrev han: "Der ere ingen Antiquiteter at finde, saavidt Sogne-præsten, Hr. Hans Caspar Dreier har antegnet, uden en afkast (nedtaget, kasseret) Altertavle, hvorpaa staar udhugget et Quindebillede med en Due over Hovedet, svævende mellem 2de mandsbilleder. -- Af en Skrift paa Væggen ved Prædikestolen kan fornemmes, at den (Kirken) før Reformationen var et Annex til Fæøe, og at der siden Reformationen har været 9 lutherske Præster."

Næste Aar indsendte samme Præst - den 25. Marts 1708 - en bestilt Indberetning om sit Kalds Indkomster:

1) Til Præstegaarden er ingen Avling, men Præsten haver i Fæste og for aarlig Afgift en Kirkejord, anslagen i Hartkorn for 3 Skp. 1 Fdk.

- 1 Alb., hvilket hvert 3. Aar hviler.
- 2) Her er ingen Mensalgods, ej heller nogen Annexgaard.
- 3) Sognets Hartkorn efter den ny Matrikul (1688) er 232 Tdr. 1 Skp. 2½ Fdk. ohngefehr (= ungefær =omtrent), som mig af Bønderne berettes.
- 4) Decimantes (Tiendeydere) er 41
- 5) Ingen adelige Hovedgaarde.
- 6) Ingen Refusion i Korn eller Penge.
- 7) Ingen Husfolk (Husmandsfolk), hvoraf Præsten nyder Herlighed.
- 8) Husfolk og Inderster (Indsiddere), som skal gøre Høstarbejde, 30 par, men deriblandt en Del gamle og flere, som ik-ke vil.
- 9) Præstens Tiende er efter Kongetienden beregnet: 10 Tdr. Rug, 28 Tdr. Byg, 6 Tdr. Havre.
- 10) Offeret paa de 3 store Højtider: Er almindeligt, om Bomændene ofrer 8 skilling, konerne 6 sk., Husmænd og Kvin-der hver 4 sk., unge folk hver 2 sk., faa iblandt pigerne 4 sk. Karle og drenge er her ej mange af, knap en halv snes (til Søs ?)
- 11) Brudefolk kan forefalde 2,3 undertiden 6 Par om Aaret, dog sjældent, og da han falde ved hver af dem 1 Slette-daler, dog ej altid, men ved Husfolk knap 2 Mark hver.
- 12) Ved Barnedaab ordinaire 1 Mark. Om Aaret fra 14 til 16.
- 13) Kirkegangskvinder ofrer 2 á 3 Mark, og altid er der ringe Følgeskab med Brudefolk og Kirkegangskoner.
- 14) For Lig at kaste Jord paa gives intet, og Ligprædiken sker aldrig her paa Landet over unge Folk. For Ligprædiken over gamle Folk, som dog ikke sker ofte, gives efter Tilsatanden 6 á 8 til 10 Mark, højst 12 Mark nu paa 13de Aars Ligprædikener.
- 15) For Kalve-, Føl- og Grisetiende har BØnderne her aflagt Præsten med et lidet Stykke Jord, kaldet "Præstevænget", hvilket hidtildags haver ligget hver 3. Aar ude (hvilet), men er nu paa Præstens Bekostning indgrøftet til hvert Aars Brug, om det kan have nogen Bestandighed (om det kan gaa an). Er ikke saa stort som foromrørte (omtalte) Kirke-gaard.
- 16) Lammetiende: fra 35 til 40 sstk.
- 17) Gæs: 70
- 18) Hør, uskættet: 1½ Lispund (24 u). Hamp saas her intet af.
- 19) Af BIER undertiden en Kande Honning, undertiden slet intet.
- 20) Lidet, men meget kostbart Brænde at faa hjem, udvises til Præsten om Aaret paa Falsters Skove, men ikke næt til Fornødenhed.

Ingen Olden fri.

Af disse faa Indkomster har jeg underskrevne foruden andre Gravamina (Byrder) nu i 14 Aar maatte aarlig pensere (give Pension) til en af mine salige Formænds Enke, som endnu lever, hvilket overskrevne alt saaledes rigtigt at være angivet.

Fæmø d: 25. Martij Ao. 1708 testerer Hans Caspar Dreyer."

Hr. Hans Caspar Dreyer maa formodentlig have rejst udenlands, siden Rhode i sine Samlinger til Laaland-Falsters Historie Fortæller, at han i Selskabet roste sig af at have haft Omgang med Kardinal mazarin i sine yngre Dage. Han døde paa Fæmø i September 1719, 50 år gammel. Hans hustru hed Sophie Amalie.

- Ifølge Kirkebogen opholdt der sig ofte i Præstegaarden Mænd og Kvinder med udenlandske Navne, saale-des Aar 1695 Florentin Patric Mulfis og Anna Florentina Dolles, i 1715 Leutenant Christian Friderich Montros.

Hr. Dreyer indførte i Kirkebogen sin Søns Daab i 1698 saaledes:

"1698. Den 21. Maji hjemmedøbt Hans Drejers lille Søn Johan Frideric. Annike Jordemoder frembar ham over Vandet. Ellen Degneqvinde, Jørgen Hansens Hustru, Jørgen Nielsens Hustru, Hendrich Christensens hustru og Hans Pedersens hustru. -

Dominica Regate (Søndag før Christi Himmelfartsdag)

blef hand fremstillet i Meenigheden; Ingeborg Mejers bar ham. Fadderne vare: Anders Lessøe, Peder Nielsen, Tønnes Jørgensen, Hr. Peder Wulfs Qvinde paa Aschøe og Hans Pedersens hustru".

Hr. Dreyer var virkelig fattig, ellers havde han ikke maatte gøre Gæld, som vi ser, han har gjort den 9. oktober 1711. Laanebeviset begynder saaledes: "Jeg underskrevne Hans Caspar Dreyer -- er skyldig til Raadmand i Nykøbing, Seigneur Lars Povelsen Windelboe den Summa 200 Slettedaler". Han skulde svare 5% og sætte sin Præstegård i Pant.

I Fæmø Kirkebog har Hr. Dreyer indskrevet en Beretning om en ginstridig Mand, der ikke vilde følge Lands

Skik og Ordinansens Forskrift om at gaa regelmæssigt til Alters: "Christen Full (Fugl) Jørgensen, som i fulde 2 Aar ikke har været til Alters (man skulde møde mindst 2 Gange aarlig), men mange Gange faaet hemmelig Advarsel af Præsten og hans Medhjælpere (d.v.s. et Slags Menighedsraad paa 2 Medlemmer), og han har ikke villet møde efter Stævning, før han nu endelig indkom med mange Trusler til aabenbare Skrifte efter Loven. Men Gud bedre det! Thi da han skulde svare til det første Spørgsmaal, om han ikke for Gud og hans christen Menighed alvorligen bekender, at han for-uden sine mange andre Synder og nu særligen med denne sin Offentlige Foragt for Guds Alter og Ord, for Sakramentet ved sin Forsømmelse højligten havde krænket sin himmelske Fader, foragtet Jesum Christum og sin Næste, men aller-mest denne Menighed, saa vilde han ikke svare lydeligen, hvad jeg saa sagde, og endelig raabte han: "Aa!" Og da han efter Ritualet skal vende sig om til Menigheden og afbede sin Forseelse, svarede han udtrykkeligen, ikke een, men flere Gange, han vilde ikke bede dem om Forladelse, og da han blev begæret at tale højt, saa Folk kunde høre det, tillige- med blev visst ham Ritualets Bogstav ved disse Ord: "Se eder for, Christne, at I ikke gør det sidste værre med eder end det første, dette er Hans Majestæts Vilje og Bogstav, forsynder eder ikke derpaa og gør ikke derimod", blev han dog stift derved og frækt at ville rejse sig op, eller som Ritualet befaler, vilde han ej vende sig om til Menigheden, ej heller bede om Forladelse. Menigheden, baade de nærmeste og de længst bortsiddende, baade i Mands- og Kvindestolene raabte til ham og bad ham dog gøre efter Befalingen; men han stod op og gik lige ud af Kirken. Gud bedre det! Hvorle-des skal den søge Guds Naade, som ikke agter den christne Kirke og Menighed som sin Moder, den, der ved, at han vil blive skyet og forladt for saadan Forargelse! Man haaber dog at se Frugten af Guds Kirke og Guds Børns Forbønner for ham." Det skete 9. Søndag efter Trin. 1712. Men 9. Søndag eft. Trin. næste Aar, 1713 skriver Præsten: "Da frelste Gud bemeldte Christen Jørgensen Full fra Sathans Strikker, idet han ved sin offentlige Afbigt fri-villig, uden Tvang, godtgjorde den christne Kirke, hvad han Aarsdagen til forn havde givet den af Forargelse ved sin Genstridighed. Han blev da absolveret. Gud være Tak, som gav denne Sejr formedelsst vor Herre Jesum Christum!" Kort Tid efter, at denne Sorg var slukt, oplevede Hr. Dreyer en ny, rystende Scene i Kirken under et offentligt Skriftemaal. Han skrev i Kirkebogen under 17. Sønd. eft. Trinitatis 1713:-- "Da stod til aabenbare Skrifte Mette Jørgensdatter, Knud Eeriksens Hustru, som udi Kongelig Majestæts Søjteneste befindes (altsaa hendes Mand), og udi hans Fraværelse har hun avlet et Barn, som hun udlagde Anders Læs-søe til Fader til, hvorimod, da hun haver med grædende Taare og bevægeligt Andagt gjort denne sin Bekendelse, da gav sig bemeldte Anders Læssøes Hustru til at raabe aabenlydt: "Det er Løgn, din Taskel!" Og det gentog hun end én Gang med lydelig Røst, efter at Mette Jørgensdatter paa min BEgæring, at hun vilde blive ved bare Sandhed, havde svaret og sagt, at der ingen anden hendes Barnefader end Anders Læssøe - med flere forargelige Ord, Anne Læssøes brugte. Menigheden kom i Alteration over saadan støjen, og jeg vidste næppe af mig selv."

Foruden sine egne Udgifter kunde Fæmø Kirke komme til at bidrage til andre Kirker, saaledes i 1713, da en Kirke i det fjerntliggende Altona brændte. Da maatte der herfra sendes 3 Mark til Hjælp til Genopførelsen. Nogle Aar senere, i 1722 blev det befalet, at der af Fæmø Konge- og Kirketiende til Hjælp for mange nødstedte Skoler og Hospita-ler skulde fordeles 27 Tdr. Rug, 81 Tdr. Byg og 54 Tdr. Havre.

Der staar i Præstens Opgivelse af sit Kalds Indkomster - at han ingen Refusion havde nogensteds fra. Det har hjulpet: han fik i 1715 Tilsagn om Støtte fra en velstillet Kollega i Stokkemarke. VI faar det at vide af en Klage, Hr. Dreyer indsendte til Kongen, da Pengene udeblev: "1717, den 19. April. Kong Frederik den Fjerde skrev til Biskop, Magister Christian Muus i Odense, at Hr. Hans Caspar Anthonisen Dreyer, Sognepræst til Fæmø, havde klaget over, at Sognepræsten til Stokkemarke, Mag: Peder Blicher, der efter det ham d. 15. Marts 1715 meddelte Kaldsbrev aarlig skulde yde Præsten paa Fæmø 30 Rdl. af Stokkemarke Kalds Indtægt, ikke havde betalt denne Pension i de to sidst-forløbne Aar. Biskoppen skulde tilholde Mag: Peder Blicher uden Ophold at betale Pensionen."

Hr. Dreyer havde langt tidligere klaget sin Nød over, at hans smaa Indtægter ikke tillod ham at betale de man-ge Extraskatter, den langtrukne "nordiske Krig" krævede. Og saa indtrængende og overbevisende havde hans Klager været, at Kongen i 1713 havde fritaget ham for al Skat i Krigens Tid. Desuden stillede Kongen ham et federe Kald i Udsigt. Det fik han imidlertid ikke; han døde her paa Fæmø:

"Rentekammerets Fritagelse til Hr. Hans Caspar Dreyer for Krigsstyr (Kriegesteuer, tysk=krigsskat) - Den 30. December 1713 - Hæderlig og høilærde Hr. Hans Caspar Dreyer. Paa hans allerunderdanigste Supplik om Skattefri-hed og Befordring til et bedre Kald har det allernaadigst behaget Hans kongelige Majestæt den 26. December at resol-vere saaledes: Vi er allernaadigst tilfreds, eftersom hans Tilstand er saa slet, at hans resterende Skatter maa være han-nem efterladte, saalænge Krigens varer, og at han for alle ordinære og ekstraordinære Skatter maa være befriet, og vil vi ved forefaldende Lejlighed give ham et bedre Kald. Gud

befalet!"

Da der saa i 1717 atter blev afkrævet vor Præst "Krigsstyr", indsendte han naturligvis en Protest; den lyder saaledes:

"Efter det den 30. December 1713 mig naadigst forundte Frihedsbrev, hvoraf Kopi medfølger, haver jeg, uværdig Fæmø Præst baade for Krigsstyr og alle andre extraordinære Skatter til Datum været allernaadigst forskaanet. Og eftersom jeg fattige Mand nu i 23 Aar haver siddet udi dette ringe Kald foruden Avling til Præstegaarden, Annex, Mensalgods, Refusion og andet saadant at leve af og derimod har samlet mange Børn, stor Gæld paa denne skovløse og magre Egn, hvorover det allernaadigst har behaget Hans Majestæt, min allernaadigste Arvekonge og Herre at lægge en aarlig Pension fra Stokkemark til Fæmø Præstekald, saa forhaaber jeg allerunderdanigst, at jeg endnu baade for Krigsstyr og Kopskat, som jeg ellers for mig selv, min Hustru, 3 Børn, en Svend (Karl) og 2 Piger havde at svare af, allernaadigst vorder forskaanet.

Degnen Gjert Muure svarer Krigsstyr aarligen udi alle 3 Terminer: 15 Mark Dansk og udi Kopskat for ham selv, Hustru og 3 Børn. -- Fæmø d. 16. Maj Anno 1717

Hans Caspar Dreyer".

DET var ikke altid, en Mand blev siddende paa sin Gaard til sin Død. Nu begyndte Gaardsalgenes Tid, Fattigdom voksede mange over Hovedet. Den 13. Marts 1713 f. Ex. indeholdt Tingbogen denne Bekendtgørelse: "Jørgen Olsen af Sønderby lovbød sin iboende Gaard i Sønderby No. 12 med 10 Plovheste, 1 Plov og Harve, 1 Tromle og en Middelmads (Middelmaades-) Vogn (mellemstor) for 540 Slettedaler" o.s.v.

En Mand med sin Hustru kunde ogsaa paa anden Vis gaa fra sin Gaard: Den 10. Januar 1716 gik en Bo-mand paa Aftægt og overlod sin Gaard til sin Søn for Aftægt og Penge. Lad os læse Dokumentet, der blev sat op og indført i Tingbogen:

"Kendes jeg underskrevne Peder Hansen Halling, boende i Sønderby paa Fæmbøe og hermed for alle gør vitterligt, at jeg med min egen fri Vilje samt og med min Hustrus Minde og Samtykke haver solgt og afstaaet fra mig og mine sande Arvinger min hele Avlsgaard, liggende i Sønderby paa Fæmbøe norden op til Anders Læssøes Gaard, med alt sit rette Tilliggende og Tilhøring, være sig med Ager og Eng, Ris og Rod, vaadt og tørt baade i Mark og By og,

hvor det findes, og det til min Søn, Niels Pedersen Halling og hans sande Arvinger for et fuldt Køb, nemlig 280 Slettedaler, i hvilke Penge han skal antage sig 60 Slettedaler i Gæld at betale; de andre, som er 220 Sldr. skal han betale til mig Tid efter anden, ligesom han kommer dem af Sted. Og skal han have til Gaardens Besætning saa mange Bæster, som der paa Steden findes, item Rugsæden og Saakornet, 2 Køer, en rød og en hvidflakket, 5 Stk. Faar, 10 Svin, 3 Gæs og en Gase, 2de Sengesteder, et Bord og Bænke i den store Stue, 2de Dyner, 2de Lagen og 2de Hovedpuder og en Hoveddyne, item Kvern, Skæppe, Sold og Trug, Plov, Harve, Tromle, 2de Vogne og en Stibesten. - Og skal vi gamle, hans Forældre, nyde og beholde den lille Stue, saalænge vi lever, til vores Undertægt udi Lismoemark: Raunesager og Helmysseager; i Slettemark: Korsager og Sielsager; i Kirkemark: Smidetoften, Kirkestien og Eskildsager; og skal han aarlig føde os en Ko, 2de Faar, 2de Gæs og give os et 2-Aars gammelt Svin og skaffe os aarlig fri Ildebrand (Brændsel), lade os have fri Adgang til Ildsteden, fri Vogn til Kirke, naar som vi den behøver. Og antager han saaledes Gaarden samt Skatter og Udgifter at svare fra Januarij Tid 1715, og haver han saa Gaarden at fæste hos den højgunstige Øvrighed og dennem hørig og lydlig at være. - At dette Køb saaledes er sluttet imellem os og ubrødeligen paa begge Si-der holdes skal, bekræfter vi med vores Hænder og Bomærker her nedenunder skrevet, venligen bedende Fogeden Frederik Jørgensen, Hans Pedersen Skov, Oluf Nielsen, Peder Jørgensen og Jørgen Pedersen, at de dette med os til Vit-terlighed vilde underskrive og stadfæste.

Fæmbøe d. 2. Januarij 1715. Peder Hansen Hallings (Bomærke) Jørgen I.P.S. Pedersen". De andre skrev selv deres Navne.

Den lige nævnte Sognefoged, Frederik Jørgensen, som undertegnede Aftægtsdokumentet som Vidne, døde i 1718, og den 3. August blev der foretaget Skifte efter ham. Han har været en Velstillet Mand, for hans Hustru og Børn arvede, da alt var betalt, 1054 Daler.

Det Fællesskab i Markarbejde, der var arvet ned fra Oldtiden, hvor Landsbyens Befolkning bestod af een Slægt med Slægtens Ældste i Spidsen, virkede af og til yderst generende. Her er en Lille Prøve derpå: "Jørgen Nielsen Lock af Sønderby har (sammen med andre) stævnet Niels Hansen og Jørgen Pedersen som skulde efterse Lille Hegnens Eng, hvem som af al Sønderby Mænd haver bortført deres Hø, i lige Maade skal Jørgen Pedersen Gamborg vidne (han har vel været en Sønneson af vor gamle Præst, der døde i 1659, Hr. Jørgen Eriksen Gamborg, en Sønneson arv-ede tit sin Bedstefaders Fornavn; og Efternavnet har han jo.) - Hans Pedersen Oldermænd havde pantet de skyldige, som havde generet de andre Bomænd ved at køre Hø ud af Engen for tidligt, mens Høet laa slagen og revet. Man maatte ikke køre ud, før alle, Sønderby- og Nørrebymænd, kørte. -- Det var kun smaat med Høet paa Fæmø, men Tørv, som man nu skærer i 17 Tørvemoser, kendte man slet ikke, hvilket fremgaar af en Meddelelse den 15. Juli 1719:

"Overførsteren fra Laaland vilde have Syn paa Moserne, om der var Tørveskær."

Naar det skete for en Mand, at hans Gaard og Ejendele brændte, var han ilde faren; Penge i Banken havde han ikke, Assurance kendtes ikke, før Københavns store Brand i 1728 havde givet Stødet til Oprettelsen af "Brand-kasser". - Den 5. April 1720 mødte den brandlidte Peder Jørgensen af Nørreby frem paa Tinget med 4 Dannemænd: Jørgen Nielsen Lick af Sønderby, Troels Rasmussen, Mads Jensen og Niels Pedersen Læssøe i Nørreby Angaaende den ulykkelige Hændelse, som hannem er overgaaet otte Dage før Paaske, da hannem af Ilden er borttaget sin Gaard samt Bæster og Kvæg, ja, alt det, som han ejede og havde, hvorudover han er geraadet udi største Armod." Det var de andre "udi Guds Sanhed - Gud bedre disværre - bevidst". Han fik sit Tingsvidne uden Betaling. Det skulle han bruge til at skaffe sig fri for Skatter i det første Aar i det mindste.

De andre Fæmø-Mænd var ikke stort bedre stillet det Aar end den stakkels Mand, vi har læst om. Der var Misvækst over hele Fæmø. Tingbogen indeholder under den 2. august 1720 følgende derom: "Sognefogeden Michel Pedersen paa Fæmø udi Retten er mødt og var begærende, at der maatte udmeldes dennem paa samtlige Fæmø Ind-byggerses Vegne 4 uvildige Dannemænd fra Fejø, som kunne besigtige og eftergranske vores Kornmarker, som desværre vi udi Aaret er straffede med, at vore Ærter Moxen (næsten) ganske er udgaaet, som øjenskinligt (d.v.s. fra tysk: augenscheinlich = øjensynligt) kan ses, ja, saavel og vores Bygmark findes af ringe Vækst og en Del næsten udgaaet."

Under saadanne Omsstændigheder var det ikke sært, om en og anden kunde være nødt til at laane Penge. Fra den 28. Februar 1721 tager vi en Panteobligation, som drejer sig om en ringe Sum for hvilken en Halvgaard bliver sat i Pant:

"Kendes jeg underskrevne Niels Mogensen, Bomand i Sønderby paa Fæmø, at jeg ret vitterligt Gæld skyldig er til ærlig og velagte Mand, Jørgen Nielsen Lock, Bomand i bemeldte Sønderby, 20 Slettedaler, som han mig Tid efter anden til min Avlings Fortsættelse laant og forstrakt haver udi Korn og Penge efter indstændig Bekøring, hvilken Summa Penge jeg lover og mig til forpligter hannem redeligen at betale med paagaende Renter om 3 Aars Forløb, og imidlertid til des tryggere Forsikring pantsætter jeg til velbemeldte Jørgen Nielsen Lock min hidtl dato halve Ejendomsgaard med Tilbehørende i Mark og By, som til ingen anden Mand er pantsat, beliggende i Sønderby paa Fæmø, saa at han og hans sande Arvinger skal være skadesløsholden i alle Maader" -- Kan han ikke betale efter Løfte, kan laangiveren uden videre tage Gaarden i Besiddelse.

Maaske har den lille Halvgaardsmand maattet aftræde sit Bo til sin velhavende Kreditor, det var noget, der hyppigt skete i disse Aar.

Myndighederne var klare over Faren ved, at Smaamænd blev for fattige til at vvere de Skatter, der skulde fylde Kongens Kasse; Amtmanden sendte 2. Oktober 1722 følgende Advarsel til Fæmø og de to andre Øer: "Som for-nemmes, de fleste af Indbyggerne paa Øerne Fæmbøe, Fæmø og Aschøe paadrager sig Tid efter anden en anselig Re-stance af Kongelig Majestæts Kontributioner, som omsider maa befyrgtes hos en Del at blive uvisse til Afgang i Hs. Hamestæts Interesse, sær helst de, der hæfter paa de smaa Gaardparter, som knap indbringer den bare Føde og Under-holdning til paaboende Folk og Familier, som iblandt kan findes saa store som ved hele Gaarde, saa intet derfra kan bli-ve tilovers til Skatternes Betaling, da paa det at slig skadelig Konsekvens (Følge), som Gaardenes Separation (Deling) i de smaa Kvart-eller Ottendedels Parter foraarsager, kan blive forekommet, finder jeg fornødent til Hans kongelige Majestæts Interesses Konservation (Varetagelse) herved at tilkendegive og alvorligen forbyde, at nogen herefterdags maa understaa sig ved Køb og Salg eller i andre Maader at separere og afdele nogen hel Gaard udi mindre Part end til Halvparten, langt mindre at forringe og afdele nogen af de nu allerede separerede enten Halv-eller Fjerdedelsparter til mindre Parter, end de nu er, under vedbørlig paafølgende Straf." - Ved Dødsfald skal de smaa Parter købes ind under Gaarden igen.

Kirkeregnskabet for 1722 blev aflagt den 25. November; det siger, at 1) "Hartkornet af Ager og Eng paa Fæmø er 217 Tdr. 1 Fdk. og 1 Alb. 2) Sognets Kirketiende er: 32 Tdr. 2 Skp. 2½ Fdk. ialt (d.v.s. 7 Tdr. 1½ Tdk. 7 Skp. Rug - 23 Tdr. 1 Skp. ½ Fdk. Byg - 2 Tdr. 4 Skp. 1 Fdt. Havare) 3) De aarlige staaende Udgifter: For Vin til Kirken: 10 Rdl. 3 Mk. - 12 u Voks til Lys = 4 Rdl. - i Studieskat (til Universitetet): 1 Mk. - Kirkeværgernes Løn: 2 Rdk. - Kirkens Tvæt (Vask): 2 Mk. - Til den danske Kirke i London: 2 Mk. 8 Sk. = 21 Rdl. 2 Mk. 8 Sk. - Kirkens Tiende er paa 54 Tdr. Byg og 27 Tdr. Havre. Samtidig blev der taget Syn paa Fæmø og Askø Kirker, og det viste sig, at de trængte til en omfattende Udbedring. De følgende Beretninger vil fortælle derom:

Toldmanden i Bandholm klager over, at en fynsk Skipper, der har udlosset Materialer paa Fæmø, ikke først har besøgt Bandholms Toldsted og betalt Told. Han skriver, at der er bragt: 500 lybske Tagsten, 500 Tækkesten og 4000 lybske Mursten derover til Kirkens reparation. - Arbejderne varede et helt Aar, og Manden for det hele var Mur-mester Hans Trap. Alle Folk paa Fæmø blev kommanderet til Hjælp for ham, som Amtmanden skrev (den 21. August 1723): Sognefogeden Mikkil Pedersen paa Fæmø haver til Kirkens Reparation ved samtlige Bomænd daglig at for-skaffe Muremesteren fornødent Sand, Grus, Ler og Vand til Kirken samt Materialerne opkørt fra

Stranden eller Los-sepladsen, item Husmændene og Indersterne at være "Haandlangere", imedens Arbejdet varer, dog er Inderste Halvpar-ten imod en Husmand, og forskaffe Muremesteren daglig saa mange Haandlangere, som Fornødenheden udkræver, som skal møde om Morgenen ved Kirken samme Tid, som Muremesteren begynder at arbejde, og der forblive, indtil de igen om Aftenen Arbejdet ophæver. Skulle de nogen herimod findes modvillig og udeblive, naar de i Tide er tilsagt, som af Sognefogeden hver Aften skal ske, haver Sognefogeden samme at paagribe og lade hid til Nykøbing Amtsgaard bringe, hvor de da til Straffældighed skal blive ansét." - Naturligvis gik det ikke glat med at skaffe den fornødne Haand-langerhjælp hvorfor Amtmanden skrev: "Da det fornemmes", at Fogeden ikke kan faa Bomændene og Husmændene til at gøre, som det var befalet," skal Amtsforvalteren sende et betroet Bud til Fæmø og Askø, som der i nogle Dage forbliver, indtil Fogederne med Bønderne er kommen udi Skik, saa at Arbejdet ej skal hvile formedelst Forsømmelse og ordentlig Omgang. Og de Materialer, der skal bemandes fra Fæmø til Askø og omvendt, skal Bomændene transportere, og Fogederne skal medfølge ved Transporterne og være ansvarlige derfor". Haandværkerne skal gratis sejles til Band-holm. "Skulde nogen vægre sig herudi, skal med dennem forholdes, som de har fortjent."

Hvad de har fortjent at udstaa, fortæller et Amtmandsbrev af den 19. September 1723. De genstridige skulde bringes til Nykøbing og der sættes nogle Timer Formiddag og Eftermiddag i Gabestokken: en Halsring af Jern, fæstet til en Pæl. Synderne vilde nødigt rejse saa langt for at lide den Straf, men hellere udstaa den hjemme. Derfor skrev Amt-manden: "Naar den under Fejø Birk hørende Almue godvilligen og uden ringeste Tvang selv vil bekoste 2de Gabestok-ke, nemlig en paa Fejø og en paa Fæmø, er det gerne tilladt, hvorudi de maa udstaa Exkution, som deslige straks efter Fortjeneste bør lide. Deslige Exekutioner kan ske ved Kaldsmændene eller Bysvendene, som derfor skal nyde deres Betaling af dem, som Exekutionen udsstaar."

Endnu i 1724 (d. 9. Juli) vedvarede Reparationsarbejdet, ser vi af et Brev, der klager over stadig Vanske-ligheder med Haandlangerne; et synligt Minde om Arbejdet er den Vindfløj, der endnu sidder paa Taarnet: den bærer Aarstallet 1723 og den Konges Navnetræk Fr. 4. - under hvem det fandt Sted. Man maa haabe, at de stedfundne Stri-digheder og Timerne i Gabestokken ikke har avlet nogen Bitterhed mod Kirken og, hvad dens var. man tog svært haardhændet paa Menigmand dengang. Ogsaa denne Skrivelse fra Amtmand til Sognefogeden paa Fæmø (d. 3. Sep-tember 1723) lyder barsk: "Husmændene skal efter Omgang sejle og hente Vin og Brød til Kirkens Brug i rette Tide, og som det fornemmes, at de 2de Husmænd, hvis Navne Hans Ærværdighed Hr. Christoffer Cloppenborg (Præste-rækken nr. 10) véd eder at give, er saa syge, at de ej er mægtige at gøre deres Roer (Ro-ture), saa skal de tvende Mænd udtages af Omgangen, saalænge de formedelst deres Svaghed ej samme kan forrette, som de forhen gjort haver; og skulde nogen herudinden findes forsømmelige eller overhørige, haver I samme mig at tilmelde, hvor da samme skal blive afhentet og hidbragt til Strafs Lidelse, (det blev skrevet, før de anskaffede sig selv en Gabestok her paa Fæmø) hvorfor I haver denne Ordre paa Sognestævne udi Almuens Paahør at oplæse og dennem tydelig forklare, paa det at ingen sig med Uvidenhed skal kunne undskylde."

Mens vi er ved Kirkeforhold, skal det fortælles, at Amtmanden ved en Skrivelse til Kirkeværgerne paa Fæmø fastsatte nogle Regler om Begravelser: Præster og Kirkeværger, der døde i Embede, skulde begraves frit inde i Kirken. Almuesfolk kunde begraves frit ude paa Kirkegaarden, men blev der sat en Ligsten over en død, Skulde Kirken have 4 Rdl., for en Træplade derimod kun 1 Rdl. I Brevet staar: "Denne én Gang indrettede Taxt haver Kirkeværgerne paa Fæmø at være efterrettelig, og vilde Sognepræsten herefter behage ikke at kaste Jord paa noget Lig, forinden ham af Kirkeværgerne er forevist, at Kirken haver nydt eller er forsikret om sin "Betaling". Den nordre Side af Kirkegaarden (i Skyggen) bevilges til de fattige deres Begravelse uden Betaling".

At Fæmø Mænd (og de paa de andre Øer) havde faaet sat deres Fordringer igennem angaaende Tjenesten til Søs, ser vi af et Brev fra Amtmanden til Amtsforvalteren den 5. April 1723: "Premierlieutenant Christian Friderich Mohrsen er Ventendes til Fejø i Morgen eller Overmorgen for der at indrulle alt det, der befinder sig der af Søfolk, saavel som paa Fæmø, Askø og Vejro; saa skal Amtsforvalteren være til Stede for at gøre den tilforordnede Assistance".

Vi læste just om den barske Tone, som Myndighederne benyttede over for jævne Folk her paa Øen. Husfogeden paa Nykøbing Slot, som havde faaet udelukkende Ret til Fiskeri i de ferske Vande her paa Øerne, viste sig straks som en striks Lærling i det Bondeplageri, der tog Fart op gennem dette mørke Aarhundrede ved at faa dette Brev sendt til "Sognefogederne paa Fæmø, Fejø og Askø, som haver at gaa Husfogeden, ædle Jens Gymos, til Haande i, hvad han forlanger, være sig med Hjælp af Folk at trække Vaad, Befordring til Lands og Vands og alt deslige Arbejde. Og som mig er forrebragt, at en og anden betjener sig af Fiskefangsten udi de ferske Vande paa Øerne, saa hvis Fogeden eller Bymændene faar det at vide og ikke anmelder det og ikke anholder dem, som fordrister sig til at fiske der og tage fra dennem alt Fiskeredskab, de haver med sig, saa skal de, hvem de end er, Foged eller Bønder, have deres Gaards Fæste forbrudt og desuden vedbørligen vorde straffet".

Af og til var der, som vi tidligere har set, Vanskeligheder ved det Fællesskab, der var et Levn fra Oldtiden, som Marker og Enge. Det læser vi ogsaa ud af en lille Ordre fra Amtmanden til Birke-dommer Jens Madsen (den 10. oktober 1726):

"Som Nørreby Mænd paa Fæmø for nogen Tid haver været i Tvist om Hedesmarken, hvilken Sognefogeden med 11 Mænd haver afgjort efter deres eget Forlangende, hvormed de vilde være tilfreds, saa findes der dog 2de Mænd nemlig Christoffer Pedersen og Oluf Olufsen, som nu ikke med samme vil være tilfredse. Thi haver "Hand" at udvælge 4 uvildige Mænd til Ting og med dennem herover drage for at se denne Dispute bragt til Endelighed."

I 1728 rasede der i København en frygtelig Brand, der lagde over to Femtedel af Byen i Aske. Dette kom til at svie til alle gejstelige Personer i Landet; i 1729 blev der af Gejsteligheden - Præsten og Degnen - i Fuglse Herred svaret 227 Rdl. - Vor Præst, Hr. Kloppenburg f. Ex. betalte 2 Gange 6 Rdl. og Degnen 2 Rdl. - Hr. Kloppenburg, der skildres som en overmaade from og uverdslig Mand - "denne smukke Præstemand" - kunde dog blive bitter, naar man forurettede ham, og klage over Fæmø Folk, som han gjorde den 13. Juni 1731 - Aaret før sin Død; han vilde have sine kirkelige Sager, Embedsbreve og andet, befordre af Byens Tjenere, men de undskyldte sig med deres egne Forretninger; - "Loven befaler Bønderne at føre Præstens Tiende en Mil bort, om det forlanges, men det er i min Tiid - lad os se, hvorledes saadan en lærd Mand skrev dengang - icke bleven begieret eller her effter bliver; mit ringe Forslag er der-udj bestaaende, at Sogne=Mændene Ved omgang uden negtelse Vorder befalede med deres Vogn og Heste at opkiøre

Min udviisning (af Brændsel) fra stranden og mit lidet Korn, som ieg Kand selge, ved deris hielp till Stranden motte needagis. Vel ere de fleeste villige og alle tiider har hiulped mig, men (jeg) frygter, nogle faae Vrang=sindede skall give disse gode Velsindede her effter onde Exempler, med mindre Velbaarne Hr. Justitz=Raads meest formaende Kiend-else gjør dem alle udj denne Post liige tjenstvillige.

Nest Guds Naadis og ald Æris og Velsignelsis tilforønskning ofuer det højadelige Huus lever med Min og Minis underdanigste Respect. Höy= og Velbaarne hr. Justitz=Raad og Amtmands

Fæmø d. 13. Junij 1731/ tientunderdagigeTienner

C. Kloppenburg

Naar den fromme Præst kunde klage, var det ikke underligt, om en Lægmand kunde komme ud af Ligevægt over for de mange Skatter, der næsten drev ham fra Hus og Hjem. Noget saadant var hændet den 2. Marts 1738: "Hvad angaar den Bonde i Sønderby paa Fæmø, navnlig Jens Moensen (Mogensen) Loÿet, som in Februario har ej alene nægtet at skyde (svare) Hans Majestæts Byg, som af samtlige Fæmø Bønder var leveret, men endog har truen med Hug og Slag den Mand, Jacob Krøyer, da hannem blev tilsagt at forrette Skydningen (d.v.s. at svare sit Korn), ja, endydermere, da Sognefogeden derfor har sendt 3 Mænd hennem at pante, har han grebet til Modværge med en Økse og truet, om de tog Pant, skulde han hugge Armen af dennem, saa at de maatte gaa bort uden Pant, saa, siden det be-visligen befindes saaledes, og hans Tilstand kun er ringe, saa at han ej saa vel kunde taale at søges ved Lov og Rettergang, saa bifaldes Amtsforvalterens Forslag, at Manden vorder indsendt her til Nykøbing og her for sin Forseelse strafes paa Kroppen med nogle Dages Fængsel, andre ligesindede til Exempel og Afsky. Altsaa, saa snart Sæden er forrettet (Foraarsarbejdet), skal han sammen med Sognefogeden og Vidner komme til Nykøbing". Ja, saadan befalede Nykøbing Overøvrighed, men Birkeskriveren her paa Øerne Jørgen Michelsen Hiort og hans Efterfølger, Pintsfeld, kunde ikke faa Synderen til at makke ret. Det blev saa bestemt, at han, naar han blev roligere og havde tilstaaet sin Brøde for sit Hjemting, kunde komme alene for at afsone sin Straf uden at medbringe Vidnerne, hvem det faldt meget svært at komme. - Han var endnu ikke mødt den 5. September 1738, men længere kan man ikke følge Sagen.

Tilføjelsetil forrige Side:

"Kaldsbogen" indeholder følgende om Hr. Kloppenburg;

"Hr. Christopher Kloppenburg var en from og nidkjær Herres Tjener, hvis Hu ikke stod til Verden og til Verdens Lyst, men til Guds Ord og til Menighedens Opbyggelse. Han døde paa Fæmø i Mai 1732, 52 Aar gammel."

Maaaske har Amtmanden af Jens Loÿet lært, at de Fæmø Mænd var af et stridbart Sind. Da det trak op til Proces mellem to Bomænd, var det meget om at gøre at faa deres Sag forliget. Der staar: Jens Rasmussen har besværet sig over Jørgen Nielsen i Nørreby paa Fæmø, som haver den halve Gaard i Fæste af No. 3 i Nørreby, som Jens Rasmussen beboer. Jørgen Nielsen har ladet Jens Rasmussen stævne til Ting angaaende nogen Jord, som han sig vilde tilholde; da paa det Hans Majestæts Bønder ikke ved nyttig Proces og Pengespilde skal udmattes og svækkes, saa maa Rettens Betjente her paa Øen ikke modtage Søgsmålet eller fremme Sagsanlægget, men Sognefogeden paa Fæmø, Niels Andersen, skal tage 2 Mænd til sig og befale Jørgen Nielsen, at han ikke anlægger Sag, førend den Tvistighed mellem dem er ophøvet ved en fornøden Forklaring, saa Øvrigheden kan dømme klart." - "Monsieur Peder Alrø (?) har i Torsdags otte Dage paa "Fæmmø" i Præstens, Degnens og Birkeskriver Pintsfelds

Paahør frasagt Jens Rasmus-sen Jorden, hvorudi jeg (Antmanden ikke kan finde mig". - Endelig blev Striden afgjort: Den halve Gaardpart var Jør-gen Nielsens, og vilde Jens Rasmussen have den, skulde han betale ham for den.

Den Præst, der her nævnes som Vidne, Hr. Hellevad, hører vi ellers intet om; først ved hans Død i 1741, dukker hans Navn op. Det er Kirkebogens Ord, her anføres:

"Anno 1741 den 3. Januarj døde Sogne-Presten, Hr. Hellevad udi sit Alders 44. Aar, 2 Maaneder og 14 Dage. Efter at hand hafde været Personel Cappellan udi Nachschou udi 8 Aar og Sogneprest paa Femøe udj 8te Aar og 5 maaneder, blef hand henbaaren til sit leiersted den 11te Januarj, hvis lig=Prædichen blef holden af Hr. Desington paa Fæøe d. 30te Januarj".

Degnen, der ogsaa var Vidne til den efter Amtmandens Mening uretfærdige Kendelse, hed Peder Jacobsen Rosenqvist, og ham hører vi om, da han klager - naar klagede en Degn ikke, og naar var det ikke med Rette han klage-de. Aandeligt Arbejde har altid været vurderet til Sulteføde. Vi skal se, hvad Amtmanden sagde om ham: "Efter Forordningen af 17. April 1688 bør og skal Bønderne paa Fæmø urykkeligen aarligen give deres Sogne-egn af hver Tønde Hartkorn Bøndergods 1½ Fdk. Korn, halvt udi Rug og halvt Byg, og saa Brød, Æg og Gæs, ligesom anført er, dette bør de svare fra hans Betjenings Tid uden Afkortning eller Restance (altsaa Betaling med tilbagevirkende Kraft.) - Men Degneboligens Istandsættelse kan ikke Bøndernes paabyrdes. De har i gammel Tid givet Degnen Boligen af Velvillighed, da der ingen saadan var; men Loven siger, at Degnen skal selv holde den vedlige; den fattige, itzige (Nuværende) Degn, Peder Rosenqvist, bør i Henseende til sin Uformuenhed og Kaldets Ringhed, saa han næppe kan leve deraf, gøre Ansøgning til Stiftamtmanden og Biskoppen (for at faa Hjælp til Reparation paa Boligen) - Degnen har et Vænge, og deraf skal han svare Landgilde og andre Afgifter". En Snes Aar efter, at man andensteds i Landet havde begyndt at holde Skole for Bønderbørn, kom man her paa Fæmø i Tanker om, at det ogsaa kunde lade sig gøre her; og ved Lejlighed fik Degnen Haab om at kunne forsøge sine Indkomster. Det hedder i et Embedsbrev til Biskoppen: "(1741): Fæmø er temmelig stor og folkerig, behøver der-or en Skole, som Degnen bekvæmest kan holde, da hele Øens Ungdom kan betjene sig af den Skole, naar til Degnebo -ligen bliver nogle Fag Hus bygt". - At holde Skole i Degneboligen opgav man straks, saa hellere bygge en selvstændig Skolebygning; men man kom ikke videre end til Overvejelser. Amtmanden skrev (den 15. Juli 1741): "Det er ej videre avanceret med Skolernes Opbyggelse og Indretning paa de trende Øer Fejø, Fæmø og Askø. Der spørges stadig om Overslag; siden paa Øerne ej skal findes saa habile Tømrere og Muremestre, som slige Huse paa Bonde- og Landsby-vis kunde opbygge og dertil Overslag gøre, saa for at undgaa Udsættelse har jeg ladet Overslag gøre af to erfarne Lands -by-Haandværksmestre her fra Falster." - Til Skolernes Bygning maatte der bruges 34 Rdl. 4 M. og 5 Sk. - Efter lange Overvejelser nøjedes man dog med at bygge en Skolestue til Degneboligen. Om Lønnen til Degnen for tillige at være Skoleholder skrev Amtmanden den 17. April 1743 - det havde altsaa taget 2 Aar at forlænge Degneboligen - til Fæmøs sognepræst, Hr. Nicolaj Dall: "Kongen har resolveret, at Degnen, som skal holde Skole udi den dertil paa Fæmø opbygte Skolestue, fra Nytaar er tillagt følgende Løn (Tillæg til Degnelønnen):

- 1) Udi Penge aarlig 12 Rdl. - betales uden at han skal gøre Overrejse, af Lysepenge af Falsters og Fæmøs Kirker.
- 2) 3 Skovlæs Brønde fra Falster; de skal skoves og hjembringes af Bønderne her, som har skolesøgende Børn.
- 3) Fri Græsning blandt Bøndernes Kvæg saavelsom Fodring til 1 Ko og 4 Faar.

Hvilket Deres Velærværdighed vilde bekendtgøre for Bønderne og Degnen". Instruksen er som den af 1721 for Skoleholderne ved de kongelige Rytterskoler, hvoraf et Exemplar skal opslaa i Skolestuen. Inspektion kan paa Grund af Beliggenheden hverken Amtmanden eller Provsten have, altsaa overdrages den til Hr. Dall, "ikke paatvivl-ende, at De jo efter Embedspligt og det gode, som jeg kender hos Dem, haver nøje "opsiufn" (Opsyn) med, at Degnen flittig læser for Ungdommen, og derover kvartaliter (Hvert Fjerdingaar) oversender mig Deres Attest - Degnen skal grundig informere Ungdommen udi dens Saligheds Sag."

Aaret efter, den 25. April 1744, - fik Hr. Dall Brev fra Amtmand Rosenørn om, at der var oppebaaret flere Skolepenge, end der var Brug for. For det overskydende Beløb skulde Hr. Dall nu købe Bøger til de fattigste Skolebørn

Der var 10 Rdl. til Fæmø Børn. "Og ellers saa tit Deres Velærværdighed efter Embedspligt inspicerer Skolen og undersøger Degnens Forhold, bør De dermed have fornøden og idelig "Opsiufn", da jeg ved min Overkomst til Fæmø, som med Guds Hjælp ventes at ske indeværende Sommer, endvidere skal handle om Skolevæsenet."

Paa Papiret saa det hele Skolevæsen godt ud; nu var det jo ogsaa nøjagtigt angivet, hvad hver Mand skulde betale for, at Børnene kunde lære noget, det var rigtignok kun sølle bevendt med Kundskabsmeddelelsen, men det var dog bedre end intet. Da er det trist at læse, at Degnen maatte klage adskillige Gange: (19. Januar 1745) "Til Amtmand-en er indkommen gentagne Klager fra Degnen, Peder Rosenqvist om, at Bomændene paa Fæmø ikke svarer ham, hvad de skal. - Han skal indgaa med en Ligning over, hvad han af hver Gaard skal have". - Det gjorde han, og han fik da instruks om, hvor ydmygt og beskedent han skulde gaa frem for at faa, hvad han havde fortjent: "Det skal oplæses for hver Bonde, hvad han aarlig skal betale Degnen, som først paa en mindelig og høflig Maade skal fordre

sine Ind-

komster, og det paa en for Bønderne belejlig Tid og med en Frist af otte eller flere Dage. Og skulde da nogen udeblive med det, skal Sognefogeden paany minde dem; hvis de da ikke betaler, skal Sognefogeden med 2 Mænd tage Pant derfor, som skal ligge hos Sognefogeden til Løsning i 4 Uger og derefter ved Auktion sælges. Rettens Betjente tager da først for Omkostninger, saa tager Degnen sit, og Resten gaar tilbage til Manden. Sognefogeden skal gaa forsigtigt og varsomt til Værks og først forhandle mellem Parterne. Bønderne er komne udimen ond Vane; det skal vises dem, at de handler som stridige og opsætsige Undersaatter, og de lider ilde, naar der skal skrives til Exekution hos dem."

Sognepræsten, Hr. Nicolai Dall og Degnen Rosenquist kom i 1747 til meget mod deres Lyst at tage Del i det fine Udstyr, en af Kongehusets Prinsesser skulde have, da hun skulde giftes. - Skatten kaldtes "Prinsesse-Styr" (d.v.s. Steur=Skat). Præsten opgav sin aarlige Indtægt til 200 Rdl., men da han klagede saa stærkt kom han ikke af med de fulde 10%, han slap med 13 Rdl. og 2 Mark. Degnen derimod, som kunde prale af Indtægt af 20 Rdl., maatte betale de 10% = 2 Rdl.

Om den Sognepræst her, Hr. Morten Ohnsorg, som til Befolkningens Sorg kun forblev her i eet Aar (Præste-rækken No. 12) hører vi kun ved denne sørgelige Begivenhed, hvor hans Navn ("Uden Sorg") saa daarligt passer; Amt-manden skriver den 18. Juni 1741 til Hr. Ohnsorg: "Begivenheden ved den ulykkelige Hændelse, hvorved Jens Peder-sen Hollænder af Sønderby paa Fæmø den 12. Maj er falden i Strandet og druknet, burde retsligt undersøges, hvorved der kunde skønnes om Aarsagen til Dødsfaldet. Men da der ikke har været Tid dertil, og jeg nu ser, at det forholder sig saaledes, som Deres Velærværdighed har skrevet, saa bør hans Lig nyde en christelig sømmelig Begravelse."

Efterfølgeren, Hr. Nicolai Dall, hvem vi allerede har nævnt, og som af Præstehistorikeren Wiberg faar det Skudsmaal, at han var "en from og nidkær Herrens Tjener", har den 2. Maj 1744 "indberettet til Amtmanden om nogle Bønder og Husmænd paa Fæmø, som udi forrige Aars Høst skal have afmejet Korn i Marken paa en Søndag Eftermiddag Kl 4 slæt." Amtmanden skriver derom til Amtsforvalter Zeuthen: "Vilde nu Hr. Amtsforvalteren søge hos de an-givne, om de tilstaa at have foretaget sig dette Arbejde paa en Søndag, samt om de ikke formedelst befrygtede vanskeligt Vejrlig haver været dertil anlediget og beføjet."

Herefter synes det, som Amtmanden finder Præstens Angivelse for haard; ogsaa i følgende Tilfælde er han paa Vagt over for Hr. Dall; det drejer sig og Stavnsbaandets strenge Regler for Smaamænds Bevægelsesfrihed. Amt-mand Rosenørn skriver til Amtsforvalter Zeuthen: "Præsten Hr. Dall paa Fæmø haver under 2. Junij meldet mig, at der paa Øen hos Jørgen Madsen i Nørreby skal opholde sig en fremmed Bondekarl, som udi afvigte Sommer skal være overbragt fra Laaland og have arbejdet paa et Fartøj, som Jørgen Madsen skal have ladet bygge. Og som den Bondekarl ej skal have medbragt Pas og Skudsmaal (om sin Altergang), saa vil Præsten ansé ham for en Løsgænger og saadant et Menneske, som han ej kan tillade at blive i Sognet, og forlanger, at den Anstalt, som over Karlen maatte blive føjet, maatte ske paa den Maade, at Karlen ej af Had til Præsten som Angivere eller andre skulde faa Lejlighed til at beskadige hans Hus og Hjem." - Zeuthen skal derfor "undersøge Karlens Forhold, hans Fødestavn, sidste Opholdssted, hvad Gods han med Rette tilhører, for at man ikke efter Præstens altfor hastige Resolution skal forløbe sig med at Attavere Karlen som en Løs- og Lediggænger og derved skille hans rette Husbond ved ham."

Vi erindrer, at Spørgsmaalet Toldfrihed for vore Øer flere Gange har været paa Bane. Kongen (d.v.s. Kancelliet) havde naturligvis blankt afvist alle Andragender i den Retning. Men ofte blev der ligesaa selvølgeligt begaaet Omgaaelser, som Amtmanden den 10. Juli 1748 skriver: "Der er sendt Klage over, at Fartøjer fra Fæmø paa 250 Tønders Størrelse lister sig med Korn og anden uden- og indenrigs fra og til Øerne uden at svare Told, hvilken utilladelig Handel foraarsager, at der sjælden kommer nogen af Beboerne fra Fæmø til Købstæderne at handle". Det var vel altsaa Købstadsforlene og ikke denne Gang vor Præst, der havde været Angivere.

Det ser ud, som om i det mindste de Nørreby Mænd har begyndt at grave Tørv i en Mose; de indgaaar en Aftale om at erstatte de Kreaturer, der maatte falde i Mosehullerne og komme noget til: "Vi underskrevne Nørreby Mænd paa Fæmø er i Dag - den 28. December 1750 - forsamlet at gøre en Forening eller Kontrakt imellem os indbyrdes angaaende Østre Mose i Heinedsmark om den Plads, som kaldes Uførshuuler, som er udi sat, (d.v.s. Kontrakten siger) at alle Huler er ligesom et Hul, saa haver vi for et Aarstid siden gjort en mundtlig Vedtægt, at alle skal betale, nu i Dag en skriftlig Forening, at den ene skal bære Byrden med den anden at betale: skulde der falde noget i, enten Heste eller Kvæg, Faar eller Svin i en andens Hule, da at lade det komme til en skikkelig Vurdering (paa Skaden), og da at hver af os lægger sin Andel, hver lige meget, at betale. Hvem som nu vil fragaa og ikke holde denne Kontrakt og ej vil underskrive, han staaar sin egen Prøve og selv betaler, hvad der falder i deres Huler eller

Plads, men vi underskriver alle som een Mand. Vil der spørges om udenbys Kreatur, da tilstaar vi underskrevne at betale efter Vurdering ligesom vort eget. (Søren Hansen, Rasmus Hansen, Rasmus Mogensen, Jens Hansen, Rasmus Nielsen Lock, Peder Christoffersen, Hans Pedersen, Berendt Pedersen, Jørgen Pedersen Löyet, Hans Bendixen, Peder Hansen Skov, **Peder Peitersen Löyet**, Niels Jeppesen Löyet o.s.v.)

I 1750 var der atter en Prinsesse, der skulde giftes, og de gejstelige Mænd blev rykket for Bidrag til hendes Udstyr. Hr. Nicolaj Dall, som havde 200 Rdl. om Aaret, blev krævet for 13 Daler og 2 Mark, og Degnen betalte af sin Aarsindtægt 20 Rdl. de 2 til Prinsessen. - Det gentog sig i 1757; da var her en ny Præst, Hr. Abraham Becher, som vi faar en hel Del at vide om; han opgav sin indtægt til kun 130 Daler - saa var der ogsaa fradraget 30 Rdl. i Enkepension - hvoraf han sendte Prinsessen 13 Rdl.

Hr. Abraham Becher (se om ham Præsterækken No. 14) levede i stadig Uenighed med sin Menighed. Aaret efter sin Ankomst hertil, i 1754, kom han, om ikke i Strid, saa dog i "Dispute" (mest om Tienden) med sine Sognemænd. En af dem, Peder Christoffersen, opsatte som den mest skrivekyndige en Klage, som han og nogle andre underskrev og indsendte til Amtmanden. De første Linier anføres med den Originale Ortografi:

"Naadige Herre. Med vores Sognepræst Ære Vid (vi) fæmøe Ind byggere des vær ge Raaden I ad Skælige de Spytter og udlideligheder Som Vid Vel I alt Kierlighed og Mindelighed Ønskede Af giort, men hidtil ikke har været at naae". Med vores Sognepræst ere vi Fæmøe Indbyggere desværre geraaden i adskillige Disputer og Ulejligheder, som vi vel i al Kærlighed og Mindelighed ønskede afgjort, men hidtil ikke har været at naa. Slutningen er bleven denne - mange andre Disputer at forbigaa og alene se os raadførte i nærværende Korntiendes Ulejligheder - at vi enten skal ak-kordere en utaalelig Pengeafgift af hver Tønde Hartkorn eller lade tælle (d.v.s. tælle Tiende - Neg paa Marken) af Præs -ten; til det sidste er vi mest villige som det retteste. Alene (Men) den gode Præst forestiller os adskillige Ting, som vi til Dels ikke finder absolut paabudt i kongelig Lov og Forordninger, til Dels synes efter vores Enfoldighed anderledes for-staaet, end den gode Mand vil have det forstaaet, og derfor maa vi efter vores underdanigste Skyldighed bede os vores høje Øvrigheds nærmere Oplysning og Raadføring, forend vi indgaar paa noget, os og vore Efterkommere til Skade.

- 1) Først paastaar Præsten, at vi skal lade hver Ager i Marken tegne ved Navn, og hvor mange Skæpper Korn derudi kan saas, men Tiden til denne Tegning vil Præsten ikke Udnævne, ej heller vød vi det befalet i Lov eller Forordninger. Vilde derfor gerne være befalede, hvad heller det skal skæ eller ikke.
- 2) Præsten vil tælle 3 Gange i hver Mark; men vi formener i vores Enfoldighed ifølge Forordningen af 9. Augusti 1708, der i alle sine Artikler bevidner den Føjelighed og Lettelse, Tiendegiveren skal have, og de andre Artikler især melder, at det var uforsvarligt, at modent Korn uforsvarligt skulde opholdes efter det umodne, saa hændes Hvermand, at alt hans Korn ikke paa een Gang kan være modent, da det dog kunde hænde sig - som ikke her er - at hver Mand isør kunde have sine egne Marker, saa findes mange Steder i Danmark, at Præsten skulde tælle for hver af os 3 Gange af hver Slags Korn, og det endda, om oftere behøvedes, efter Forordningens Mening, da den ved at nævne 3 Gange Tælling i hver Mark derhos sætter "i det ringeste", som supponerer, at Tiendetagerne i denne Fald skal rette sig efter Tiendegiverens Lejlighed.
- 3) Præsten forelægger os, at han haver 3 Timer at opholde os udi før han efter Anmelding har nødig at møde til Tælling, og vi mener, at den Tid i Forordningen alene er sat i fornødent Tilfælde, hvor Tiendetageren er saa langt borte eller i anden Tælleforretning, at han ikke førend 3 Timers Forløb kan komme; men da Præsten bor midt iblandt os og har ikke over én Fjerdingvej til nogen af vores Marker, saa formener vi, at han straks efter Anmeldingen skal lade Al-muen saaledes forsyne, at enhver af os uden Ophold kan blive befordrede.
- 4) Præsten formener ogsaa, at vi, saasart der er talt, skal tilkøre ham det udsatte Korn, da vi mener, at det staar i ligesaa god Forvaring paa Marken som vores andet Korn, og i fornødent Tilfælde bør det større hellere at reddes end det mindre, da vi af Indavlingen baade selv skal leve, saa og svare til Kongen og Kirken, hvad vi bør. Hvorom alting er, forbinder vi os, at Præsten skal have sin Tiende, førend al Marken bliver indhøstet, da vores Paastand formenes at finde Grund i Lovens Pagina 404, Artikel 5 A, der siger, at siden skal vi henføre Tienden til den, der dertil er berettiget, og derefter bestyrker vor Mening ved at give Fuldmagt sit Korn at indføre med disse tydelige Ord: at ingen Bonde er pligtig til sin Skade at oppebie Tiendetagerens Velbejlighed - med det sker til vores Skade, om vi først efter langt Ophold skal straks tilkøre Præsten sit og derpaa vores, da den omtalte Forordnings første Artikel ogsaa tydeligt sætter som skadelig Opholds-Tilfælde, hvorledes Bonden frit og ubehindret maa indkøre sit Korn, naar han lovligen lader udsætte Tiende-Neg paa Ageren.
- 5) Præsten paastaar, at vi af, hvad Korn som avles i vore Veje og Haver, skal give ham tredobbel Tiende paa det Fundament, som dog er ugrundet, at disse Steder ikke er matrikulerede og derfor ikke indlemmede i den Akkord og Sogne- og Kirketiende, hvorfor han vil have alle 3 Tiender.
- 6) Ligesaa vil han og af Vikker, Linser, Bønner, Hør og Hamp have hver Tiende, og vi formener, som haver akkorde-

ret os de tvende Tiender, han der ikkun skal have hver tredivte.

7) Sluttelig maa underdanigst anføres, at vores Forfædre før os og vi efter dem har godvilligt tilladt Præsterne her ved Steden en efter anden en Alminding til et Vænge til Præstens Brug af 3 til 4 Tønder Usæd, paa det Fundament, at al Smaatiende dermed skulde ophøre saasom af Grise, Føl og Kalve, Høns, Ænder og andre saadanne Smaating; item Præsterne skulde aarligen nyde af hver Gaardmand 2 Gæs, enten de havde mange eller faa. Da nu denne Præst ankommer, paastaar han Vænget som Kaldets Rettighed og beraaber sig paa nogle Tingsvidner, som Præst efter Præst haver taget, at de dette Vænge har haft i Brug; ja, han endog paastaar, at vi skal indhegne det aarlig for ham, som vil vel og har gjort nogle Gange til en Villighed, men ofte har Præsten selv ladet det indhegne; ja, desuden paastaar han, at al den Lettelse, som vi skal have i forbemeldte Tiende og Smaaudgifter, ganske skulde ophøre, og han vilde have hver Tiende hvorimod vi rettelig formener, at Vænget igen bør gaa Præsten fra som noget af vort matrikulerede Hartkorn; thi vil han ikke holde det ene, har vi ikke heller nødig at holde det andet, og den allernaadigste kongelige Forordning om deslige Smaatiender af 1740 siger tydelig, at med deslige Tiender skal forholdes efter, som paa ethvert Sted brugeligt været haver; han skal og gerne beholde Vænget, om Høje Øvrighed det tillader, imod at disse Smaating og holdes os; men at indhegne det vil vi ikke gerne, uden forsaa vidt som vi med det gode dertil af Præsten kunde formaas.

Herom vi underdanigst udbeder os naadigste Resolution med disse udsendte (Mænd) til vores underdanigste Efterlevelse. Fæmøe d. 12. Augustus 1754
Navne.

Denne forstandige Skrivelse taler til Fordel for Almuen her, men Præsten og Amtsforvalteren dømte haardt om Bønderne, som en Skrivelse fra Amtmanden viser - den 13. Januar 1754. - :

Til Sognefogeden paa Fæmø.

Da mig er bleven mundtlig fremsstillet af Amtsforvalteren, hvorledes af en Del Liderlighed med Spillen og Drikken saavel om hellige og søgne Dage paa Øerne - Fæøe, Fæmøe og Aschøe - øves, hvoraf flyder Guds Fortørnelse, Næstens Forargelse, Slagsmaal og andre Ugudeligheder, deres Gods's Forødelse, Efterladenhed i deres Gerning og Handtering med videre Uorden og slette Omstændigheder, saa skal dette, som fører til Menigmands Skade og Fordærv, vorde hemmet. Saasart han hører om overflødig Drikken og Spillen og dermed flydende onde Svitser (Følger), skal Birkedommeren straks afholde et ordentligt Forhør. Dette skal bekendtgøres, for at befri Beboerne for Vanheld og Straf, paa alle Tingmøder."

Det ser underligt ud, at en Befolkning, hvis Præst et Halv Aarhundrede efter (i 1806) priser den som bestaa-ende af elskværdige, flittige Mennesker, virkelig i 1750erne skulde være saa ondartet, som her siges. Mon der ikke er sket en Del Bagtalelse. Lad os læse, hvad Præsten i 1755, den 9. Juli skriver til General-Kirke-Inspektør von Bygmand:

"- Saa behagelig Deres Velbaarenheds Besøgelse udi den mig anbetroede Kirke var mig, idet De som en retskaffen Kirkens Patron foranstaltede saadanne Ting, som umuligt af mig kunde forventes, idet Kirken er udi stor vidt-løftig Gæld, saa mishagelig maa jeg tilkendegive Dem, at hvad Deres Forslag angaar baade forrige og dette Aar, at Beboerne burde anmodes om at ofre noget til Messehagel, finder Modstand af de fleste. Aarsagen hertil er, at de af Deg-nen her paa Øen, som tilforn har været Skoleholder udi Falster, er bleven underrettede om, at alle Kongens Kirkers Ind-komster bør være under een Fang og den ene hjælpe den anden. Mig kan det være det samme, om den Messehagel an-skaffes eller ikke, thi Sakrementet er for en værdig Præst enten med eller uden Messehagel et og det samme. Dog ses heraf saavel Beboernes som Degnens Opmuntring til Modvillighed. Desuden da Kirken er udi armelige Omstændigheder, og jeg ved Opmuntringer søger at formaa dennem til Gaver, forekastes mig, at de kongelige Familier, som har henlagt Kirkens Tiender til andet gudeligt Brug, burde lade Kirken beholde sit, jeg ikke at være Kirkepatron eller For-svar, men alene en Kirkevæрге. Paa dette reflekterer jeg ikke, siden jeg maa udstaa langt grovere Ting. Dog alligevel ombedes Deres Velbaarenhed, at da mange Husmænd og Inderster her paa Øen findes, som hverken Tiender til Kon-ge, Kirke eller Præst, samme ved Foranstaltning hos Hr. Amtmanden maatte befales efter Loven at betale 8 Skilling, som ved Kirkeregnskabet skal vorde leveret.

Og som stor Uorden findes i Henseende til Stolestader, hvorpaa jeg tilforn har forsøgt at ville raade Bod, men forgæves, thi de unge vil paa ingen maade efter Lovens 2. BOs 22. Kapitels 47. Artikel ydmyge sig under de gamle, altsaa vil Hr. Amtmanden give mig Fuldmagt at oprette et nyt Stolestadebrev.

Og som Kirkegaardens Gærde er overalt besat med Krat og hist og her nedfaldet, altsaa haaber jeg foranstaltet, at samme bliver oplagt udi forsvarlig Stand.

Og som min Intention (Hensigt) stadig er som en Kirkelærer at være en Kirkens Forsvar, ihvor det behager Gud og Kongen at sende mig, venter jeg heri Bifald, da jeg stedse er Höyædle og Velbaarne Hr. EtatsRaad og General Kirke- Inspecteurs

Fæmøe, d. 9. Juni 1755 allerærbødigste tienner Abraham Becker".

Forholdet mellem Hr. Abraham Becker og hans Sognebørn havde været spændt fra første Færd. Derom indeholder "Kaldsbogen": "Hr. Abraham Becker, søn af Apotheker Becker i Rudkjøbing, blev dimmitteret fra Odense Skole. Efter at have været Skibspræst paa en Chinafarer blev han kaldet til Femø, hvor han i Meget skal have været det Modsatte af sin under No. 10 (i Præsterækken) nævnte Forgænger, hvorfor han ogsaa af Menigheden var mindre agtet. I hans Tid skal Præstegaardens Vaaningshus være opført. Han omkom ulykkeligen som en Følge af et uheldigt Spring fra Vognen paa en Reise paa Fejø". Han døde paa Femø den 9. December 1765, 44 Aar gammel. Af det omtalte Vaaningshus eksisterer nu kun en Bjælkestump, anbragt i Hestestalden i det ny Udhus. Paa den læses: 1756. HABA: BECKER: INE: MAR: BRENNECKE

Forholdet blev ikke bedre, som dette hans Brev fra den 4. Maj 1757 noksom viser; det er rettet til Amtmanden: "Sidst afvigte Michaeli fik jeg et Kvindfolk udi min Tjeneste fra Nakskov, navnlig Kirsten Rasmus Datter, og som jeg ved Tjenestens Tiltrædelse fordrede Pas, fik jeg til Svar, at det var hos Hr. Verløse udi marieboe, da hendes Kiste ogsaa var udi samme By. Men nogen Tid derefter kom jeg udi Erfaring, at det forholdt sig ikke saaledes, men bemeldte Kvinde 3de Gange at være besovet, udi 3 á 4 Aar ikke at have søgt Herrens Bord eller for sit Lejermaal at have udstaa-et Straf eller betalt Bøder efter Loven; altsaa vilde jeg ikke have slige Folk udi mit Brød, men nu Paaske vilde lade hen-de kvittere; men just i det samme bliver aabenbaret, at hun nu 4de Gang har ladet sig besvangre af min Karl, Lauritz Hansen, som tilhører Signeur Schmidt paa Asserstrup udi Laaland. For at have et ordentligt Forhør, som til Deres Vel-baarenhed kunde sendes til nærmere Foranstaltning, begærede jeg, at Fæmø Indbyggere skulde befordre et Brev denne Sag angaaende til Birkedommer Pintzfeldt, men de vilde ikke, og som Loven befaler mig saavel for den høje verdslige samt gejstlige Øvrighed at melde slige Kasus, men ingenlunde siger, at jeg skal gøre det paa egen Bekostning, som jeg har maat' gjort, er min underdanige Begæring, at Deres Højvelbaarenhed ved Deres høje Myndighed vilde befale Fæ-mø Mænd ej alene at betale mig min Baadfragt, men endogsaa herefter ved slige eller andre arriverende Kasus at be-fordre mine Breve til Øvrighederne. - Som før er meldt, maatte jeg selv leje Baad til Fejø, men fik et mindtligt Svar fra Birkedommeren, at jeg skulde lade Kvinden sætte paa Laaland og lade hende løbe, men flere Expressioner (Udtryk), dog vilde han komme 3. Paaskedag, som ikke endnu er sket; men at følge slige Raad har jeg ikke turdet fordristet mig til, men har formaaet Enken Ellen Hansdatter at herbergere hende, indtil jeg ved Lejlighed kunde faa det meldt paa berørigte Steder".--

Hr. Abraham Beckers Segl. Den femtakkede Krone synes at tyde paa adelig Slægt.

Hvert aar maatte man fra Fæmø og dens Søsterøer bidrage til en ny Skat: "Delinkvent-Bidrag", til Forbryder-nes Underhold. Den passer ind her paa dette Tidspunkt, da de Fæmø Mænd efter Hr. Abraham Beckers Mening næs-ten alle var Delinkventer. "Øernes Hartkorn er paa 758 Tdr. 6 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. der betales pr. Td. Hk. 1 7/8 Skilling, altsaa ialt: 14 Rdl. 4 M. 14 3/8 Sk. " (den 9. Juli 1755). Næsten samtidig sendte Hr. Becker Amtmanden et Brev: "Do-kumentet indeholder adskillige Besværing over Fæmø Beboere; de skal i nogen Maade vise sig utilbørlige og selvraa-dige. Præsten skal assisteres udi sit Embede til at faa hemmet de ugudelige og "uomstændelige" Levemaader, som i Menigheden gaar i Svang. Amtsforvalter Zeuthen skal rejse derover og examinere. "Og var det muligt, saa skulde han helst foranledige, at disse opsætsige Øboere skal saaledes behandles, at de kan lære den Skyldighed, de er Gud og Kon-gens Lov skyldige, og ikke mene, at de haver nogen Souverain Magt at gøre og lade, hvad dem lyster".

Der var kun faa Hvilepauser i den standende Strid melle Præst og Menighed. I Tingbogen staar der under 10. September 1756 at læse om en ny Strid, hvor Hr. Becker sprang op som en Løve, men pludselig faldt ned som et Faar:

"For velærværdige og Højlærde Hr. Becker, Sognepræst paa Fæmø og efter hans og hans Svigerfader; vel-ædle Hr. Raadmand Rammel (Wiberg: Dansk Præstehistorie lader ham være gift med Inger Marie Brennicke, Datter af Raadmand Br. i Nakskov, se ogsaa foranstaaende Indskrift paa en Bjælke. Han kan jo have været gift to Gange, men da er det sært, at Dokumentet og Bjælken er fra samme Aar.) I Nakskov deres Begæring mødte her for Retten i vel-bemeldte Hr. Beckers Nærværelse Prokurator Henning Ulrik Sandberg af Nakskov". Præsten havde indstævnet Peder Hollænder som Oldemand for Sønderby Laug og alle Bomændene der (det var 16, blandt dem nævnes: Peder Gertsen, Jens Lock, Hans Halling, Niels Lock, Jørgen Grimmer, Rasmus Meltoft og Morten Læssøe) samt 30 Bomænd af Nør-reby "til at lide Dom, en for alle og alle for en af dem hos Hr. Becker sket Udpanntning, forde han i sin Eng tvende Gan-ge i denne Sommer har slaget Gæs" (det skulde ske i Fællesskab). Prokuratoren sagde: "De haver med Magt og imod hans Vilje af hans Hus taget som Pant for Bøden et Messing-Fyrfad og en fortinnet Kober-Bradepande. De bør levere det tagne tilbage og betale for deres voldsomme, selvraadelige og forargelige Opførsel og Foretagende til de fattige 4 Rdl., til Hr. Becker for den hannem paatvungne Proces Omkosninger i alle Maader og derhos tilholdes at tilpligtes herefterdags ej saaledes, som nu af dennem sket er, imod deres Sognepræst nogen Ulovlighed med Overlast at forøve. Hvis de indstævnedes gør ringeste Indsigelse herimod, vil Hr. Becker fremføre Sagen ifølge

Lovens Rigueur (d.v.s. Strenghed) til fuldkommen Satisfaction (Oprensning) for sig." -

Allerede den 1. Oktober var Præstens Prokurator paa det rene med, at Præsten havde Uret: hans Eng laa i Fællesskab med Bøndernes, og enhver Forsyndelse mod det straffedes efter gamle Regler med Bøder; hvis disse som i dette Tilfælde ikke blev betalt, skulde de inddrives ved "Nam" d.v.s. Exkution. Da stod der i Tingbogen: "Velærværdige Hr. Becher, Sognepræst paa Fæmø, lod bekendtgøre her ved Retten, at den Sag, han havde anlagt mod Fæmø Bomænd, var afgjort og forligt, og behøvedes ingen Dom". Man kan vanskeligt tænke sig, at Præsten og Menigheden har kunnet samles i Kirken til Gudstjeneste med kærlige Tanker for hinanden. - Og saa varede det ikke længere end 14 Dage, det Forlig. Amtmanden maatte da tilskrive Amtsforvalteren (den 20. November 1756): "Hr. Abraham Becher, Sognepræst til Fæmø Menighed, siger at ville tiltage sig Hævd paa det saakaldte Præstevænge, uagtet at det af forrige Sognepræst, Peder Hellevad erhvervede Tingsvidne klarlig beviser, at samme Vænge ikke tilhører Præstegaarden, men Fæmø Mænd, og at det alene er overladt Hr. Hans Seiling og efter hannem Hr. Hellevad som en Refusion (Erstatning) for Føl-Kalve- og Fæstiende, saa vil den Bevilling ikke gælde længer, end vedkommende Parter lever; de nuværende Bønder skal ikke være pligtige til det som en Regel og Rettesnor, naar de ikke vil". Amtsforvalteren skal undersøge, om dette Vænge er Matrikuleret (i saa Tilfælde er det Bøndernes), samt om Bønderne svarer Kontribution (skat, Afgift) deraf, og se at faa bilagt disse Disputer og Uenigheder. Kan det ikke ordnes i Mindelighed, sørg saa for, at Hr. Becher faar sine Leveringer i Stedet." Endelig skal han "søge oplyst, hvem der er skyldig udi den Ufred, der skal findes paa Fæmø Kirkegaard."

Lad os foreløbig som en Pause mellem Fejderne læse om et Par Skifter, der holdtes i disse Aar; det første er efter en fremstaaende Mand, Sognefogeden:

"Anno 1756 den 26. April blev efter foregaaende lovlig gjorte Tillysning af Fæø Birketings Ret foretaget Skifte og Deling efter afgangne (afdøde) Peder Christophersen, i Live Sognefoged paa Fæmø og Gaardmand i Nørreby sammesteds imellem hans efterladte Hustru **Mette Michaelsdatter** og den salige Mands Søn, navnlig Niels Pedersen, Gaardmand i Sønderby. Skiftet forrettede Kongelig Majestæts Amtsforvalter, Mathias Zeuthen af Nysted ved Fuldmægtig Peder Teisen i Overværelse af Enkens selvkaarne Laugværge Jens Tønnesen, Gaardmand i Nørreby, og Arvingen, Niels Pedersen samt tvende til sig tagne Vurderingsmænd, navnlig Peder Giertsen af Sønderby og Hans Christophersen af Nørreby, og er da passeret som følger: Enken med Laugværge fremkom og deklarerede, at de siden ingen umyndige Arvinger var til Stervboen (d.v.s. Dødsboet; af Tysk: Sternben) gerne med den myndige Arving, Niels Pedersen, vilde se at træffe Akkord, som og skete paa følgende Maade:

Hun tilbød at betale Kreditorerne og Sønnens Arvepart i Boet: 170 Slettedaler, desuden give Sønnen extra 30 Sldr., ialt 200 Sldr. Han tilbød at lade sine Penge blive staaende i "Stervboen" mod at faa 5% af dem.

Det andet Skifte, vi tager med, blev holdt efter en Gaardmand i Sønderby 1761: "Skifte og Deling paa Bo-ligen hos Peder Giertsen (den ene Vurderingsmand i ovennævnte Skifte) i Sønderby paa Fæmø efter hans Hustru, Hyl-leborre Jensdaatter mellem Enkemanden og deres i deres Ægteskab sammenavlede Børn: Maren, gift med Peder Dani-elsen i Sønderby og Anna Cathrine, 15 Aar gammel." Der nævnes alle Møblerne i "Stuen" (den store Dagligstue), bl.a. en Jernbilæggerovn til 11 Rd. 2 Mark, en Slagbænk, et Vraaskab (et "Stolpeskab", der stod i Vraaen, Hjørnet paa en Bænk) og Skammel et grønt, tykt Omhæng til 5 Mark, et Spejl med brun Ramme og et mindre, et Linnedskab, en Tav-let (d.v.s. Tablet, en trekantet "Amagerhylde"), 5 Stoke, 3 Hynder til Bænken. Oppe paa Hylderne under Loftet stod 4 Mælkebøtter, 6 store Tinfade og 12 Tintallerkener. I et Skab havde de bl.a. 2 blaa Krus, 8 Glas: "Pægleglas" og "Spids-glas"; der var og en Tepotte. Der var 3 Bøger i Huset, men de var kun 1 Mk. og 10 Sk. værd. I Stuens anden Ende stod et gammelt Sengested med Mdasser af Sengeklæder. Endvidere havde de en gammel Kiste med Laas, ved Vinduerne en Bænkekiste og et Bord med aaben Fod, og foran det 3 Bænke. Nær Døren stod der en Gaasebænk (med lukket rum til Liggegæs). I et lille Værelse ved Siden af fandtes et stort Egeskab og en Egehalvkiste, 2 gamle Sengesteder, det ene med gult Omhæng. I Kælderen stod en Brændevinskedel (til Hjemmebrygning) med "Hat" og "Pibe", det var et dyrt Stykke: 26 Rdl. - I Staldene stod bl.a.: 3 Køer (forbavsende faa) en Kvie en mælkekalv; der var 16 Faar med deres "Grøde", 5 Ungsvin og 6 Grise, 5 Gæs med deres "Grøde". Boets Værdi var: 715 Rdl. 2 Mk. 12 Sk., og Boets Pas-siver var paa 315 Rdl. 1 Mk. 14 Sk., saa der blev da en Del til Arvingerne.

Der var i hene Tider meget strenge Bestemmelser for Ægteskab mellem beslægtede. Lad os se et Par Tilfælde, hvor de giftelystne Slægtninge faar Lov til at indgaa Ægteskab:

1756 (den 6. Februar) bevilgedes Ægteskabstilladelse mellem "Morten Hansen og **Mette Mikkelsdatter**, uanset at han og hendes forrige, ved Døden afgangne, Mand, Peder Christoffersen skal have været hinanden udi 2. og 3. Led beslægtede".

1758 (den 14. April) mellem "Peder Peitersen og Anna Rasmusdaatter, uanset at hun og hans forrige, ved Døden afgangne Hustru, skal have været hinanden udi 3. Led beslægtede".

1758 (den 30. Juni) mellem Jacob Mathiesen og Margrete Pedersdaatter, som var beslægtede i 3. Led;

1761 (den 20. Juni) mellem Peder Giertzen og Elisabeth Danielsdaatter, uagtet hans forrige, afdøde Hustru og hendes Moder har været

Søskendebørn;

1766 (den 3. Maj) mellem Knud Giertsen og Birte Hansdatter, "uanset at hun og Knud Giertsens forrige og nu afdøde Hustru skal have været Søskendebørn." - Disse faa Exempler, udplukkede af en tyk Pakke, viser, at det næsten maa have været uundgaaeligt for to Mennesker, i en saa talfattig Befolkning, at være beslægtede paa en eller anden maade; det vrimler da ogsaa med Dispensationer fra de strenge Regler. Nu om Stunder tages der lettere paa den Ting. Man maa nu ikke tro, at disse Forbud skete af reechuejniske Grunde, nej, de grundede sig paa religiøse Bud i Moseloven.

Det vrimlede i Datiden med Forbud paa alle Ledder og Kanter. HVis vu nu vilde have lidt Musik ved en Familiefest, henvender vi os til en nærboende, som kan traktere et Instrument. Dengang, i 1759, viste det sig (den 25. August), just da Høstgilde skulde Holdes), at saadan gik det ikke an; der var en privilegeret Musikant i Nakskov, som skulde have Fortjenesten. I Amtstuens Kopibog staar der: Musicanter Christopher Thommesen Arild af Nakskov klager over, at hans Privilegium paa Musik brydes paa Fæmø og de andre to Øer; der er tilføjet ham en Fornærmelse i hans Le-vebrød ved nogle Fiskeres Antagelse. Amtsforvalteren skal tilbyde dem, at saafremt de herefter betjener sig ved Bryllupper, Barsler eller andre Samlinger af andre Musicantere end den dertil beskikkede, maa de ikke alene sikkerlig vente derfor at blive ansæt og tiltalt til Bøders Betaling, men endog som modvillige Overtrædere at tiltales til deres Fæstes Forbrydelse og Straf paa Kroppen". - Det lyder utroligt, men er sandt.

Atter maa vi i Lag med vor Præst, Hr. Becker. Han skulde i 1757 opgive sine Indtægter og skrev den 28. November til Provsten. Da vi saa hyppigt beskæftiger os med ham, vil vi anføre hans Brev med hans egen Retskrivning: "Velærværdige, Velædle og Höy Lærde Hr. Proust. - Her paa Femøe er 217 Tdr. Hartkorn, hvoraf BØnderne har 190 Tdr. udi feste, de øvrige 27 Tdr. ere smaa huus=Mands Venger, som iche tiender, siden bemeldte Venger regnes for Kaal=Gaarde; dog af ovenmeldte 190 Tdr. er alle tiider een tredie deel udyrchet, formedelst den slette Gresning her paa Øen, saa ieg allene nyder tiende Aarlig af 126 Tdr. = 1/30 deel efter Loven. Til Preste-Gaarden er aldrig nogen fold =Jord, undtagen een Liden Venge, som BØnderne have ved Amt=Mandens Tilladelse forundt mig i stæden for Føl, Kalv og Griise Tiende, den øvrige Jord, som ieg de 2de Aar dyrchet, og det 3die Aar maae Ligge til Gresning, er 3 skp. 3 Fjerdinge og 1 Alboe, har ieg udj Fæste og deraf til Amts=Betienterne svarer afgift og Skatter. - Eller er her 40 Decimantes (Tiendeydere) udj begge Byer, hvilke staaer udj Hartkorn fra 6 til 3½ Tdr. Offer og Acidentzer er i det høyeste 40 til 50 Rdl. Udj Pension af Stochemarche Kald nyder ieg 30 Rdl. aarlig, hvilke 30 Rdl. tillige med 2 Rdl. 4 Mk. Enken Madam Hellevad bekommer, hvoraf ieg venter, ieg iche bør svare, men Pensionisten af Kaldet, som nyder same. Altsaa er femøe Kalds intrader (Indkomster) Aarlig ungefehr 393 Rdl.

Da ieg i øvrigt næst ærbødige helsen fra mig og mine til Dydædle Kiereste med regarde (Agtelse) forbliver Deres Velærværdighed velædle og høy Lærde Hr. Proustes Fæmøe d. 28de Novbr. 1757 ærbødige tienner A. Becker".

I Amtmandens Kopibog staar der under den 24. Juni 1761 om en Klage over adskillige Personer i Menig-heden, særlig om en, der gaar og skyder: **"I Anledning af et Brev fra Hr. Becker paa Fæmø, betræffende et om Nattetide i Peder Hansen i Nørreby hans Hus tilføjet Skud, hvortil formenes, Gerningsmanden skal være Stephen Peitersen, Husmand ibidem (sammesteds), vil Amtsforvalteren snarest muligt foranstalte Ransagelse hos ham efter Skyde-geværet; hvis det findes, skal det sættes i Forvaring hos Birkedommer Pintz-feld og afholdes et Forhør over Stephen Peitersen"**. Endvidere skulde han undersøge de øvrige Forhold, Præsten havde klaget over. -Svaret lød:

- 1) Angaaende Stridegheder mellem Skipper Hans Hansen og Niels Loch, da tilstaas vel, at de har været i Mundklameri, men ej videre, og som ingen af Paterne har klaget over hinanden, er det andre uvedkommende.
- 2) Betræffende Smeden Godtfred Jensen, at han har begaaet Lejermaal med Enken Bodil Olsdatter, da skal Amtsforvalteren erholde Dom til Bøders Betaling og Boslods Fortabelse efter Loven; kan der blive bevist nogen skændig Leve-maade, bliver Straffen dessto større.
- 3) Over Tjenestefolkene og Husmændene paa Fæmø har ingen ved Forhøret vidst noget at klage eller dennem noget uanstændigt overbevist. (Hvorledes disse saa paa deres Præst efter dette, kan man jo nok tænke sig).
- 4) Skuddet, som skal være passeret i Peder Hansens Hus, er ikke blevet bevist, hvem samme har forøvet, følgelig kan ingen Tiltale til nogen foretages."

Den Smed, Godtfred Jensen, som omtales i Punkt 2, kunde som Følge af sin Synd ikke komme til Alters. Han var meget ulykkelig derover og søgte Hjælp hos Amtmanden. Hans Brev af 15. April 1762 lyder saaledes:

"Højvelbaarne, naadige Herre, Hr. von Ørtz.

Jeg højnødtrængende, fattige Mand falder ind til Dennem med allerunderdanigste Begæring, at De vilde i Naade se til mig nødlidende. Jeg har syndet og overtraadt det 6te BUD, hvilket jeg af mit Hjerte inderlig har fortrydt og med min Gud nu gerne vilde forliges, men at

stande aabenbare Skrifte bliver mig af min Sjælesørger, velærværdige Hr. Abraham Becker, stedse nægtet, hvorudover jeg med et bekymret Hjerte, der nu paa 2det Aar har gaaet hen og ikke har kunnet eller maattet meddele Sakramentet, indflyr til min naadige høje Øvrighed, bedende ydmygst, om De vilde "Asi-stere" mig bekymrede Mand udi denne betydelige Salighedssag, thi jeg kan intet hverken ved Bøn eller Fortrydelse hos min Sjælesørger udrette. Baade jeg selv og tvende Mænd paa mine Vegne er bleven haanlig afviste; men lang Tid derefter har han ved 2de Mænd skikket mig Bud, at jeg skulde gaa udi Skole. Jeg fattige og aldrende Mand, som ved min Smedeprofession skal føde mig, Kone og Børn, maatte besvare, at vilde han examinere mig enfoldigvis, vilde jeg gerne komme til ham. Nu har jeg betalt mine Bøder og er forligt med min høje Øvrighed, saa er det mit stadige Haab, at velbaarne Herre assisterer mig, og lever jeg udi dybeste Soumission (Ydmyghed) Fæmøe d. 15. April 1762
Højvelbaarne o.s.v. allerunderdanigste Tiener Gotfred Jensen".

Dette Brev, som Smeden naturligvis havde faaet en anden til at skrive, sendtes til Hr. Becker med Anmodning om en Forklaring, som Præsten afsendte den 28. April; det er et mægtig langt Brev:

"Deres Højvelbaarenheds Skrivelse af 21de og Gotfred Jensen Smeds udi Nørreby paa Fæmø over mig indgivne Klage er rigtig indløbet. Jeg holdt det uværdigt at besvare det, hvis ikke det under Deres Højvelbaarenheds Kuv-ert var mig tilstillet. Vil deres Højvelbaarenhed for Smedens Klagemaal kaste Unaade paa mig, entrere (indtræde), som De selv skriver, udi anden Korrespondance og føre mig udi vidtløftig Proces og Bekostning, er jeg nødt til pro tempore (for Øjeblikket) at lide og alene være en taalmodig Retfærdigheds Forsvarer. Jeg har aldrig nægtet Gotfred Jensen at udstaa Kirkens Disciplin for sit begangne Horeri, men meget mere drevet paa samme, hvilket indlagte tvende Mænds Hænder vidner. Men han skulde komme paa den rette Maade og udi den rette Orden. - Hans Klagemaal er opspundne Usandfærdigheder, hvilket ikke bør ustraffet bortdø, men tjene til Exempel, at jeg kan befries fra Løgn og modbydelige Fortrædeligheder. Deres Velbaarenhed spørger, hvorfor jeg paastaar, denne gamle Mand skal gaa i Skole nu mere end tilforn. Jeg har adskillige Resongs (Raisons=Grunde) til dette. Gotfred Smed søgte før flittig Guds Hus, hans syndige Levned var mig ubekendt, hans forstilte Christendom bedrog mig, min velmenende Kærligheds Dom om ham som min Næste ikke at være vankundig, og endelig Hans Majestæts Forordning om Gatechisation, at de gifte er befiede at udstaa paa Kirkegulvet for at svare der til Spørgsmaal. At jeg paastaar, han skal gaa i Skole, da er det af Kærlighed til ham, at Vankundighed kan bortdrives, at han kan lære at kende den urene Synds Hæslighed, ikke gaa ubodfærdig til Sakramentet, lære at vogte sig, at han ikke uden Forandring i Hjertet maddes den hellige Nadvers, - alt dette er Aarsag til Skolegangs Paastand. - At jeg skal tvinges til at antage ham, enten han er ond eller god, til Herrens Bord, det er at kaste Helligdom for hunde og Perler for Svin. Skal jeg virkelig i Stedet for Liv og Salighed meddele ham Død og Fordømmelse? Skal jeg, der bør vaage over Sjæle, spille Satan én i Hænde? Kan jeg tvinges at bryde den Ed, jeg har gjort Gud og Kongen? Skal jeg alene for Brøds Skyld til Kone og Børn blive nødtvungen til med Bedrøvelse og Graads Taarer, med rystende Hænder og bævende Knæ med Alterens Sakramente at se Satan indfare og bo hos et Menneske?

Det holder jeg for uanstændigt for en Lærer. Det er bedre at miste Brød her end i Guds Rige, bedre at lide Trængsel og Forfølgelses Hunger her end miste Lammets Bryllupsvederkvægelse hisset. Tro vil jeg være mod min Gud, lydig at efterleve Kongens Lov underdanig - saa - vidt en god Samvittighed kan tilsiges - tage taalmodigt op, hvad Modgang mig kan møde, og stedse med Soumission (Underkastelse) forblive Deres Höy- Velbaarenheds,
Höyædle Hr. Conferentz=Raad og Amt-Mands
Fæmøe d. 28. April 1762 underdanige tiener A. Becker".

Indlagt fulgte et Vidnesbyrd af Degnen Mogens Lucoppidan (d.v.s. Lundby), som var theologisk Kandidat og senere blev Degn paa Fejø: "At velærværdige Hr. Abraham Becker haver vildet haft Gotfred Jensen Smed for lang Tiid siiden til Herrens bord, er Aabenbar sanhed, efterdi hand 4re Gange ved mig haver ladet hannem paaminde derom og 2de gange ved sine Medhielpere, da ieg og den eene gang var med i den eene Medhielpers sted efter hans Velærværdigheds begiering og tilsagde Godtfred Jensen, at hand skulde Søge Skoelen for at bekomme den oplysning, som han fattedes: Men Godfred Jensen undskyldede sig dermed, at hand iche haver tiid til at gaae i Skoele, og meener sig at være nock oplyst, saa viidt hand som een eenfoldig Christen behøver, og haver endnu iche søgt Skoelen om viidere Kundskab at bekomme, hvilket ieg alletiid med æd kand og vil bekræfte.
Fæmøe d. 27. Aprilis Ao. 1762 Mogens Lucoppidan".

Mon ikke Hr. Beckers mange Uvenner i Menigheden har haft en bedre Hukommelse end han, der ganske syntes at have glemt, hvorledes

han belv tiltalt og dadlet, at hans Hustru i 1755 fik sit første Barn kun 2 Maaneder efter Brylluppet; der var sikkert faldet mange Ord om den Sag.

Meget nødtvungent maatte Præst og Menighed samme Aar staa Last og Brast, da der fra Kongen krævedes kraftige Bidrag til Indkøb af Heste til det nyoprettede nationale Rytteri. Hr. Becker maatte betale for 1 Hest: 27 Rdl., og det hjalp ham ikke, at han bad sig fritaget: Amtmanden holdt paa, at han skulde anskaffe Hesten. Af Bøndergodset paa de 3 Øer blev der leveret til 9 Heste: 225 Rdl. Som det ses i Præsterækken No. 14, regnedes Hr. Becker for en velstaaende Mand, saa han kom nok over det. (Den 30. Marts 1762).

Men ikke alene Landhæren blev sat i Stand - der var Udsigt til Krig, som dog ikke blev til noget - ogsaa Flaa-den skulde fuldt bemandede. De unge Mænd her paa Fæmø og de andre Øer sørgede altid for, at naar Udskrivningen var i Vente, at tage Hyre og forsvinde.

Amtmanden sendte den 14. april 1762 en Instruks derom til Amtsforvalteren:

" Hans Kongelige Majestæt behøver til Flaadens ("Flodens") Bemanning en stor Del Matroser. Amtsforvalteren for Øerne maa alvorligen foranstalte og iagttage angaaende dem, som dér kunde findes, med deres Paagribelse og Nedførelse (til Nykøbing). Da mange ikke haver været at opsøge, skal han besøge dem efterspurgt; endvidere skal han tilstille Amtmanden en Liste over dem, som paa Øen har fæstet halve, fjerdedels eller ringere Gaard-parter, gifte eller ugifte; saadant Fæste, som hidtil har befriet dem for Udskrivning, skal herefter ikke kunne befri dem. Endelig skal han forfatte en Liste over alle Personer af Mandskøn fra 9 til 50 Aar. - Det var nu mandfolkene. Men Kvindfolk skulde der ogsaa holdes nøje Opsyn med; den 19. April 1762 fik Amtsforvalteren Brev om dem fra Amt-manden:

"Amtsforvalteren skal undersøge, om nogen ugifte, ledige Kvindfolk paa Øerne er hensiddende, som kan og ikke vil tage stadig Tjeneste, og mig derover Specifikation meddele, da saadanne til Tugthusarbejde vil tiltales og døm-mes". - Kom saa ikke og tal og "de gode, gamle Dage".

Ogsaa i Anledning af den truende Krig udskrev Kongen en Extraskat, der var ment som foreløbig, men blev meget sejlivet. Den var yderst uretfærdig, idet den uden Hensyn til Evnen krævede 1 Rdl. aarlig af alle Personer over 12 Aar. Ved den Lejlighed blev alle Navne paa Husbonder opskrevne samt Tallene paa de Personer over 12 Aar, der hørte dem til.

HUSBONDER i Nørreby

Mand og

Gaardmænd: Hustru Børn Karle Dreng Piger andre

Sønderby gårdmænd:

- 1) Daniel Christoffersen 2 2 1
 - 2) Peder Danielsen 2 1
 - 3) Peder Giertsen 2 1 1
 - 4) Peder Rasmussen og 2
Niels Jørgensen (½gård) 2 1
 - 5) Niels Pedersen 2 2 1 1
 - 6) Hans Hansen 2 3 1 1
 - 7) Niels Lock 2 2 1 1
 - 8) Abraham Nielsen 2 2 (hans forældre)
 - 9) Rasmus Meltoft 2 2 1 1
 - 10) Jørgen Grimer 2 1 1
 - 11) Frederik Jørgensen 2 1 1 (Peder Stærks enke)
 - 12) Povl Nielsen 2 1 1 1
 - 13) CHristen Michelsen 2 1 1
 - 14) Morten Pedersen 2 1 1
 - 15) Peder Friemand 2 1 1 1 1 (Konens moder)
 - 16) Jens Lock 2 3
 - 17) Hans halling 2 1 1 1
- Sognepræsten 2 2
1 Præceptor (huslærer) 1

Husmænd:

- 1) Peder Smed 2 1

- 2) Jørgen Fischer 2
- 3) Niels Olsen 2
- 4) Hans Meltoft 2 1
- 5) Mathias Terchelsen 2
- 6) Jacob Mathiasen 2
- 7) Henrik Rasmussen 2
- 8) Jørgen Stærks enke, Magdalen Olufs og Knud Andersens enke med en søn 3 1
- 9) Peder Rasmussen 2 1
- 10) Joen Rasmussen 2
- 11) Hans Berntsen 2
- 12) Søren Larsen 2 1 (hans moder)
- 13) Søren Pedersen 2
- 14) Jens Giertsen 2 1 (Zille Maria, syg og sengeliggende indskreven udi de fattiges tal.
- 15) Niels Bendts hustru 1 (manden til søs)

Nørreby gårdmænd:

Sognedegnen 2 1 1

- 1) Jørgen Pedersen 2 1 1 (Konemoder)
- 2) Jens Jansen 2 2 1
- 3) Mogens Rasmussen 2 1
- 4) Hans Beesen 2 3
- 5) Jørgen Smed 2 1
- 6) Niels Jeppesen 2 1 1
- 7) Søren Hansen og 2 1 1
Nørre Peter Hansen 2 3
- 8) Rasmus Locks enke 1 4
- 9) Ambrosius Rasmussen 2 1
- 10) Nørre Hans Hansen 2 4
- 11) Hans Væver) 2 2
- 12) Søren Jensen) 2
- 13) Morten Hansen 2 1 1
- 14) Hans Christofferen 2 2 1
- 15) Frederik Larsen) 2 2
- 16) Hans Mortensens enke) 1 3
- 17) Jørgen Løjet 2 2 1 1
- 18) Peder Troelsen) 2
- 19) Lars Nielsen) 2
- 20) Hans Rasmussen) 2 2
- 21) Peder Pedersen) 2 2 1
- 22) Rasmus Troelsen 2
- 23) Hans Bendixen) 2 1 1
- 24) Jørgen Pedersen) 1
- 25) Peder Hansen Skou 2 1 1
- 26) Jens Hagensen) 2 1
- 27) Troels Rasmus: enke) 1
- 28) Jørgen Hansen 2 2
- 29) Lars Andersen 2 1
- 30) Rasmus Andersen) 2

31) Peder Peitersen) 2 1

Husmænd:

- 1) Niels Lærke 2
- 2) Ole Halling 2
- 3) Gotfred Smed 2
- 4) Jens Nielsen 2
- 5) Jens Nielsen Trold 2
- 6) Niels Jydes enke 1
- 7) Peiter Krøyer 2
- 8) Peiter Jensen 2
- 9) Lars Christensen 2
- 10) Niels Bøtte og 2
Degneenken 1
- 11) Morten Lærke 2
- 12) Mathias Larsen 2
- 13) Jeppe Jørgensen 2

14) Jørgen Peitersen 2

- 15) Jørgen Troelsen 2
- 16) Niels Hallings hustru 1
og Bendix Pedersens
enke 1
- 17) Jacob Rasmussen 2 1
- 18) Rasmus Jensen 2
- 19) Borchart Larsen og 2
Jomfru Lucoppidan 1

20) Stephan Pedersen 2

- 21) Knud Giertsen 2 1 (svigerfader)
- 22) Hans Mortensen 2
- 23) Hans Hollænders enke 1
- 24) Hans Børene(?) og 2
Bodil Larsdatter 1
- 25) Gertrud Olufsdatter 1
- 26) Ane Hansdatter 1
- 27) Ane Hansdat: Væver 1
- 28) Rasmus Berntsen 1

29) Stephan Pedersen 1

Fæmø: ialt 300 Personer
over 12 Aar.

184 56 9 19 22 10

Skøde- og Pante protokollerne fra denne tid fortæller os meget om Køb og Salg af Gaarde og Huse; vil en Ætling af en af de Slægter, der ovenfor er nævnt, have noget at vide om sine Forfædre, kan han og i Skifte og Kirke-bøger skaffe sig ret indgaaende Besked. Bag i disse Protokoller findes gerne et Navneregister, saa det er ikke saa svært at finde, hvad man søger. Betjeningen paa Landsarkivet er ogsaa meget hjælpsom. -

Lad os tage en Beretning om en Gaard i Sønderby, der den 10. Januar 1762 gik over fra Fader til Søn: " "Kendes jeg underskrevne Niels Jørgensen Lock, Bomand i Sønderby paa Fæmø, og for alle vitterliggør, at jeg med min Hustrus og egen fri Vilje og Samtykke udi velberaad Hu haver solgt og afstanden, som jeg og herved sælger og skøder og afstaar til min Søn, Jørgen Nielsen Lock den mig tilhørende saakaldet Ejendomsgaard den halve af No. 8 og No. 8 i bemeldte Sønderby med den dertil hørende halve Bygt (Bygning), som nu paa steden forefindes, og hvad deri nagelfast findes." Hartkornet er: 3 Tdr. 1 Skp. 2 Fdk. 1 Alb. -- "alt for den Summa 200 Rdl." o.s.v.

--- Samme Niels Jørgensen Lock viser sig der i disse Aar som en meget rig Mand, hos hvem den ene efter den anden faar Laan: "Peder Pedersen Frimand laaner den 11. Jan. 1766 af Niels Jørgensen Lock i Sønderby 149 Slettedaler til 5%. "Pantsætter til yderligere Sikkerhed min iboende halve Ejendomsgaard No. 17 i Sønderby." - Og samme Dag kunde han forstrække en anden med en langt større Sum: Jørgen Pedersen, Bomand i Nørreby laante hos Niels Lock 390 Slettedaler til 5%, som Pant stillede Laanetageren sin Ejendomsgaard No. 1. - Endvidere udlaante han samme Dato til Mogens Rasmus-sen, Bomand i Nørreby 260 Slettedaler til 5% og fik pantsat hans halve Ejendomsgaard No. 3 - Den 3. Januar 1766 var det Peder Giertsen Maule, Bomand i Sønderby, der erklærede sig at være "skyldig til velagte Mand, Niels Jørgen-sen Lock: 483 Slettedaler" til 5% med Pant i det halve af hans Gaard, og den 11. Jan. 1766 tilstod" Niels Hansen Hal-ling, Husmand i Nørreby" sig "skyldig til velagte Niels Jørgensen Lock i Sønderby 100 Sldr." Renten var paa 5% og han satte sit Ejendomshus No. 16 i Nørreby i Pant for rigtig Betaling.

Ogsaa Jørgen Grimmer i Sønderby synes at have været velhavende, han laante i Aaret 1766 fire Gange Penge ud: Den 11. Marts lod den første Debitor skrive: "Jeg, Knud Giertsen, Husmand i Nørreby tilstaar at være skyldig til Jørgen Grimmer i Sønderby 24 Slettedaler". Han skulde svare 5% og pantsatte sit Hus. No. 2 blev indskreven den 11. Januar: Jørgen Troelsen, Husmand i Nørreby er skyldig til Jørgen Grimmer 32 Slettedaler - han skal svare 5% af Laanet og pantsætter sit Ejendomshus No. 17. - Samme Dag laante Henrik Rasmussen, Husmand i Sønderby 60 Slettedaler af ham til 5% og mod Pant i Ejendomshus No. 7 - Et Par Maaneder efter, den 11. Marts endelig laante Jørgen Grimmer 50 Slettedaler til Morten Jensen Lercke, Husmand i Nørreby til 5% og Pant i hans Ejendomshus "samt indehavende Gods", (No. 11).

Nu maa vi igen beskæftige os med en Række Klager, som Sognepræsten, Hr. Abraham Becker førte over sine Sognemænd; han skrev den 22. Januar 1763 til Amtmanden:

"Fredelighed er mit største Hoved-Studium (?), men -- kortelig fortalt: Her paa Fæmø er saadan en idelig Skyden Nætter og Dage, i Marken og udi Byerne, at ingen skulde tænke andet, end en Fjende beskød Landet, eller en Bataille blev holdet. Hvad som gøres paa Marken ved Vildts Ødelæggelse, ja, af tamt, som mange maa beklage - samt Skyden udi Byerne, hvorpaa lettelig Ildebrand som desværre ofte, ja nyligen kort herfra er sket, foraarsages, dette er jeg forsikret, at Deres Højvelbaarenhed aldrig taaler og lader gaa upaatalt og ustraffet bortdø. - Mandagen den 10. Januar, da mine Folk vandede Kvæg, fløj mine Duer fra mit Tag at drikke, hvis Tal tin Vinters var 21; siden er mig 6 bortskudt og endelig 4, saa jeg har kuns 11 tilbage. Peder Friemands Karl skød derpaa faa Favne fra min Gaard blandt Flokken og ødelagde 4. Mine Børns Informator (Huslærer) spurgte, hvorfor han gjorde dette, men fik til Svar: han havde nu skudt dem, og de tilhørte ham. Men Duerne tog mine Folk. Stævnamaal gav jeg ham i Haab, han skulde afbede sin Forseelse, og jeg en anden Gang være befriet for slig Overlast, men da han véd, jeg ikke kan komme til Tings (paa Grund af sygd-om, Præsten led i sine sidste Aar af idelige Fistler d.v.s. Bylder), saa har han antaget sig Monsieur Sandbjerg i Nasc-houv til Prokurator. Her ses, at Vold paastaas at være Ret, og Uret skal forsvares. -- Mit nyt Aars Ønske til Deres Høy Velbaarenhed, et langt varigt Liv, bestandig Helbred, Ophøyelse fra en Æresgrad til en anden og endelig al Guddom-melig legemlig og aandelig Velsignelse, da jeg forbliver" - o.s.v. - Allerede den 26. i samme Januar 1763 skrev Hr. Abraham Becker igen til Amtmanden: "Der kom i Dag et Menneske til mig udi min Gaard, navnlig Hans Henrik Mic-helsen som Betler, angav sidste Nytaarsdag sin Gaard at være afbrændt. Personen faldt mig suspekt (mistænkelig), og ved Examination befandt jeg Løgn og Ugudelighed, Trodsighed og mange utilbørlige Ting at følge ham. Til Sogne-fogeden sendte jeg Bud og holde Forhør for derpaa, om nogen Ting strafværdig hos ham kunde erfares, at lade ham sætte fast! Præsten var meget oprørt, skønt der jo ingen Grund var til at holde Forhør, naar Manden ikke var sigtet for nogen Brøde. - "Endelig indfandt Sognefogeden sig, og da begærede jeg udi Kongens Navn Forhør over denne Løgn-agtige Betler og derpaa at transportere ham til behørlige Steder. FOgeden svarede: Lad mig tale et Par Ord; Jeg der-imod: Ingen; Enten det er af Frygt for Tyveri, Ildebrand, Kvægs Anstikkelse, eller ved hvad Navn det nævnes kan, vil jeg have tvende Mænd til Forhør over denne Karl." Dette blev nægtet af Sognefogeden, som med ildsindig Nægtelse sagde: "I Dag kommer jeg ikke, og ej heller skaffer jeg Folk". Vare- Fogeden (Varetægtsfogeden = Arrestforvareren) Niels Lercke befalede jeg derpaa, siden han tærsker hos mig, at hente Folk, da alene Peder Giertsen kom; anden Gang sendte jeg Bud. Jeg sendte 5 Gange Bud; femte Gang nødtes jeg til af min Sygestue at forføje mmit til Fogeden med tvende Mænd med Begæring straks at holde Forhør. Men de sagde: "Niels Jensen i Nykøbing er Betlerens Morbroder" - - altsaa vel en formaende Mand - "hvorfor det var bedst, om Præsten lod ham løbe", og i samme Øjeblik undvigede Betleren fra mig, og det udi 4re Mænds nærværelse. Rasmus huser ham i sit Kammer. Hvad Ulykker her paa Øen vil flyde, faar Tiden lære. NB! Samme Aften mødte jeg Husmand Niels Blach med en FLint (en Bøsse) og 2de Krager, og jeg spurgte ham, hvem der gav ham Lov til at skyde. Svar: Hvad! Vil I forbyde mig at skyde et Par Krager? - Der har været Indbrud i min Lade, det og alt det ander er Frugten af min Sygdom og Hjælp til at efterforske kan ikke haves" --

Amtmanden svarede paa dette Brev den 2. April: -- Ellers kommer det mig meget sælsomt for, at Deres Velærværdighed mere end alle andre Præster i Amtet vil melere sig i Klagemaal for saadan Bagatel, og jeg beklager Dem virkelig for den deraf flydende Uro i Deres svage Omstændigheder og forudseende Ulejligheder, som dem følger efter dette og ander forud passerede.

Dernæst anføres om en Betler, som har været paa Fæmø og der nydt Husly, og især klages over Fogeden, som ikke har villet holde

Forhør over denne Mand. Jeg ved ingen Lov eller Forordning, som autoriserer eller paalægger en Sognedoged sligt at foretage, og saa meget mindre, som han ikke staar under Deres Velærværdigheds Ordre i verdslige Sager. Vil derfor formode, at Deres Velærværdighed ikke befatter sig med mit Embede, men bliver ved Deres eget. Thi naar nogen fremmed Betler kommer paa Øen, er det Fogedens Pligt at sende ham til den verdslige Øvrighed; men han er hverken forbunden at holde Forhør eller lade sig af Deres Velærværdighed kommandere.

Under NB! fremføres, at Husmand Niels Blach har skudt 2 Krager. Dette er mere latterlig en værd at besva-re, thi naar enhver, som dræbte en anden skadelig og i Vildtbanen unyttig Fugl, derfor skulde attakeres, vilde Skovkas-sen blive utilstrækkelig at udholde slige Processer.

Til Slutning skulde det være mig kært, om Deres Velærværdighed saaledes omgaas med Deres Menighed, at Deres Hovedstudium (Ro) kunde opnaas, og jeg for videre kunde forskaanes" --

Dog skrev Amtmanden til Amtsforvalter Zeuthen, at Skydning i Byerne ej var tilladt for Ildebrands Skyld - ingen Tiggere maatte huses eller hæles, og "hvad Bøndernes Klage over Hr. Becher angaar, da naar de det skriftligt og lovligt indgiver, skal jeg videre assistere til den Provsteret"

Om det videre Forløb af denne Sag, eller om det overhovedet kom til Provsteret, vides der intet. Derimod ved vi, at Hr. Becker stadig havde en usalig Trang til at blande sig i Ting, der mere vedkom andre. Der var saaledes i 1763 (den 6-7 Juni) sket et Tyveri i Nørreby, og det skyndte han sig at rapportere til Amtmanden, som skrev: "Efter Sogne-præst Hr. Beckers Indberetning skal Natten mellem 6. og 7. Juni være sket Indbrud udi Bonden, Jøegen Pedersens gaard udi Nørreby og bortstjaalen noget Flæsk med mere. De havde en Økse og en Sæk med, brød gennem en Væg og borttog foruden Flæsket noget saltet og røget kød. Husmand Lauritz Christensen, hans Hustru, Bodil Hansdatter og Niels Bøttes Hustru, Karen Mathiasdatter skal være Gerningsmændene. Kosterne, som skal være af 3 Rigsdalers Vær-di, er fundet ved Ransagning. De skal møde sammen med Vidnerne i Birkedommer Pintzfelds Hus paa Fejø, hvad Dag det forlanges, og Amtsforvalteren skal være Aktor i Sagen. Er de skyldige skal de holdes fængslede paa Fejø under Vagthold." -

Birkedommeren var ikke tilfreds med, at Amtsforvalteren skulde have Del i Sagen. han forlangte da Løn for at holde FORhør og satte de anklagede paa fri Fod. Den Dom, han afsagde, var ogsaa ret mild: De skulde betale baade Igæld og Tvigæld (Tyvekosternes Værdi plus deres dobbelte Værdi), altsaa 3+6 Rdl. og have deres Hovedlod forbrudt samt sidde paa Vand og Brød i 14 Dage. - Med alt dette var Amtmanden yderst misfornøjet og tilskrev vor Birkedom-mer et skarpt, truende Brev (23. Juli):

"At De i Deres Dommer- og Skriverembede ved Fejø Birk mange Gange har foretaget det, som Loven kalder partisk og en Dommer uanstændigt, er mig fra en og anden refereret; det kunde desaarsag være min Pligt paa det nøjes-te at lade Deres Opførsel undersøge; min i Consideration (Betragtning) af Deres Alderdom og Omstændigheder har jeg indeholdt med Examination i Haab om Forandring og Forbedring. I Stedet for at erfare dette, som skulde være mig det behageligste, maa jeg af Deres Forhør over Lars Christensen og Niels Bøttes Hustru paa Fæmø uformodentlig fornem-me, at de tværtimod de om Delikventsager ergange Forordninger og min Ordre paastaar Betaling for Deres Forretning samt nægter at paalægge disse Personer Arrest, uagtet de selv tilstaa baade Indbrud og Tyveri. De giver derved til Kende, at De hverken agter Konge eller anden Øvrighed, men vil følge Deres eget forvirrede Hoved; følgelig er det at ansé, at det ikke er Dem angelegent at blive ved Deres Embede. Maa jeg rekvirere Deres udførlige Svar paa 1), om De har i Sinde at vedblive Deres Embede og da at opfylde stricte (nøjagtigt) Deres Pligter; 2) om De uden videre Ulejligh-ed vil tilbagebetale de uretellig annammede 4 Rdl. for Forhør, og 3) paalægge Lars Christensen og Niels Bøttes Hus-tru Arrest eller ikke? Skulde De sige ja til det første Spørgsmaal og væрге Dem ved de to sidste Poster, nødsages jeg det danske Kancellig at andrage Deres Opførsel til Suspension og Tiltale"

Birkedommeren maatte jo ydmygst bede om godt Vejr efter denne Tordenskrivelse. Skønt Dommen syntes Amtmanden for mild, vilde han ikke appellere den "af Hensyn til Forbrydernes smaa, uopfødte Børn, men lade den bero og "Straffen paa dennem lade exkvere". "Den 20. November kom de i Arrest paa Nykøbing Slot og blev straffede paa Kroppen".

I Slutningen af denne for Præsten og Fæmø's Befolkning saa urolige Aar 1763 skete der et Par korporlige Overfald paa Hr. Becker, som viser, hvor stærk Spændingen mellem de to Parter var bleven. Begge Sager blev bragt for Retten den 28. Oktober 1763. Præsten havde anlagt Sag mod Husmand Niels Black - et Navn, der ikke findes paa forantsaaende Lister; enten er han senere tilkommen, eller han er identisk med Niels Olsen i Sønderby - Om "Overfald og voldsom Mishandling af Hr. Becker". Det hang saaledes sammen: Niels Black skyldte Præsten nogle Penge, som denne havde maattet skaffe sig tilbage ved Dom. En Dag, da Birkedommer Pintzfeld var kommen til Fæmø, gik han med Hr. Becker til Niels Blacks Hus for at kræve Pengene udleveret eller tage Pant. Da Niels mærkede, at Vidnerne endnu ikke var komne, men at han kun havde de to Mænd for sig, hvoraf den ene var gammel og den anden svag, "skyndte hansig og slog Præsten i Næse og Mund, saa han styrtede mod Stuedøren. Havde Præsten ikke saa blaa og blodig, som han herved blev, skyndt sig ud af Huset og Birkedommeren bagefter, havde denne sidste formodentlig faa-et samme Velkomst. Der var ingen andre til Stede". Niels Blach nægtede det frækt; Præstens Sagfører sagde da om ham: "Han har lært den Trosartikel: har du gjord det, sla du ikkun sige nej". Et af Vidnerne var "Lauritz Møllers Hus-tru, Anna Pedersdatter: hun saa, at Præsten kom ind til Niels Pedersen og havde en blodig Næse,

sigende, at Niels Black havde slaget ham. Niels's kone var paa Marken med et Læs Gødning og saa intet til Gerningen."

Der faldt Dom i Sagen Hr. Becker contra Niels Black: "Af Stævnamaalet erfares, at Hr. Becker den 19. September 1763 i Overværelse af Hr. Birkedommer Pintzfeld havde indfunden sig udi Husmand Niels Balcks Hus for om muligt at faa Betaling for en Dom eller faa Udsigt til til en vis Tid at nyde samme; men i Stedet for, at Niels Black enten burde betale sin Debet eller i det mindste vise sig taknemmelig for den tilbudte Dilation (Udsættelse), har han efter Birkedommer Pintzfjelds edelige Forklaring udladt sig med de ubesindige Ord: "Jeg giver Præsten en Ulykke." og straks derpaa slog Præsten i Næse og Mund, saa Blodet flød ud af Præsten. At Præsten var blodig og har foregivet, hvorledes at være trakteret af Black, det er af Undersøgelsen bevisst, hvorfor Hr. Becker fordrer ham ansét efter Loven at straffes og betale denne Sags Omkostninger. Niels Black har intet fremført, som kan svække Hr. Beckers Paastand. - Naar da overvejes, at Præsten, Hr. Becker, som paa en fredelig og kærlig Maade har været hos Niels Black (?) er fra hans Hus udkommen blodig i Ansigtet, har og end det ene nærværende Vidne, Hr. Birkedommer Pintzfeld bevist, og Niels Black slog ham i Næse og Mund og med videre Foragt trakterede ham, er ogsaa af andre bevidnet at forholde sig i Sandhed, saa endskønt det passerede ikke kan ansés for en Forgribelse mod Retten eller Rettens Personer, da ingen Forretning var foretagen eller Vidner nærværende, er og ikkun med eet Vidne bevist, vil dog Niels Blacks forøvede Gerning for Konsekvens (følgernes Skyld) og en Embedsmands Sikkerhed være fornødent at regardere (tage hensyn til) paa den mindste Oplysning.

Thi kendes for Ret at være, at Niels Black, Husmand paa Fæmø, bør for sit imod hans Sjælesørger, Præsten Abraham Becker brugte Forhold bøde efter Lovens Pagina 200, Artikel 8 for Nævehug trende Gange 6 Lod Sølv (9 Rdl.) samt i Henseende til Personens Værdighed, som er slagen, og derved udvist Foragt, bøde til Fæmøs Sogns fattige 2 Rigsdaler og ligesaa meget til Justitskassen, fremdeles som temere litigans (for unødigt Trætte), da ham ved Sagen er tilbudt mundtligt Forlig, men har samme forkastet, en Bøde efter Forordningen 1735, endvidere til Justitskassen 1 Rdl. og endelig denne Processes Omkostninger i Betragtning af Rejser og derved forarsagede store Udgifter til Befordring, Kost og Tæring at betale med 6 Rdl., alt at efterkomme inden 15 Dage efter denne Doms lovlige Forkyndelse. - Byssing" (d.v.s. den, der sad i Dommers Sted, da Birkedommeren som Vidne ikke kunde være Dommer). - Det blev en Historie paa mindst 20 Rdl. for Niels Black.

Den anden Sag, Hr. Becker var Part i, blev afgjort samme Dag. Mens Niels Black ikke vilde indgaa paa det Forlig, Præsten ædelmodigt tilbød ham, endte denne Sag med Forsikringer og fremtidigt Venskab og Løfte om at vise Ærbødighed.

Det var ude paa Marken i Høstens Tid; man kørte Kornet ind, og den ene maatte rette sig efter den anden for at komme til. Der lagde Præsten Mærke til, at Gaardmand Christen Michelsen, Sønderby, svingede hen foran Præstens VOgn, og han sagde da til ham: "Naa, I skal nok have Kornet i Lade før jeg." Christen raabte da ind over Gærdet: "Jeg skal give Eder engelske Pofferter som en Vestindiefarer (Skud)", og "han sprang over Gærdet og attackerede ham, saa han faldt over Ende paa Jorden, og hans Kjortel blev revet i Stykker". Det forklarede et Øjenvidne, Husmand Hans Berntsen i Sønderby. En tilstedeværende Gaardmand, Jørgen Grimer, som fandt, at det Vidnesbyrd var for gunstigt for Præsten, tog Ordet, "men blev straks afvist som Præstens aabenbare Fjende", og Hr. Beckers Sagfører skældte Grimer ud for en Slyngel. - Sagen blev udsat i 14 Dage, og nu viste det sig, at Sindene var faldne til Ro: begge Parter ønskede Forlig "for at forekomme Chikaner paa begge Sider, Sindsuroligheder og unyttigt Had og Avind mellem Parterne, der er desto slettere og grimmere og en dobbelt fortrædelig Lyde, naar sligt sker mellem en Præst og nogle af hans Menighed, da derved tabes den Fortrolighed, som de sidste skal have for den første. Præstens Tænkemaade er saa retsindig, at han eftertiden ikke vil udøve noget mod Christen Michelsen af Fortrydelse for, hvad herudi af Overrølse kan være pas-seret, ligesom han ogsaa vil haabe, at Christen Michelsen paa sin Side nederlægger alt Had og Avid og paa sin Side vis-er sig som en ærlig og betænksom Mand mod sin Præst og giver ham den Ærbødighed, som enhver god Christen viser imod sin Sjælesørger". Christen Michelsen gav nu Præsten haanden, og de var forligte.

Foruden disse Sager havde Hr. Becker 4 andre Retssager med Sognebørn for Retten. Han følte, at han og Menigheden passede ikke til hinanden, i flere Breve forsøger han at faa Amtmandens Hjælp til at faa et andet Embede end det her paa Fæmø, hvor han hele Tiden havde følt sig ensom og uheldig; lad os læse i et af Brevene: Amtmanden har paa Klager svaret med et Forslag om, at der blev taget et udførligt Tingsvidne "om hans Gerninger og Opførsel", og Hr. Becker siger: "Ja, da vil min Uskyldighed komme for Dagen, og Løgnen blive jaget udi Landflygtighed og beskæm -met. - Deres Højvelbaarenhed siger, at jeg skal se til i Tide at blive forflyttet. Da havde jeg ikke været 24 Timer her paa Øen, førend jeg havde fortrudt dette Embedes Imodtagelse, thi jeg levede mere fornøjeligt udi København, thi adskillige Præsters Partes (Embedsforretninger) forrettede jeg, manglede altsaa ikke Subsistence (Underhold), med Høflighed blev jeg alle Tider beegnet, Svaghed var borte og Sindet blev altid rekreatet ved behagelig Omgang og opbyggelige Samtaler. - Men nu; er jeg udi Embedsforretninger, ansér jeg mig som den anden Johannes paa Patmo (som en landflygtig); er jeg uden Embedet, som Ovidius paa Thomo (blandt Barbarer) eller med David som en enlig Fugl paa Taget og en Ugle i forstyrrede Steder. Og hvor stor en brændende Længsel, jeg haver til Forflyttelse, kan Deres Excel-lence lettelig fatte; thi er et Menneske uden Societet (Selskab) som et Legeme uden Sjæl, hvor mere elendigt er det da ikke, naar Sygdom, Hug, Fjender, Løgn, Bagvaskelse og Forfølgelser har slaget sig udi Alliance. De (Bønderne) vil ha-ve mig som et Øjemed (Maal) for deres Bitterheds Pille." Han bor saa afsides, skriver han, om nu ikke Amtmanden kunde skaffe ham et andet Embede. - Sluttelig: "P.S. Min Kone tager sig hermed den underdanige Dristighed at sende tvende til Deres

Excellence destinerede (bestemte) Mortensgæs, haabende, det ikke unaadigt maatte optages, men at de med Sundhed og bestandigt Velgaaende konsumeres (fortæres). Lejlighed hindrede, at de (Gæssene) ikke kom til den bestemte Tid, hvilket maatte naadigst pardonneres." - 10 Dage efter, den 25. November 1763, sendte han atter en Kla-ge til Amtmanden: de har gaaet han og har hævet en ny Sag mellem Ham og Christen Michelsen - desuden har han 4 Sager løbende for Retten. "Jeg ser ej andet end Armod, Føragt, Suk og Nag samt Døden førend Tiden". - "Birkedom-mer Knudsen har sagt til min Kone, Fæmø Indbyggeres Ord at være disse: Vinder Præsten sin Sag mod Christen Michelsen, kommer vi alle til at rømme, men nu faar det at knage (d.v.s. briste eller bære). Paa ny tigger han om Amtmandens hjælp til Forflyttelse til et "convenabelt (behageligt) passende kald". "P.S. I Gaar blev mig sendt 50 Østers; de 30 tager jeg mig den underdanige Frihed at tilsende Deres Excellence, haabende, at det ej unaadigt maatte vorde optaget". - Men hverken Bønner eller disse Smaabestikkelser hjalp. Den syge, oprevne Sognepræst maatte tage sig en Kapellan, Hr. Volckersen, og blive her til sin Død, der indtraf allerede i 1765.

Havde der været Rivninger mellem Fæmø Beboere og Hr. Abraham Becker, blev der det ikke mindre med hans Eftermand, Hr. Volckersen og en af Bomændene, Rasmus Meltoft, hvilke to Mænd mentes at have bedraget de øvrige i en for alle vigtig Sag.

Rasmus Meltoft fik i 1766 (d. 18. December) Penge at raade over; der staar i Tingbogen: "Jeg underskrevne Rasmus Meltoft, Skipper og Selvejer udi Sønderby paa Fæmø, kendes og gør vitterligt, at hos mig indestaar en Arve-kapital, falden ved sluttet Skifte den 9. August 1754 efter Giert Frederichsen udi bemeldte Sønderby og til hans Søn, Giert Giertsen bestaaende udi 400 Slettedaler". Der gaar 4% af Pengene. I Pant til Sikkerhed stilles Gaarden No. 10.

Disse Penge havde han Brug for, da Kongetienden i 1767 skulde sælges. Først købte Amtsforvalter Mathias Zeuthen den ved Auktionen for 1657 Rdl. Snart efter solgte han den videre ved en Auktion, hvor Rasmus Meltoft fik den tilslaaet; han kunde ikke svare til hele Købesummen, men delte Risiko og Fortjeneste med Sognepræsten, Hr. Volckersen. Dette vakte stor Fortrydelse hos menige Bomænd paa Fæmø, der havde ment, at Meltoft købte paa deres Vegne. Der blev en langstrakt Proces ud deraf. Meltoft havde budt paa Tienden i sit eget Navn; han havde opfordret Bønderne til at være med, men de betænkte sig for længe. Nu kom de alle og vilde være Parthavere, skønt de havde anerkendt de to Mænds Ejerret ved allerede een Gang at have svaret Tienden til dem. De to's Sagfører sagde: "Deres Saggivelse er til mærkelig Skade for Rasmus Meltofte og deres Sognepræst, Hr. Volckersen, og slet er det tillige paa deres Side, at de ikke udviser anden Kærlighed imod deres Præst, og slettere vilde maaske Følgerne blive deraf, om de uventelig i deres ubillige Paafund skulde faa Fremgang, tværtimod maa forhaabes, at de selvraadige og stridige Fæmø Beboere bliver standset i deres uretmæssige Hensigt" - Meltoft havde købt Tienden for den ubegribeligt billige Pris 1501 Rdl. - Men Bønderne truede med, at de ikke fremtidig vilde svare Tienden til Præsten, før han kunde vise dem et kongeligt Skøde derpaa. -

Næste Aar - Processen løb bestandig - viste det sig, at Hr. Volckersen stadig sad inde med Halvdelen af Tienden, mens Meltoft kun havde en Part af sin Del, Resten havde han solgt til 3 andre Bomænd: Jørgen Grimmer, Hans Halling og Hans Bøtte. Bønderne blev ved at hævde, at de var blevet overlistede af Rasmus Meltoft, dengang han sagde, han vilde byde paa Tienden: han skulde have foregivet, at der forlangtes en Del Omkostninger, som forhøjede Prisen betydeligt, alt for at afskrække dem, bagefter viste det sig, at det var en Løgn. Præsten og hans Medejere anlagde nu en Sag, som varede Præstens Levetid ud. Det maa have skabt et nydeligt Samlig mellem Hr. Volckersen og hans Menighed.

Ogsaa med Kirketienden gik det paa samme Maade (den 1. August 1767). Rasmus Meltoft købte da igen og solgte Halvparten til Hr. Volckersen; først havde han dog sammenkaldt Fæmø Bønder og tilbudt dem at være Medejere, men de vilde ikke, at han skulde købe denne Gang og svare til Købesummen. To Gange til gjorde han dette. Hans Halling og Peder Danielsen gav ham et skriftligt Bevis for, at Bønderne 3 Gange nægtede at entrere med ham. Da var det, han atter indbød Præsten, og det hele blev sendt til Kancelliet, Rentekammeret (Finansministeriet), at ingen senere skulde kunne anke derover.

Denne Fremstilling blev bekræftet af Jørgen Nielsen Grymer (kaldtes ogsaa Grømer) og Hans Hansen Bøtte. "Dette er et Tingsvidne, som skal bekræfte, at Præsten, Hr. Volckersen med Rette har Halvdelen af Kirketienden."

Bønderne fortrød nu atter deres Værgring og stævnedes Meltoft og Præsten til et Møde om Sagen. Men der gik det ilde til: "Der begyndte alle for een og een for alle under sstærkt skrig og Raab, den ene i Halsen paa den anden uden at tages i Ed og uden separat Afhøring at modsige, hvad de ovenfor havde vidnet under Ed til Præstens Tingsvidne. Nu er det dem om at gøre at faa Tienden; jeg er ilde faren, viser dette Folks ubillige og uretfærdige Omgang imod mig; man søger snart paa en, snart paa en anden listig Maade at spille mig min Ret af Hænderne" - der var en lille formel Fejl i Tingsvidnet, deraf vilde de nu benytte sig. - Kirketienden havde saa været overladt til en Bomand Jens Haagensen, men fra ham gik den tilbage til Meltoft og Hr. Volckersen. Atter samlede Bønderne sig og stævnedes denne Mand for sig. Deres Sagfører var til Stede. Han, Jens Haagensen udstedte en Erklæring om, hvorledes det gik ham der:

"Den 25. Juli 1767 har jeg underskrevne Jens Haagensen, Bonde paa Fæmø været opkaldet i Fogedens Niels Pedersens Hus, hvor Bønderne samtlige paa den ene Side og deres Prokurator, Kølle, paa den anden Side har omringet mig, forbandet og truet mig med alle Ulykker, fordi jeg har først efter Rasmus Meltofts Begæring fraskrevet mig Fæmø Kirketiende, som han havde sig paa egne og deres Vegne ladet tilslaa, dels fordi jeg vidnede under Ed, at Fæmø Bønder ikke kunde blive enige om at ville entrere, men lod ham i Stikken

for Købesummen. Nu har jeg vel i Dag efter Bøn -dernes Trusler, som er haarde, underskrevet et Dokument, som deres Prokurator Kølle, har opsat, men da jeg ikke forstaaer mig paa Prokurator-Streger, vidner og herved udbedet og utvungen, at jeg alene af Frygt for Mængden, truet dertil af disse her forsamlede har underskrevet samme i Dag og aldrig kan fragaa alt, hvad jeg en Gang har vidnet og aflagt min Ed paa i denne Sag, men for Retten vedstaar.

J.H.S. (Jens Haagensen)."

Præsten aattesterer: Joh. Frid. Volckersen.

Dette tyder paa, at der intet Venskab var mellem Hr. Volckersen og Fæmø Menighed. Endnu mere sikker bliver man derpaa, naar man læser en Række Klagepunkter, Præsten stillede op (den 1. November 1767):

- 1) "Maatte det blive anbefalet Forældrene at holde deres Børn og Ungdom til Skole. Jeg kan ikke faa det bragt saa vidt, at de, der gaar til Konfirmation, skal søge Skolen, og af al den øvrige Mængde findes næppe højere end 10 á 12 i Ste-det for nogle og 60.
- 2) Konfirmanderne vil ikke møde til Katechisation i Kirken og hos Degnen om Vinteren i Huset. Hver Gang, de gaar til Skrifte, bør de efter Loven møde hos mig i mit Hus en Dag i Forvejen til Overhørelse i deres Gudskundskab; thi Gud ved, de trænger højlig dertil, eftersom der næppe skal findes 4 blandt 20, der kan deres liden Katechismus, som det sig bør, og uden Hjælp kan jeg ikke afhjælpe den grove Vankundighed, her findes.
- 3) Matroser, som sejler om Sommeren og er her om Vinteren, holder, mig uadspurgt, offentlig Skole, men hvad Guds Kundskab sadanne er i Stand til at forplante hos de unge, er let at se, og Monsieur Skov som beskikket Skoleholder bør undervise Ungdommen alene, især da Mængden ej er større, og jeg intet har paa ham at udsætte.
- 4) Der er givet Ordre den 28. Januar 1767 om 2 Kirkeværger eller Medhjælpere, hvilket ingen hidindtil har villet være.
- 5) Maatte Menigheden ej tilholdes, naar Uorden løber ind med Drik og Dobbel, Slagsmaal og andre Ting, at møde hos mig, naar jeg paa Embedsvegne sender Bud efter dem. Det er dog emfindtlig (pinligt) at faa til Svar: Præsten har ej længere til os end vi til ham; vil han os noget, saa véd han, hvor vi bor; - og saa oven i Købet gaa til dem, ifald jeg ellers vil komme til at tale med dem.
- 6) Naar Hovedforandringer i Mandtallet skal ske ved Paaske, Mikkelsdag og Nytaarstider angaaende Extraskatten, bør de møde hos mig en vis Dag. Jeg lyser til 3 á 4 Gange og faar dog ikke Forandringer at vide i hele 4 Uger.
- 7) Maatte det befales dem, hvis Jord grænser op til Kirkegaarden, ej at pløje den nærmere; end at der jo kunde være en Kørevej efter Loven rundt om Kirken; man har hidtil næppe ladet være en Gangsti.

Disse 7 Poster angik det offentlige, men han har ogsaa personlige Klagemaal, 5 Punkter:

- a) Bønderne bør tilholdes at lade deres eget Korn staa, indtil det bliver rigtig modent ("moent"). Jeg maa nøjes med at tage græsgrønt Korn i Tiende. Jeg maatte afmeje 3 Agre temmelig grønne af Frygt for Ufred, for mig en anselig Skade (en Følge af Fælleskabet). Hvad Føjelighed jeg iøvrigt har vist mod dette i Almindelighed haarde og umilde Folk, var jeg i Stand til at bevise baade af min Sagtmodighed i at behandles paa denne Maade, da jeg ej skiftede et Ord med no-gen derom, saa og deraf, at jeg ej alene gjorde min Formands Kontrakt om og gav hver Mand Afslag: i dette Aar, da her var Misvæksst paa Øen paa Ærter, gav jeg dem ved 8 Tønders Afslag i begge Byer. Men hvad hjalp det alt sammen hos et uskønsomt og selvraadigt Folk.
- b) De vil ikke nedskibe mig mit Korn eller hjælpe mig mit Brænde fra Stranden og op. Jeg maatte først 2-3 Gange have Bud til dem og lade holde Vagt over Brændet een Dag og to Nætter. 6 af disse Ægter (kørsler) var ikke større end een af dem, der gøres inde i Landet. De er ubillige i at gøre saa ringe en Hjælp.
- c) Husmænd og Inderster skal gøre hver en Høstdag og møde Kl. 5 om Morgen; mine Bud maa tilsige dem 3 Gange i Træk, men BØnderne vil ej slippe dem, og saa møder de først Kl. 7, halv 8, og saa er de dovne, saa jeg med 24 Men-nesker faar ikke udrettet mere end, hvad en Bonde med 8 faar.
- d) Jeg har ikke Fred paa mit Vænge. Om Sommeren gaar der over 40 Uvane Faar, som opæder mig Kornet; de kunde let hægte (binde) dem, hvad ej sker. En Del af Bønderne pløjer mig saa nær; i min Formands Tid var der efter Skel-stenen en Kørevej omkring det, men i Sommer kunde jeg ej gaa paa visse Steder omkring det uden at nedtræde Bøn-dernes Korn.
- e) Jeg har faaet Fæste paa Kirkejorden. En Del af Bønderne er saa taabelige og tillige saa grove, at de siger aabent ud, at Birkedommer Kølle har givet dem Frihed til at pløje og saa den. Maa det ikke ogsaa forbydes Bønderne at græsse deres Heste paa Kirkegaarden, da det lidet Hø, der kunde afles der, nok kunde forundes mig, som højlig trænger til det, og som efter Billigheds Lov er nærmest berettiget til det.

I Underdanigst Ervartning, at D. Exc. vil hjælpe mig i disse billige og lovlige Ting har jeg den Ære o.s.v.

Fæmø d. 1. Nov. 1767. Joh: Frideric Volckersen.

I et følgende Brev kalder Hr. Volckersen Fæmøboerne "dette i Almindelighed haarde og umilde, ja, lovløse Folk."

Paa disse Breve har Amtmanden nok sendt Præsten et Svar, hvori han maner ham til mere Sagtmodighed. Men der kom han til den rette: jeg er netop altfor sagtmodig, nej, Strenghed vilde her passe bedre; (den 19. Januar 1768): "For de kort før Nytaar tilsendte højgunstige og

naadige Resolutioner har jeg herved den Ære underdanigst at takke. (Der var blevet raadet Bod paa nogle af de paaklagede Ting) - De mig i Deres Excellences naadige medfulgte Skrivelse givne kærlige og velmente Erindringer (Paamindelser) om at omgaas dette haarde og umilde Folk i Sagtmo-dighed og Kærlighed har til Dato aldrig manglet og skal ej heller nogen Tid mangle fremdeles. Jeg ønskede alene, hvert Menneske her stod saa redeligsindeet imod mig, som jeg imod dem: thi da tør jeg forsikre for Hans Ansigt, som véd alle Ting, at intet Ord og langt mindre Sager skulde være os imellem. Tiden vil for det øvrige lære, enten Lemfældig-hed eller et Slags retfærdig og fornøden Rigurositet (strengthed) er mest tjenlig. Jeg har Resolutioner for, at Ungdom-men skal søge Skolen, men da jeg endog i denne Dag paa Embedsvegne var i Skolen, fandt jeg ej et eneste Barn, og da jeg var det noget før Jul, var der ej mere end 7, - Kirkeværger er ligeledes anbefalet, men til Dato har endnu ingen villet være det. Agtes hverken den verdslige eller den gejstlige Øvrigheds Ordre, saa vil det kuns lidet gælde, hvad jeg som et stakkels fattig Præst kan sige". --

Da der i 1768 skulde betales en Extraskat, opgav Præsten og Degnen deres Indtægter og Udgifter (den 16. August):

Præsten skriver:

"Mit kalds Indkomster de 2 Aar, naar Kirkejorden er inde (i Brug), er ialt: 380 Rdl., men i de Aar, da Kirkejorden ligger ude: 350 Rdl. Udgifter ved kaldet: Enkepension 50 Rdl., Folkeløn (1 Karl og 2 Piger) 30 Rdl. 4 M., Gaardens Reparation, 4 Hestes Underhold, Vogn, Plov etc. 20 Rdl. - Konsumtion (Skat paa Fødevarer), Familieskat, Afgifter af Kirkejorden, Doctorgage etc: 12 Rdl. 2 M. Extraskat for mig selv, min Hustru, Datter, 3 Folk og 2de fattige, som jeg er ansat at betale for: 8 Rdl. - Saltskat for 6 Personer: 3 M. Udgifter ialt: 121 Rdl. 3 M. Altsaa i gode Aar: 258 Rdl. 3 Marks Indkomst, men i Aar, da Jorden ligger ude: 228 Rdl. 3 M. Fæmø d. 16. August 1768 Johan Frid. Volckersen"

Degnen skriver:

Hele Sognets Hartkorn er 219 Tdr. Deraf faar jeg 19 Rdl. 5 M. 7 Sk. 1 Brød: 2 Rdl. 1 M. 11 Sk. (et Lispund Brød regnet til 16 Skilling) - Æg 5 M. 15 Sk. (1 Snes til 6 Sk.) - Gæs (1 M. pr. Stykke): 1 Rdl. 4 M. og 4 Sk. Offer: 16 Rdl. 3 M. - Uvisse Indkomster: 2 Rdl. Ialt: 43 Rdl. 2 M. 5 Sk.

Udgifter: Pension til Askø Degn: 4 Rdl., Extraskat: 3 Rdl. - Extrahjælpskat til de fattige: 3 M. - Saltskat: 1 M. 8 Sk. , altsaa Indkomst: 30 Rdl. 1 M. 13 Sk.

Naar jeg nu, søm nødvendig, skal have deraf Klæde og Føde til mig og Kone med Husfolk, maa enhver retsindig dømme, hvad jeg kan taale at give i Skat.

Fæmø Degnebolig d. 16. August 1768. I. Schou."

Ikke et halvt Aar efter døde Hr. Volckersen. Efter de Anstrengelser, han havde gjort sig for at tjene paa Tienderne - Kornet blev leveret i Kærven, og naar det var aftærsket, kunde han sælge Halmen til Foder - mange Kreaturer fik ikke andet Vinteren igennem - og skønt han havde siddet inde med mange gode Møbler og andre Effekter og efterladt sig et Bo paa over 2000 Rdl., var hans Gæld dog større, saa Enken og den lille Datter intet fik. Lad os læse, hvad der blev opskrevet i den gejstelige Skifteprotokol:

"Anno 1769 d. 23. Januarii mødte jeg undertegnede (Hr. Jens Vandel, Præst paa Fejø) i Fæmø Præstegaard paa velædle Hr. Provst Rami Vegne (han hed Ramus) og efter hans Begæring saavelsom paa egne og velærværdige Hr. Møllers Vegne af Aschøe, med tiltagne Vurderingsmænd, Degnen her ved Stedet, Monsieur Jørgen Schow og Pe-der Dixen, Gaardmand her i Sognet, at foretage Registrering efter afgangne Johan Friderich Wolckersen, forrige Sog-nepræst for Fæmø Menighed, som døde den 13. Januarii dette Aar, efter at han havde været i Ægteskab med Annike, sal. Wolckersens og efterladt sig en Datter ved Navn Karen Maria, 2 Aar gammel. Ved samme Forretning var Seigneur (udtaltes gerne "Sjør" Niels Nielsen Siøe af Fæø overværende som Enkens antagne Værgen."

Dagligstuen maa have været meget stor at dømme efter de Møbler, der var: Et Folkebord med 2 Bænke af Fyr (1 Rdl.) - en Bænkekiste af Fyr med Laas under de to Vinduer (1), et rundt, malet Fløjbord (2-4), et firkantet Bord med skab under (4 M.) et lidet Fyrrebord med to Fløje (Klapper?) (3 M.). - En Jern-Vindovn med dobbelt Rør og Træfødder (16-3), et Stueur med Federal, som gaar i 10 Dage (12 Rdl.) - Et lommeur af Sølv med Federal (12 Rdl.) laa i en Egekiste med Laas og Nøgle (1 Rdl.) - et jernbundet Skrin med Laas og Fod til 2 Rdl.) - 6 Ruslæders Stole (3 Rdl.) - 3 højryg-gede Ruslæder Stole (1 R. 2 M.) - et Spejl med Krone i brun Ramme (1 R.) - et dito i sort Ramme (1M. 8 Sk. - et Par Vinduesgardiner med Kappe af Kattuns Lærred (1 R.) - et grønt Fyrre-Sengested med Egestolper med grøntribet Hvergarns Omhæng, 7 Stykker og 3 Kapper (4 R. 5 M.) - deri mange Sengeklæder som: en Overdyne (5 R.) - en Underdyne (5 R.) - en Dyne med Dun (6 R.) - Et Egechartol med Skuffer, Beslag, Laas og Nøgle (7 R. 2 M.), hvori der bl.a. laa: 18 Sæt Lintøj af Krave og Ærmer (18 R.), 6 Bladkraver (saadanne som de reformerte Præster bærer) - 5 Kattuns Nathuer og en Mængde andre Sager.

I Havekammeret fandtes ikke meget, der nævnes f.Ex. en Sadel med grønt Skaberak og et Bidsel (2 R.)

I Storstuen: stod en indlagt Dragkiste med 4 Skuffer og "Trappe" (?) hvorudi var Enkens Tøj (14 R.) - en brun, indlagt Dragkiste til at skulle ad, med 4 Hanke (4 R.) - en lille, sortlakeret Dragkiste med Fod (3 R.) - 9 smaa Skilderier med forgyldte Rammer (1M. 8 Sk.) - 4 Skilderier med Glas for (2 M.) - 6 Ruslæder Stole og en Lænestol (8 R.) - 5 Par hvide Vinduesgardiner med Kappe (4 R.) - en Kobber

Temaskine (3 R.) - en grantansstrøgen (malet) Seng (4 R.) - et grønt og hvidt komplet Omhæng med Tæppe (18 R.) - Saa nævnes der Det røde Kammer og Det gule Kammer: hvor der staar et sortmalet Klædeskab (4 R. 2 M.) med Præstens Klæder: En Silke-Vingekjortel (16 R.) - en dito Samarie (7 R.) - en sort ulden Damaskes Kasseking (Hjemmefrakke) med Forstykke (2 R. 3 M.) - en brodret Slaabrok med For-stykker (2 R. 2 M.) - en sort Gangkjortel og Vest (8 R.) - et Par Camelot de Bryssels Bukser (Gedeskind-) - en bro-cheret Nattrøje, en ny Bonnet (en Præstehue).

I Skolen: stod en VIndovn (9 R.) og Kasser, Sække, Flasker o.s.v. F. Ex. et Skabilkenhoved til at pynte en Paryk paa (8 Sk.).

Der fandtes Sølv og Guld til 56 Rdl. 1 M., deriblandt en Sølv-Snustobaksdaase (5 R.) - Andre Rum i Præste-gaarden var: Køkkenet, Spisekammeret, Kælderen, Loftet, det lidet Loft, Rullestuen, Bryggerset, Karlekammeret, Hug-gehuset, det apaprte Rum (til Tønder og Bræder) - I Gaarden stod en grønt-anstrøgen Postvogn med 3 Agestole (8 R.) - Der var 5 Heste og en Plaag, 6 Køer, Svin og Faar. - Boets Formue kom op paa 2141 Rdl. 5 M. 1 Sk. Men Gælden var paa 2300 Rdl. 4 M. 8 Sk. saa der var Underskud.

Om Hr. Volckersen meddeler "Kaldsbogen":

"Hr. Johan Frederik Volckersen var først en kort Tid Præst paa Askø, og det er blevet mig fortalt (-1846-) af gamle Folk her paa Øen, at han derfra blev kaldet for at berette sin Formand (det passer ikke, han var ikke Præst paa Askø, men Kapellan her; se Præsterækken No. 15), der laa paa sit Yderste, men ikke vilde meddele ham Sakramentet, førend det blev Dag; men da Hr. Becker imidlertid døde om Natten, skal dette have foraarsaget ham stor Hjertesorg, - imidle-rtid synes denne Beretning mig af flere Grunde upaalidelig. Som Præst her paa Øen leed han af Tæring, og da han kom i Proces med Bønderne om Kjøbet af Landets (Øens) Konge- og Kirketiende, som han i deres Navn havde foranstaltet, men hvormed de senere viste sig misfornøjede, skal dette have bidraget til at forkorte hans Dage, saa at han døde i en ung Alder efter 3 Aars Virksomhed. Han var gift med en Kjøbmandsenke fra Nakskov, med hvem han avlede 2 Døtre, af hvilke den ene døde tidligt; den anden blev gift med en Skipper her paa landet ved Navn Jens Clausen. Hans Enke overlevede ham i mange Aar og døde i det Huus, som ligger lige over for Præstegaarden paa den anden Side af Haven. Hr. Volckersen døde i Januar 1769, 38 Aar gammel.

De sidste 30 Aar af Aarhundredet er stedmoderlig forsynet med Stof, der passer ind i denne Bogs Rammer. Tingbogen indeholder blot Referater af Pengetransaktioner. Alt det, der kunde fortælle om Folks Væsen og Tænke-maade, blev flyttet til et Politiprotokol, som desværre er forsvundet, Amtmanden er tavs om de Gnidninger, der mu-ligvis har været mellem Fæmø Befolkning og Øens Embedsmænd.

Lad os læse et Testamente fra 1771 (d. 30. Marts):

"Da min Kone, Malene Christensdaatter, er aldrende og gammel, og det har Udseende til, at jeg maa efter-lade hende (som) Enke og saadan, som ej kan fortjene sit Brød, saa i Henseende til, at hun har sat mig i Velstand og taget mig til Ægte, da jeg snart intet ejede, saa er det min Vilje, at hun efter min Død bør forud nyde Sengen, som staar i Dagligstuen, med Klæder af 3 Dyner og 4 Hovedpuder, med Lagen og Pudevaar, en Jernkakkellovn, som staar i Stu-en, en Fjerdings-Kedel af Kobber; saa og haver jeg givet Friderich Jørgensens Datter, Margretha Friderichsdatter en grønmalet Kiste, en grønblommet Kalemankes Trøje (halv Uld, halv Silke) med Sølvknapper udi, et Par Sølvskospæn-der, som jeg haver. Og har jeg det med egen Haand og Mænds Underskrift tilstaaet. Fæmø den 30. Martii 1771. Jens J.H.S. Hansens Nafn."

Den 26. April 1776 udgik der en kongelig Forordning, som forbød alle at tilvirke Brøndevin i Hjemmene til eget Brug eller Udskænking for andre. Hvis Redskaberne dertil: Kedel med Hat efter en vis Frist blev fundet, skulde de "udleveres til Sønderhugning", og Ejeren af dem betale 30 Rdl. - Den 16. Juli 1779 havde Forbudet, der højtiddig var meddelt fra Tinget, ikke endnu virket her paa Fæmø. Heller ikke havde det frugtet, at de fleste Folk baade paa Fejø og Askø var bleven sstraffet derfor. Den ovennævnte Dag stod der i Tingbogen: "Ved en over Fæmø den 13. Juli næstleden holdt Extraret er samtlige Fæmø Bønder, 2de Mænd undtagne, befunden efter egen frivillig Tilstaaelse at have mishandlet (handlet urigtigt) med Brøndevindsbrænden tværtimod de allernaadigst udgangne Forordninger; thi bør de i saa Maade skyldige ej alene bøde hver 30 Rdl., men endvidere udi Sagens Omkostninger hver 1 Rdl. og betaales straks.

I Sønderby bl.a.: Daniel Christoffersen, Peder Danielsen, Jørgen Starch (Stærk?), Niels Hollænder, Peder Bøttøe, Hans Bøttøes Enke, Niels Lock, Hans Halling, Peder Snedker - o.s.v. - 19 Bomænd.

I Nørreby: Peder Friemand, Hans Boesen, Rasmus Pilt, Jens Foged, Joen Rasmussen, Peder Giertsen, Chris-ten Lund, Lars Væver, Hans Væver, Jens Haagensen, Steffen Sejersen, Lars Jyde, Niels Albretsen, Hans Bendixen, Peder Schou, Jens Boesen, Jørgen Dixen, Rasmus Lund, Peder Halvgaard o.s.v. - 29 Bomænd: 48 x 30 = 1440 Rdl. + Omk.: 48 0 1488 Rdl. - Det var et ordentligt Kup. Man kan tænke sig den Forbitrelse, det har vakt blandt de 392 Be-boere, der dengang fandtes her paa Fæmø.

Den 21. Juni 1791 kom Biskop, Dr. Bloch her paa Visitats. Hans Udtalelser om sine Indtryk nedskrev han meget kortfattet: "Tirsdagen den 21. Kl. 7 Morgen visiterede jeg 2. Gang i Kirken paa Øen "Fæm". Af Ungdommen 60 konfirmerede og 90 Skolebørn i 1. Distrikt.

Meget vel fornøjet. - Sognepræsten Hr. Mag: Magnus Sommer taledede filo-sofisk vel. - Degn og Skoleholder Kliim nogenledes. Ingen Klage. Præstegaarden i skikkelig Stand. -
I 1797 kom han igen; da var han "meget vel fornøjet med Ungdommen".

Skifteprotokollerne giver den, der søger Oplysninger om sin Slægt, den bedste Besked. Der findes et Register i Landsarkivet, det saakaldte "Fængselsregister" (saa kaldet, fordi det er skrevet af Fanger i Vestre Fængsel) under Re-gisternumrene 256,257,258 og 259, som omhandler Fæmø, Fejø og Askø. Vi slaar op paa et tilfældigt Skifte i Proto-kollen for 1794-1849 og læser:

"Skifteforvalteren for Fejø Birk under Nykøbing Amt paa Falster gør vitterligt, at Anno 1794, Tiirsdagen den 18de November blev efter foregaaende Tinglysning ved Fejø Birk for alle vedkommende vidnefast en lovlig Skiftebe-handling foretaget efter afgangne Selvejergaardmand i Sønderby paa Fæmø, Jørgen Nielsen Grymer imellem Enken Maren Nielsdatter paa den ene Side og den afdødes efterladte Kuld Børn af tvende Ægteskaber paa den anden Side, som ere: af første Ægteskab med Abelone Hansdatter a) en Søn, Hans Jørgen (Jørgensen) Grymer, 23 Aar gammel, gift og Selvejergaardmand paa Fæmø, b) en Datter, Else Jørgensdatter, gift med Selvejergaardmand i Sønderby paa Fæmø, Ole Pedersen; af andet Ægteskab med nu efterlevende Enke Maren Nielsdatter c) en Søn, Niels Jørgen Grymer, 20 Aar, gift og Selvejergaardmand i Sønderby paa Fæmø, d) en Datter, Abelone Jørgensdatter, 16 Aar gammel, hjem-me hos Moderen. Ved denne Forretning var til Stede Enken med sin antagne Laugværge Ole Gothelf Klim, Degn paa Fæmø, Sønnen Hans Jørgen Grymer, Sønnen Niels Jørgen Grymer, Ole Pedersen paa sin Hustrus Vegne, og paa den umyndige Datters Vegne Selvejergaardmand i Sønderby paa Fæmø Rasmus Hansen Bøttøe samt tiltagne Rettens Vidner: Hans Hansen Lock, Sognefoged paa Fæmø, og Søren Pedersen Smed, hvor da blev foretaget som følger: Vurderingsforretning. - Nu følger som sædvanligt en Gennemgang af hele Boet, Møbler og Effekter - der var f. Ex. et Sølvbæger til 8 Rdl. - alle Dokumenter om Laan og Tilgodehavende. Boets Overskud blev paa 3828 Rdl. 1 M. og 3 Sk., og Skiftet tager mange Sider, fra s. 21 til 37 i Protokollen. Birkedommer Montagne har skrevet sit Navn under.

Omkring Aarhundredskiftet forsøgte man at ordne lidt om paa Kirkeskikkene, men stødte paa Modstand hos de konservative Fæmøboere. Præsten, Hr. Zeuthen, svarede saaledes paa Forespørgselen den 6. April 1803: "Ugifte Personer plejer sædvanlig her paa Fæmø at møde til de offentlige Katekisationer, saalænge deres ugifte Stand varer, saavel de, som staar i Krigstjenesten, som de øvrige." Og til Spørgsmaalet, om man skulde afskaffe den Onsdags-Fas-teprædiken med Katekisationerne, der tidligere Aarhundreder igennem var holdt een Gang maanedlig svarede han:

"Jeg har straks talt med nogle af Sognemændene her paa Fæmø, om de efter Forslaget ønskede Fastepre-dikenen forandret, eller de helst saa, at dermed forblev som tilforn, men jeg erfarede, at de saavel til denne som til enhver anden Forandring var ganske utilbøjelige. Skulde Forandring kun ske paa nogle enkelte Steder og senere blive almindelig, vil de vist ikke synes godt derom. Jeg holder derfor for at lade det blive ved det gamle indtil den Tid, da Fastepre-dikenen over alt i Danmark bliver afskaffet.
Fæmø den 6. April 1803 J. R. Zeuthen"

Derimod viste der sig en liberal Aand; da det tillodes to uenige Ægtefolk at leve hver for sig - men man gik dog ikke saa vidt, at man tillod dem at indgaa Ægteskab med andre: Ved Tinget den 17. Maj 1805 mødte Husmand i Nørreby paa Fæmø, "Jørgen Jacobsen med sin Hustru, Karen Andersdatter med Selvejeren Hans Bøttøe paa hendes Faders Vegne og erklærede: da deres indgaaede Ægteskab i Stedet for Lyksalighed og Enighed foraarsager deres Livs Ulykke, Uenighed og Landets Øens) Forargelse, og uagtet de egentlig ikke kan beskyldte hinanden for virkelige Laster, er det dem dog umuligt længer som Ægtefolk at leve sammen. I den Anledning begærede disse Æftefolk eenstemmig Rettens Tilladelse til at leve adskilt hver for sig". De er bleven enige om at sælge deres Ejendom ved Auktion og dele Indtægten i to lige Dele, for at ikke Delingen af Genstandene skulde bringe ny Uenighed mellem dem. Saa skulde Manden ikke mere bidrage noget til Konen. Men ingen af dem maatte gifte sig, før den anden døde.

At Vinter og Is dengang kunde afspærre Fæmø fra Omverdenen mere end nu, vi har Isbrydere og kraftige Motorfartøjer, er saa naturligt. Dette Brudstykke af et Provstebrev til Bispen af den 20. Marts 1805 melder derom: "Sognepræst Hr. Zeuthen paa Fæmø har ved Skrivelse af 17. hujus (dennes) tilmeldt mig, at den gamle Degn der paa Øen, Ole Klim, er ved Døden afgaaet den 25. forrige Maaned. Denne Efterretning sendte han mig ved en Expres, som var den afdøde Degns egen Søn, og da jeg spurgte ham, hvorfor de ikke havde meddelt dette før, svarede han, at det ikke havde været muligt hidindtil at komme fra Øen, da ingen havde vovet sig til at gaa over Isen, og der nu først var blevet aabent Vand. Hvorvidt dette medfører Sandhed, kan jeg ikke sige."

Den 20. Juli 1805 lige i Høstens Tid kom Biskoppen her til Fæmø paa Visitats; han skrev derom i sin Visi-tatsbog: "Om Formiddagen visiterede jeg Fæmø Menighed i Øens Kirke. Sognepræsten Hr. Zeuthen prædikede over 1 Kor. VI 20. temmelig vel. Ved den af mig anstillede Katekisation bekom jeg kun Svar af tvende Piger, og disse kun maadelig. Sognepræsten katekiserede ganske vel, Degn og Skolelærer Nielsen nogenledes. - En Gaardmand klagede over Præsten for forsømt Besøg hos hans syge Kone, hvilket af mig blev lovet

nærmere undersøgt, naar skriftlig Fore-stilling indkom fra vedkommende. - Den konfirmerede Ungdom af begge Køn er 68.

Samme Dags Eftermiddag besøgte jeg Øens Skole, hvis skolepligtige Ungdom udgør et Antal af 97. Da jeg ved at indfinde mig til det berammede Klokkeslæt ikke forefandt noget Barn, opholdt jeg mig her i halvanden Time i den Formening, at nogen skulde indtræffe, ligesom jeg og ved Degnen lod gøre Foranstaltning for at formaa nogen at komme, men alt var forgæves, saa at jeg maatte forlade Skolen med uforrettet Sag. Da baade Præst og Degn forsikrede, at min forehavende Visitats var om Søndagen anmeldt fra Prædikestolen, tilskrives jeg denne Forsømmelse Menighe-dens Ligegyldighed, som for Stiftamtmanden er anmeldt til lovlig Paatale. - Øens Kirke og Præstegaard er i god Stand."

Den Mand, der havde klaget over Præsten, indsendte sin Klage skriftligt, og vi vil læse den med hans egen Retskrivning:

"Hermed haver jeg underdanigst Knud Lauritz Nielsen i Nørby Paa Fæmøe at udbede mig hos Deris Welær-værdighed (Biskop Birk) angaaende den Klage sog ieg foregav i Fæmøe Kierke i deris overværelse Løverdagen den 13. Juli angaaende at Min Kone Nu haver liget Ved sængen bestandig siden Michelsdag og i den til haver voris Sogne Præst icke været hos Min kone, Mer Ensom (end som) Engang som var i fasten da ieg sænde bud Efter ham, da hand ogsaa kom og berette Min Kone Med Sachramentet. Men før og efter den thid haver hand icke været her.

Skulde hand dog som En siæle sørger burde hand besøge de syge Efter lovens 2 bog hvorefter ieg holder mig Efter Rettelig. - Nu kunde der nok være Mere at klage Paa Ungdomens Vegne, hvilket dig (di) selv fuldkomen Er over bevist om. Men nu vil ieg først see hvad Ret ieg faar for denne Klage.

Erbødigste Tiener

Fæmøe d. 29. Juli 1805. Knud Lauritz Nielsen". -

Præsten fik Klagen tilsendt og svarede derpaa:

"Efter Deres Højærværdigheds Ordre i højstærede Skrivelse af 26. forrige Maaned, som først indløb den 8. dennes, foranlediget af indlagte klage, der bærer alle Dumheds og Ondskabs umiskendelige Præg, bør jeg efter Sand-hed svare: Jeg har, som Klagen siger, vel ikke mere end een Gang været hos Knud Nielsens syge Kone, men flere Gange blev jeg ej heller kaldet, og jeg tror mig ej juridisk forpligtiget til at komme til hende end nogen anden syg oftere, end man kalder mig, det foranberaabte Lovsted maa nu lyde, som det vil. Vel tilstaar jeg, naar jeg betragter Tingene fra den moralske Side, saa bør jeg nu og da af egen Drift besøge den syge, og det har jeg og stedse under andre Omstændigheder gjort vedbliver altid; ingen retskaffen fordrister sig vel til at sige andet, men i Knud Nielsens Hus kommer jeg ikke og bør som ærekær Mand og Præst ikke komme ukaldet. Deres Højærværdighed billiger mig vel, naar jeg fortæller Dem, at det er et ganske uordentligt, for ikke at sige liderligt (uanstændigt) Hus, hvor utilladt Krohold og Brænde-vinssalg hersker; han, Knud Nielsen, er af enhver bekendt for et slettænkende og slethandlende Menneske, der paa min Formaning til ærlig og redelig Omgang med enhver har svaret mig, at hans største Lyst var at snyde Folk, har uden Aarsag fra min Side meget gjort mig adskillige Bryderier, vil gøre mig Indgreb i mine retmæssige Indtægter, modsætte sig Indretninger, som sker efter kongelig Ordre, f. Ex. Bidraget til Fattigkassen, thi i Forbigaaende maa jeg fortælle, at det er den samme krakilske Knud Nielsen, som nægter at betale til Fattigkassen det lidet, som Knud Nielsen tilfaldt, hvilket først ved Stiftamtmandens Mellekomst efter mit Andragende maatte aftvinges ham. Vilde, kunde nu nogen ærekær, retskaffen Mand, ja selv Deres Højærværdighed som Stiftets fortrinlige, retskafne øverste gejstelige ukaldet komme i saadant et Hus, til saadan en Mand, som viser sig stedse fra en saa slet Side? - Klagens 2. Post kan jeg ej besvare, da jeg ej ved, hvad derom forstaas. Ungdommen her er vel ikke saa oplyst, som jeg ønskede, og den ved mine Bestræbelser vel burde være, men Skylden er ikke min, thi nu og da har jeg stedse efter Pligt katekiseret baade i Kirken og Skolen, det bliver vel altsaa ej mig levende Præst, men den afdøde Degn som Skolelærer, han vil klage over.

J. R. Zeuthen."

I 1806 skrev en Præst, W. F. Engelbreth i sin Dag-Journal: "Torsdagen den 8. Maj om Morgenen Kl. 9 rejste jeg i Selskab med Brøndsted (Geert Johannes Br. mellem 1800 og 1808 Præst paa Askø) og Zeythen (vor Præst), som vare mødte Aftenen før i Steensbymølle, til Vordingborg. Under behagelig Vennesamtaler med disse mine gamle Ven-ner gled Tiden muntert til Vordingborg Færgegaard, hvor vi ved et Glas god Rinskviin drag sjællandske Venners Skaal, og under en herlig Medbør stod vi fra Land for at sejle til Femø i en stor, med Dæk forsynet Sejlbaad, tilhørende en Mand paa Femø, og gled Skifet langs den dejlige Kyst med hurtig Fart, da det kulede raskt. Præsten Zeuthen havde taget noget Proviant og Vin med sig, som vi satte i Rekvisition (gemte hen), men fandt, at Folkene havde fortæret det meste deraf. Imidlertid var der dog nok til at mætte vor Hunger, og under Spøg og Latter erindrede vi det gamle Ord-sprog: Den Mad, der er paa Skivet, føder Folket. - Om Eftermiddagen Kl. 3 kom vi til Femø, hvor Præstens Vogn mødte os (udi Vandet) for at køre os op. Øen er ganske skovløs, men synes at være af en god Jordart. Den har to Byer, Nørre- og Sønderby, de ere udskiftede, men da de (Bønderne) som Selvejere nødig vilde flytte ud, og kun 2 i den ene og 6 i den anden bekvemmede sig dertil, havde deres Jorder faaet en smal, langstrækkende Form, som i mange Hense-ender aldrig bliver Bønderne fordelagtig. Kløversæden er højst ubetydelig, dog saa jeg en skjøn Kløveravl hos en Mand, men efter Præstens Sigende den eneste, som ret bekvemmede sig derom. Bygningernes gode Tilstand synes

ellers at forraade Velstand hos Beboerne. Efter at have spist et Vennemaaltid hos min gamle Ven fulgte vi ad til Askø."--

Altsaa Udskiftningen havde fundet Sted. Paa Matrikeldirektoratet i København findes de originale Udskiftningskort, hvoraf her sættes et Par Udsnit af de to Byplaner fra 1809, tillige et formindsket Kort af hele Øen fra et lidt senere Tidspunkt (findes i "Sogneprotokollen", som er udateret). Fra de store Kort hidsættes de bevarede Marknavne, Tallene derved antyder Numrene paa de Lodder, hvor de findes.

Lodsejernes Navne opregnes dernæst. Marknavne, der brugtes c. 1802.

Nørreby: Vi begynder paa Øens Vestside og gaar opad:

26 b: Askehavsstykker

26a: Næste Lerbjerg

24b: Mølleager 24a: Uvelager (hen mod Byen)

21a: Yderste Damsager, Viekørsager, Næste Damsager, Brede Stykker over 16, 24b og 24a: Vester Maderne.

16: Barkehøjager, helt mod Vest: Vester Mader og Birketager.

27 og 24a: Munkehetter

27: Tranestykker og Yderste Agre, Soes Agre, Stenkørs Stykke, Ostemose.

20: Lange Heller og Bredeheller ved Siden af Munkeheller

2: Dunehøjsager, Friseneagre

28a: Michelsagre, Smedestykker

29a: Sidselte Vænge, Hjortholm

30: Fiskedyb. 32: Eskemose Agre

33a: Lange Vænge, VÆngets Hoveder

17: Rende Agre, Hennekær Stykker, Bredestykker, Ingeboe

16: Hængemose, Bredestykker, Løjer.

15: Sandstykker, Dunemose Agre, Langeagre

13: Vængets Stykker, Vængetsagre

12: Gudens Ager, Gjedens Ager, Stakket Enge.

19: Stenøs Stykker, Yderste Lillehegns Agre, Svenner Agre.

10a: Erteboe H 14: Yderste Lillehegnsagre, Lillehegn

9a: Hørland, Næste Lillehegn, 8a: Grydemoseagre, Yderste Smedestykker

7a: Gemmeljord 5: Bankelanseagre, Yderste Vænge

35a: Fogedens Aflægger, Bakkemose

34a: Langehegns Agre 6b: Barkemose.

7b: Aase Stykker, Sønderbys Hjelsagre

15: Langemose Vanding, Kalvemose (Yderst mod Øst), Lillemose mod Sydøst og Store Andemose.

Sønderby: VI gaar fra N.V. til S.

22: Bens (Bents) Vænge 31: Næste Lerbjerg

16: Yderste Lerbjerg 2: Kirkejord. S.V. for Kirken: Tormsagre

4a: Gærdeagre, Eskildsagre, Smedetofte

5: Strandagre, Smaa Mølleagre, Store Mølleagre

6: Ammelsty, Fyrestyr, Smedestykker, Kirkemarken

7: Vestre Agre, Sandflyk Aflægger, Nadsagre, Rodsagre, Nye Stængeskifter

8: Mommese, VÆngets Aflægger, Penneagre, Hylleagre, Lysemose, Sjølsagre, Næstemose

19b: Sletteagre, Følsemåa, Sletterne

19a: Munkehell., Store Knoldestykker

9: Korsagre, Smedestykker, Vangsagre, Klempeagre, Slettermarken

20a: Vængsagre, Kragesagre

10: Leds-Agre, Tofterne, Gaseland

12: Vejles Enge, Smedestykker, Povlsstykker, Andersstykker, Kildestykker.

13a: Bastemose Vanding (ved Sydenden af Byen) Rødemosevanding, Hyrderne, Issemose, Store Agre, Store Sten.

14: Bredeledsager, Ravnesager, Skulagre, Moseagre, Issemosemarken.

15: Smedestykker, Illemoseagre

17: Yderste Lamsagre, Næste Langagre, Katteagre.

Mændene i Nørreby (Tallet angiver, hvor mange kvadratalen Jord hver havde)

1 Hans Nielsen 297670 Kv.Al. 24a Niels Christophersen 350240 Kv.Al.

2 ---- 24b Daniel Christophersen 422790

3 Albret Albertsen 468860 25 Peder Hansen 250350

4 Hans Jensen Lok 492470 26a Mogens Pedersen)

5 Hans Jørgensen 443520 26b Rasmus Mogensen) 195300

6 Søren Nielsen 313610 27 Jens Foged 839320

7 Christen Jørgensen 50930 28 Niels Friman 319400

8 Rasmus Jørgensen Lok 279850 29 Hans Væver 303050

9 Hans Jørgensen 30589 30a Peder Halling 155160

10 Niels Pedersen Nor 317400 30b Peder Larsen 145640

11 Hans Jørgen Pedersen 696110 31 Peder Møller 302210

10c Jørgen Madsen 108090 32 Peder Larsen 367280

12 Mads Laursen 508110 33 Henrik Jørgensen Hage 308780

13 Albret Nielsen 326330 34 Peder Hansen Bøttøe 217590

14 Jens Olsen 270550 35 Rasmus Christensen Lund 168830

15 Hans Jørgensen Bøsse 181830 36 Ole Pedersen Lok 407360

16 Jens Larsen Lok 601580 37 Christen Pedersen 419310

17 Jørgen Hansen Nor 619576 38 Hans Jørgensen 189070

18 Hans Rasmussen Bødker 231910

19 Rasmus Johansen 616550 Sønderby

20 Daniel Larsen 569130 11a Rasmus Hansen Bøttøe 292580

21 Peiter Stephansen 466520 11b Jørgen Rasmusen 259720

22 Hans Peter Degn 210730 12 Hans Pedersen Krog 546020

Jørgen Hansen Lok 1109460 13a Hans Christophersen 306400

23 Jørgen Hansen Lok 190950 13b Lars Rasmussen 310130

14 Geert Knudsen 600460

Sønderby 15 Niels Hansen 595570

4 Hans Jensen Lok 32420 17 Hans Jørgensen 396680

5 Jørgen Frederiksen 538530 18 Ole Pedersen Lok 37020

6 Hans Bøttøe 607870 19a 304890

7 Niels Grimmer 518920 19b 357520

8 Niels Frederiksen 518910 20 Morten Rasmussen 239010

9 Hans Andersen Raae 43170

10 Daniel Pedersens enke 578770

I 1806 udkom en Bog af en Literær Præst, Lago mathias Wedel: "En Laalandsrejse", hvori Fæmø er smukt omtalt. Sine oplysninger havde han fra vor tidligere Præst, hvem vi ellers ikke har omtalt, Magister Sommer, der var Hr. Zeuthens Formand og forlod øen i 1798. De kønne Ord, han har tilskrevet Forfatteren om Øen og sin gamle Me-nighed, er til lige stor Ære for ham som Præst og dem:

"Fæmø bestaar af tvende Byer og en Del Huse, som ialt udgør 217 Tdr. HK. Kirken er ikke liden imod andre paa Laaland og har et Taarn. Magister Sommer, Præst paa Fæmø, har givet mig nogle Underretninger om disse Øer:

Hver Bonde har mindst 5-6 Tdr. HK og dertil 50-70 Tdr. land; de fleste er nu udskifede, men denne Fælles-skabs-Ophævelse havde i Førstningen mange Fordomme imod sig, som nu til Dels er hævede, da Erfaringen har lært dem det bedre, thi nu holdes 8 á 10 Køer, da hver Mand har faaet sin egen Jord, og derimod faa, gode Heste, som forhen var usle, smaa og alt for mange til hvert Sted.

Bøndergaardene er smukke og vel vedligeholdte, de overtræffer de fleste af de sjællandske. Og naar Fæmø og de andre Øer kun havde Skov eller Tørv, kunde de regnes bland de særdeles gode, ja bedste i det østlige Danmark, men man har stor Mangel paa Ildebrændsel. -

Strandinger er sjældne; Fiskeriet drives ikke, som det kunde og burde, men Agerbrug og Indhegning, endog med Stengærde, bør man berømme Øboerne for; paa Fejø er Tangdiger, enkelte Jorddiger og kun nogle faa Steder levende Hegn, som ventelig ikke lykkes, formedelst Landet mangler Læ af Skov og Buskadser.

Fæmø er et Kanaan (d.v.s. overdaadigt frugtbar). Alle BØnderne er Selvejere, men de kunde være Herre-mænd, om de var driftige nok i flere Henseender. Fæmø er et Kanaan, som ves større Flid af Indbyggerne kunde kom-me til at flyde med Mænk og Honning. Nationalkarakteren i det hele er godmodig og velvillig, men tillige modig og kæk. Mandfolkene er alle indrullerede til Søjtenesten, og de gaar bestandig i Sømandsdragt, endog de, der blot lever som Jordbrugere. Her er 3-4 Skippere og en Del, som ejer mindre Skuder, hvormed de sejler til Landets Købstæder, endog til Hamborg.

Almuen har herlige Naturgaver, intet slavisk hos sig, og det er en Glæde at bo iblandt disse ædle Mennesker, naar de kun kunde løsrive sig noget mere fra Fordomme og fra de tilsejlende Skippere, der giver dem Smag paa Luxus, men det bør dog siges til Øboernes Ros, at de ikke er overdaadige eller drikfældige som nogle andre Insulaner (Øboer).

Tjenestefolkene er gode og ikke dyre, en ferm Avlskarl faar 20 Rdl., en Pige 6-8 Rdl., men Høstarbejderne er særdeles kostbare, især naar det træffer sig, at Søfolket som Matroser er indkalte, da maa en Bonde leje Høstarbejdere fra Sjælland og Laaland og ofte for 4 uger give 10-12 Rdl., og endda næppe kan faa dem, fordi alle Øboerne da er i lige Forlegenhed"

- (En Foregangsmand i Nørreby).

"Endskønt man kan avle Madurter, Hvidkaal og Rødkaal, der paa Øen af usædvanlig Godhed og Størrelse, saa er der dog kun faa Bønder, som driver Havedyrkning, maaske fordi andre Beskæftigelser gør det mindre muligt for dem. Dog bør Fogeden Jens Rasmussen i Nørreby nævnes med Aftelse, at han har lagt meget Vind paa en god Frugt- og Køkken-have og burde vist have Præmie derfor. Hans Markhegn, gode Opførsel og Børneopdragelse gør ham ogsaa til en meget agtværdig Bonde, hans Navn være længe et Exempel for jer andre til Efterfølgelse.

Der tillægges en Mængde Gæs til Salg, Kalve og Lam kun til egen Fornødenhed, dog Arten er smaa, skønt trivelig, men de mange Heste kunde nok indskrænkes til færre, da de koster for meget at føde. Tienden leveres in natura eller efter aarlig Akkord; den er endnu ikke fastsat efter den kongelige Indbydelse.

Jorden brakkes, gødes, harves og atter pløjes ofte til Vintersæd, men der staar ogsaa en Afgrøde af Rug og Hvede paa Bondens Mark, hvis Lige jeg (Hr. Sommer) aldrig har set, hverken i Laaland eller paa Sjælland, og jeg tvivler paa, at nogen Hvedemark kan staa bedre, men hvo der ej har set det her, tror det næppe. -

En Bæk gaar igjennem Landet; deri opstiger Strandvandet undertiden og gør megen Skade ved Oversvømmelse, og det salte Vand bliver staaende paa de lavere Steder uden at kunne komme tilbage. At hæve dette Onde var ganske vist muligt med nogen Bekostning og passende Afdæmning, især da det rigeligt vilde betale sig, eftersom disse levere Egne er den rene, gode Marsgrund og har samme Egenskaber som Strandkanten ved Tønder og Husum, men Fordomme, Frygt for Bekostning og andet mere har tidtil strandset nogles kyndigere Forslag og Ønsker i den Henseende. Sandt nok - Landets egne Folk har ikke Tid til saa stor en Operation, men kyndige Arbejdere maatte forskrives og betroes Ind-dæmningen". -

De fleste af disse Oplysninger stammer fra Fæmø Præst. "Fæmø Land ligger højt, og derfra kan ses baade Sjælland, Laaland, Falster og Fyn saavel som mangfoldige Handelsskibe, der daglig sejler forbi. Agrene er gode, der er ingen Sandflugt eller andre Ubehageligheder, kun at Søen paa den nordre Side ved stærk Paabrud bortskyller noget af de tilgrænsede Agre.

Præstegaarden er ret smuk og saare godt vedligeholdt; dertil er en liden, god Avling og nogen Lejebord, bestaaende af 2 Vænger, hver paa en 8 Tdr. Land, som alt giver god Afgrøde." -

I denne Beskrivelse siges der, at alle unge Karle tjener deres Værnepligt af til Søs, men der var nu atter en Tilbøjelighed til at tage dem til Landhæren. Biskoppen indsendte den 15. August 1805 følgende til Amtmanden: "Paa Fæmø, Fejø og Askø fornemmes, at de nyere Militærruller, der henlægger en Del af disse Beboere, som fordum ene var indskrevne til Søjteneste, til Landmilitzen, vil bidrage meget til Skolegangsforsømmelse, da flere Forældre af en naturlig Uvilje til at se deres Sønner som Soldater, vil sende dem i en ung Alder til Skibs. Med Tiden maa dette have Indflydelse paa Øernes Folkemængde, da enhver som Soldat indskreven vil, naar Tiden nærmer sig, i hvilken den, som har opnaaet tjenstdygtig Alder, skal fremstilles, vogte sig for at komme tilbage til sin Fædreneø." - Bispnen havde Ret. Næste Aar hed det den 25. Januar: Ved Politiprotokollen var der rejst Tiltale mod 13 udeblevne Karle. De skulde bøde til Sognets Fattigvæsen hver 1 Rdl. og 16 Skilling til Stævningmændene.

Under vor lange, ødelæggende Krig med Englænderne (1807-14) maatte man vogte sig for at hendrage Opmærksomheden paa sig over for engelske Skibe; man maatte f.Ex. ikke tænde Lys i Stuer, hvis Vinduerne vendte mod Søen. I Tingbogen for den 8. August 1808 staar der: "Sognefoged Ole Pedersen (Lock?) har handlet mod den kongelige Ordre ved at have haft Lysning i et af hans Hus's Værelser, som vendte ud til Stranden. Han boer paa den søndre Side af Fæmø, hvor Værelserne vel vendte ud til Stranden mellem Landene Fejø, Aksø og Laaland, men intet stort Skib kan formedelst de lave Grunde besejle denne Vej, men maatte passere forbi Øen henved 2de Mile, hvor

det

af de udsatte Vagtposter kunde opdages, forinden Lysningen af Værelset skulde kunne ses fra et saadant Skib." - Dom-meren gjorde opmærksom paa, at det kunde give et fjendtligt Skib Vejledning til Landet. Og da det paaligger en Sogne-foged at kende Lov og Plakater, bør han bøde 10 Rdl. og det inden 3 Solemærker efter denne Doms lovlige Forkyndelse. -

Da saa mange unge Mænd var indkaldte i Krigens Tid, maatte Kvinderne tage fat derhjemme:

"Medens Fædrelandets Forsvar kalder de vaabendygtige Landboere af Mandkønnet fra deres Hjemstavn og vanlige Jordbrugerarbejde, er det af største Vigtighed for det Almene, at Kvindekønnet fordobler sin Flid og med over-ordentlig Anstrengelse deltager i Markarbejde. Man kan vente saadan Anstrengelse af Hustruen, der er omhyggelig for sin Mands Velfærd, af Manden, der stræber for sine Børns Lykke, af Datteren, der føler sine Pligter, men man bør og vente, at Fædrelandets Røst vil kunne fremkalde den almindelige Pligtfølelse hos alle, der ej umiddelbar kan værne om Fædrelandet, at di i det mindste middelbar vil stræbe efter at bidrage til dets Forsvar og Frelse".

Som Belønning skal der til Kancelliet indberettes "Navnene paa de Landbo-Fruentimmer, der særdeles ud-mærker sig ved Flid og Ansstrengelse i Markarbejde, hvilke vi allernaadigst vil ansee til fortjent Sædernes Udmærkelse.

Forestaaende kongelige Resolution haver Sognefogederne paa Fejø, Fæmø og Askø at bekendtgøre for beboerne hver i sit Distrikt og bringe til almindelig Kundskab iblandt Kvindekønnet, ligesom det og bør tilmeldes mig videre Anmeldelse, om noget Fruentimmer fortrinlig udmærker sig ved Huslighed, Flid og Duelighed.

Fejø dnd 3. September 1808 Montagne" (Birkedommer)

"Forkyndt for Beboerne paa Femø vedstaar Ole Pedersen." (Lock).

Der var gaaet Rygter om, at der i Farvandet om Fæmø var set engelske Krigsfartøjer; derfor var Mændene udkommanderet som "Kyst-Milit" til Vagthold og Exercits. Det var blind Alarm, men Begivenheden resulterede i et Sagsanlæg. Den modbydelige militære Brutalitet, som ikke kunde faa Afløb mod Fjenden, gav sig kraftige Udslag over for den civile Befolkning.

Den 20. Oktober 1808 mødte for Tinget Niels Pedersen Frimand og klagede over den Behandling, han havde været Genstand for af Løjtnant von Bylow. Som Vidner var indkaldt Underbefalingsmanden i Nørreby, Rasmus Danielsen, Endvidere Ole Jørgensen Smed, Christian Alexandersen, Morten Skomager og flere. Løjtnanten havde pryglet Niels Frimand paa Alarmstedet paa Fæmø. Det kom sig af, at da Underbefalingsmanden Rasmus Danielsen opraabte sine Underordnede ved Nummer og derefter spurgte Niels Frimand, hvorfor han ikke træn frem, svarede han: "Du har ikke raabt mit Nummer eller Navn op". Løjtnanten traadte da hen, trak sin Sabel og pryglede Niels Frimand op og ned af Gelederne. Han sagde intet til Løjtnanten, ej heller havde han sagt de Ord til Rasmus Danielsen for at haane ham. Og da han fik Prygl, gjorde han ikke Modstand eller sagde noget som helst; kun, at det var længe siden han fik saa mange Hug. Men Løjtnanten svarede: "Saa er det godt, jeg har truffet saadan en Mand" - Underofficeren Blume vilde ogsaa prygle ham, men det var blevet forhindret.

Paa Baggrund heraf maa det saa meget desmere paaskønnes, at Fæmø Folk med Præsten, Hr. Zeuthen i Spidsen viste deres patriotiske Sindelag ved at ofre af deres Korn til Fædrelandets Nytte. Hr. Zeuthen skrev til Biskoppen den 21. Oktober 1808: "Anledningen til denne Exprese er at tilmelde, at Fæmø Beboere har, i hvor fattige de fles-te end er, efter den ædle Hr. Lieutenant Seidewitz's og min Anmodning - vi gik Mand fra Mand - været ligesaa villige som skyldige til at sammenskyde et frivilligt Bidrag til Fødelandets Hjælp. Bidraget bestaar i Hvede og udgør 49 Tdr., selv giver jeg med Glæde 4 Tdr., hvilke 53 Tdr. er paa første Vink færdige til Afsendelse; jeg tør derfor ærbødigt paa egne og øvrige Fæmøbeboeres Vegne bede, Deres Højærværdighed vil paa behørige Steder behageligst anmelde denne ringe Gave, som staaer til hans Majestæts egen Disposition, i det glade Haab, at samme allernaadigst vorder modtaget og i et Fartøj her ved Øen omlagt, da intet Skib til Overbringelsen bekvent forefindes. -- I.R. Zeuthen."

Det var dog ikke det eneste Offer, Fæmø ydede Fædrelandet i Krigens Tid, ogsaa det ikke ringe Militær, her laa, kostede mange Penge. Her er f. Ex. en Opgørelse for en Maaned i 1811:

Her laa 9 Artillirister med deres Kanoner, 12 Mand af Jyske Infanteriregiment, 19 Mand af Prins Christian Frederiks Regiment, 13 af Slesvigske Infanteriregiment plus 2 Officerer. Det kostede at føde dem i Maj Maaned alene 79 Rdl. 66 Skilling.

Soldaternes Nærværelse skabte ikke saa lidt Demoralisation, de drak deres Kedsomhed bot, og der blev holdt Smugkro for dem. Den 8. April 1809 mødte der to selvejere Bomænd fra Nørreby for Tinget og anklagede hinanden for ulovligt Krohold:

Selvejer i Nørreby, Hans Philip Nielsen angives af Selvejer Jørgen Hansen Bøttø for offentlig at have udsolgt Brændevin" Den anklagede nægtede først Sandheden af den skriftlige Anmeldelse: han havde aldeles ikke solgt Brændevin, og han vidste ikke, hvorfor Jørgen Bøttø havde angivet saadant. Sagen blev udsat, men derefter erklærede Anklageren i en Kontrasag, at han (Bøttø) desværre maatte tilstaa, at ogsaa han havde solgt Brændevin til Militæret her paa Fæmø, ja, ogsaa til Fæmøs egne Beboere; men siden den 24. Januar, da det Hold Soldater forlod Øen, havde han ikke solgt noget ej heller til nogen af Fæmøs Beboere. Der havde ikke, som det lbevt sagt, været større Uordner hos ham; naar de blev for støjende, afværgede han det saa meget som muligt. Han maatte bøde 30 Rdl. inden 3de Solemærker for sin Forseelse. - Men den anden, Hans Philip Nielsen blev ogsaa overbevist om at have holdt Kro. Han undskyldte sig med, at det kun var sket "for rolige Folk", men "Handlingen bliver ikke desmindre ulovlig", afgjorde Dommeren, og ogsaa han maatte

bøde 30 Rdl.

Flere Aar efter Slutningen af den lange Krig kunde man spore den. Den 21. Maj 1817 var her en Sag for Retten om Krudt og Kugler, som var gemt hen, men var bleven fundet og brugt som Legetøj af Drengene.

Sognepræsten, Hr. Holst indberetter, at en Skoledreng, Henrik, som tjener hos Husmand Hans Andersen, havde fundet Krudt og Kugler, som stod oppe paa Kirkeloftet efter det indkvarterede Militær. Skolelæreren, Hr. Jørgen Nielsen (nu kaldtes en Lærer ogsaa "Hr.") fortalte, at Henrik havde bragt disse farlige Sager med paa Skolen og havde solgt af dem til Kammeraterne. Da der nu stod en Fustage Krudt i Kirken oppe paa Hvælvingerne med Adgang fra Taarnet, var man bange for, at Drengen havde stjaalet der, men Husmanden paastod, det var fra hem, der var stjaalet, han havde købt Krudt hos en Købmand i Nakskov. - Til Stede var Underbefalingsmændene fra Krigens Tid: Hans Bøttøe, Rasmus Danielsen samt Hans Jensen Lock og Sognefogeden Ole Pedersen (Lock). Hans Bøttøe forklarede, at da Militæret rejste herfra, overgav de ham en Fustage Patroner, der blev sat op paa Loftet over Vaabenuset; man var gaaet op gennem Taarnet og hen over Hvælvingerne med den. - Ved en Undersøgelse viste det sig, at mange af Patronerne var borte, nogle var gnavede af Mus (for det Fedts Skyld, hvori de var smurte), og en Del Krudt var forsvundet, ligesom en Liste over Patronernes Tal var væk. - Sagen blev ikke opklaret, men Henrik har jo nok faaet sine Smæk.

Da Bispen var her paa Visitats i 1813 (3. August), fik Læreren mere Ros end Præsten. Der staar i Visitatsbogen:

"Præsten, Hr. Zeuthen, prædikede ret godt, men katekiserede maadeligt. Herr var Ungdommen (den voksne) meget tilbage i Læsning og Christdomskundskab. Dog er der Haab, at efter den Vejledning, jeg har givet Præsten, denne Menighed vil komme til at staa ved Siden af de øvrige her i Stiftet. -

Skolelærer Nielsen er dannet ved det Vesterborg'ske Seminarium. Skoleungdommens Antal er ca. 60. De fleste Børn læste godt i Bog og var ogsaa vel øvede i Skrivning og Regning. Skolelæreren er en brav Mand, som arbejder med Flid."

Hr. Zeuthen fik ikke Tid til at forbedre sig; han døde i følgende Aar, som Præsten paa Fejø, Hr. Kirchheiner, meddelte Bispen: "Med megen Vemodighed opfylder jeg herved den sørgelige Pligt at tilmelde Deres Højærværdighed, at Pastor Zeuthen paa Femø døde i Morges Kl. 5. Sørgeligt, saare sørgeligt er dette Dødsfald for hans efterlevende Enke med 6 uforsørgede Børn". - Fæmø Kaldsbog (fra 1845) indeholder om ham bl.a.: "Hr. Jens Rasmus Zeuthen, cand.theol. 1791 med haud illaud. (2. Karakter), døde paa Femø i en Alder af 54 Aar. Enken oppebar Pension af den gejstelige Enkekasse. Hun døde den 20. Marts 1854 i Østofte, hvor hun i mange Aar havde Bopæl."

Da Fejøpræsten meldte om Dødsfaldet, angav han ogsaa Præstekaldets Indtægter i al Kortfattetthed: "Tiende af 216 Tdr. HK. - Offer og Accidenser: 50 Rdl. - Smaaretsel: 20 Rdl. - Refusion af Stokkemark: 30 Rdl. - De aarlige Udgifter (Skatter) har i 1813 været: 120 Rdl. og nu kommer herefter Pension til Enken."

Det var den 5. September 1814, Hr. Zeuthen døde, og først den 23. Juni 1815 kom hans Afløser, Hr. Johan Georg Nielsen, om hvem Kaldsbogen fortæller: "Han blev Student i 1793 (19 aar gammel) og Kandidat 1802 med Laudabilis (1. Karakter). Han døde paa Femø i en alder af 42 Aar. Han laa i Strid med sin Formands Enke om Præste-gaarden, som nok skal have været i en usselig Tilstand, og maatte under sin korte Embedstid kæmpe med megen Svaglighed. Enken oppebar Pension af Kaldet og døde af Kolera i 1853 i København i en Alder af 71 Aar."

Den 27. Oktober 1815 besvarede Hr. Nielsen en Forespørgsel om sine Lønforhold saaledes:

"Jeg maa bede om Tilgivelse, at jeg ikke ser mig for nærværende Tid i Stand til at give nogen tilfredsstillende Forklaring om Kaldets Indtægter og Onera (Byrder), da jeg først i denne Sommer 1815 i Juni Maaned hertil er bleven kaldet. Imidlertid giver jeg mig den Frihed at meddele det lidet, jeg derom har haft Lejlighed til at erfare, som indskrænker sig til følgende:

1. Fæmø Sognekald har ingen Avling - blot nogle faa Tønder Land, bestemt til nogle Kreaturers Græsning.
2. Tiende af ca. 200 Tdr. HK ydes in natura med Undtagelse af 5 Gaarde, ca. 22 Tdr. HK, hvis Ejere efter en indgaaet og af Kancelliet konfirmeret Akkort svarer 2 Skp. Rug, 3 Skp. Byg, ½ Skp. Havre og ½ Skp. Ærter pr. TD. HK. Af Konge- eller Kirketiende har Kaldet intet. Det bortakkorderede betales i Skæppen. Tienden, som i afvigte Sommer alt leveredes i Staaet, beløb sig i det hele til omtrent 150 Traver Sæd af alle Slags.
3. Enkesæde er ikke ved Kaldet. Præstegaarden selv er i ussel Tilstand.
4. Mensalgaarde gives her ingen af.
5. Husmændene, hvis Antal endnu er mig ubekendt, gør om Sommeren, naar Præsten behøver dem, den almindelige Præstedag. I Stedet for Kvægtiende har Bønderne overladt Præsten et lidet Stykke Jord, ca 4-5 Tdr. L., dog er det med de nærmere Omstændigheder dermed mig endnu ikke bekendt. I Stedet for anden Smaaretsel-Tiende betaler Bønderne efter vedtagne Skik af hver Helgaard aarlig en Gaas og 1 Par Kyllinger.

6. Rytterheste holdes ikke. Om Bidrag dertil svares, ved jeg ikke.
7. Bankhæftelser skal efter Enkens Mening være 400 Rdkl.
8. Til min Formands Enke, Madam Zeuthen, skal, efter hvad jeg har hørt, svares i Pension 1/8 af, hvad Kaldets Tiender indbringer. Om flere Onera ved jeg ikke.

Endelig maa jeg anmærke, at der til dette Embede aarlig svares 30 Rdl. af Stokkemarke Sognekald.

Dend 27. Oktober 1815. Underdanigst I.G. Nielsen"

Som det fortælles i Præsterækken, døde Hr. Nielsen allerede næste Aar, 1816. Hans Enke var i Nød og maatte laane hos Folk i Menigheden. Tingbogen har et Par Notitser derom. I 1816 skrev hun denne Laanetilstaelse: "Jeg undertegnede Madam Nielsen, Enke efter afdøde Sognepræst, Hr. Nielsen paa Fæmø, er bleven skyldig til Hyl-lebog Pedersdatter, Gaardbrugende Enke i Sønderby paa bemeldte Fæmø, den Summa 300 Rdl., hvilken Sum jeg her-ved lover at betale til førstkommende Mortensdag 1817, eller inden jeg forlader Fæmø. Den 16. December 1816.

Hanne, salig Niensens." -

Og den 17. April 1817 skrev hun: "Jeg tilstaar herved at være skyldig til Gaardmand Hans Hansen paa Fæmø den Summa 200 Rdl., hvorfor jeg haver pantsat ham et Guldur med Haarkæde, Guldbeslag og Berlokker (Hængesmykker) og 3 Guldfinerringe med Stene. Hanne Sal. Niensens, Præsteenke paa Fæmø." - De blev betalt igen den 22. December 1817 og de første 300 Rdl. den 14. November 1817.

Samme Madam Nielsen hører vi om i 1824, da skriver hun til Biskoppen om sin Fattigdom. Hun faar sin Pension udbetalt for et Aar ad Gangen, men: "- Saa er det mig næsten umuligt i disse besværlige Pengetider at faa Kredit, og da mine Kaar som vel bekendt, er saa kummerlige, at jeg altid maa leve paa den tilkommende Tids Pension", saa vilde hun gerne have Pengene i to Terminer. Kunde hun maaske foreløbig faa et Laan eller Forskud, vilde hun væ-re glad. "Jeg har en Søn, der skal konfirmeres og ud fra mig, og ser ikke paa anden Maade Udvej til at udrede det for-nødne til ham, naar han skal forlade mig, da alle er bange for at betro den trængende noget. Det er blot den yderste Nød, der har bevæget mig til at falde Deres Højærværdighed, der har mange vigtige Forretninger, til Besvær med mine Bønner; men den Mildhed og Deltagelse, De altid viser den trængende og kummerfulde, har givet mig Mod dertil.

Nykøbing d. 24. November 1824 Ydmygst

Johanne Marie Nielsen, Enke efter Sognepræst Nielsen, Fæmø".

Efter Hr. Nielsen vi vi Hr. Hans Christian Balthasar Port Holst (Præsterækken Nr. 21), om hvem Kalds-bogen indeholder følgende: "Han er født 1778 og blev Student 1797. Kandidat blev han i 1802 med Laud. egreg. (Ud-mærkelse). Han skal ikke have været nogen begavet Prædikant, men var iøvrigt en nidkær Præst og fra Hjertets Side en herlig Mand. Han kom hertil som en fattig Mand og drog ligesaa faattig herfra til Skelby paa Falster i 1823, hvor han døde i 1830. Enken maatte endnu længe efter hans Død afbetale paa Gæld, hun havde stiftet hos Bønder her i Sognet.

Da Hr. Holst var kommen hertil, maatte han snart laane Penge. - han var jo fattig som vi saa - "Jeg unders-krevne Christian Balthasar Port Holst, Sognepræst til Fæmø Menighed, tilstaar herved vitterlig Gæld skyldig at være til Præsteenken Madam Zeuthen i Stubbemarke (mon det er vor Mad. Z., der nu er bleven saa velhavende ?) Indløs-ningssummen af Fæmø Præstegaard 937 Rdl. 3 M, samt modtaget kontant 862 Rdl. 3 M = 1800 Rdl. " Han skulde svare 5 pr. Ct. og satte sin Præstegaard samt ind- og Udbo i Pant.

Man maa ikke have været vant til nogen god og hyppig Postbesørgelse, naar man kunde betragte det For-slag som et stort Fremskridt, som blev framsat af Præsten paa Fejø i et af disse Aar over for Birkedommer Montagne, som refererer det saaledes:

Da Hr. Provst Kirchheiner paa Fejø har paataget sig at modtage de her fra Øerne afgaaende og hertil ankom-mende Breve, har Postbudet, Færgemand Niels Iversen i Vesterby, hos Hr. Provsten ugentlig hver Søndag Aften at modtage de afgaaende Breve med vidre. Mandag Morgen afgaar Postbudet over Vandet med Brevene og leverer sam-me til Hr. Kancelliraad Olsen i Vesterborg, som er villig til at befordre dem til Maribo Posthus; af ham modtager Post-budet de med Posten ankommende Breve til Fejø og de andre to Øer, og naar det saa betimelig afgaar fra Fejø, at det samme Dag kan komme tilbage, kan han da levere Brevene til Hr. Provsten". Det skulde Postbudet have 60 Rdl. for om Aaret.

Som vi har hørt, var det en ren Epidemi her paa Øerne, at unge Mænd flygtede fra Session. Den 25. Februar 1821 viser her sig en ny Mand, som havde gjort sig skyldig i det samme. Han hed Henrik Hage Dyrensted. Han havde ikke meldt sig til Lægdsrullen

(Hans Jensen Lock: af en Skifteprotokol)

klagede Sognefogeden Ole Pedersen Lock. For Tiden var han Gaardmand paa Fæmø med 2 Tdr. 2 Skp. 1½ Alnum Hartkorn. Han havde forevist Afskedspas fra Holsten (d.v.s. Slesvig); sine Papirer havde han forevist alle vedkommende, og samme Tid havde han faaet sit

Skøde paategnet. Men ved sidste Session i 1816 var han ikke mødt. Han undskyldte sig med, at han ikke var bleven tilsagt. (I Parentes bemærket kan det meddeles, at et Vidne, der mødte i Sagen, kaldtes ved Familienavnet "Laie" og "Lai"; det er det tidligere Løjet, Lÿet, der nu var blevet omdannet).

Om Slægten Lock f. Ex. anføres her nogle Skifter, der giver gode Oplysninger:

Hans Jensen Lock, Selvejergaardmand i Sønderby 1829 (fol. 317)

Hans Olsen Lock. do. do. 1829 (fol. 327)

Jens Jørgensen Lock do. do. 1828 (fol. 307)

Niels Jørgensen Lock do. do. 1829 (fol. 318-19)

Hans Hansen Lock do. do. 1820 (fol. 184-85)

Jørgen Rasmussen Lock Aftægtsmand Askø 1824 (fol. 244-47)

Da Myndigheder i 1823 forlangte at faa opgivet Præstens Indkomster og Udgifter, var Hr. Holst forflyttet, og det var derfor Hr. Bøje paa Fejø, der affaattede Svaret:

Indtægt: 1) Af Sognets tiendeydere 217 Tdr. HK, som haves i Kerven, naar undtages 25 Tdr., der er for bestandig bortakkorderet til Yderene, kan haves omtrent 217 Tdr. Byg.

2. Refusion af Stokkemark Kald 30 Rdl. Sølv

3. Offer og Accidenser 80 Rdl. Sølv

4. Smaaredseler: 41 Gæs, 41 Brød, 41 par Kyllinger og 52 Snese Æg.

5. Til Embedet er henlagt 5 Tdr. land Jord. - Foruden dette har Præsterne været henlagt mod en billig Betaling 10 Tdr. L. Jord, som tilhører Kirken.

Byrder: a) Kongelige Skatter: 50 á 60 Rdl. Sølv; 6) Enkepension, 8 Tdr. 1 Skp. Hvede, 16 Tdr. Byg, betalt efter hvert Aars Kapiteltaxt, som for Aaret 1822 beløb sig til 66 Rdl. 79 Skilling Sedler og Tegn (Nødpenge); c) Landemodeexpenser (-udgifter) af Præsten: 12 Rdl. Sedler. (Kaldet er vakant).

I 1824 fik vi en ny Præst, Hr. Povl Bendtsen (No. 22 i Præsterækken). Kaldsbogen har om ham: "Han blev Student i 1812, Kandidat 1817 med Laudabilis, blev ansat som Præst paa Fæmø 1824, forflyttet til Glumsø og Bavelse i Sjælland 1830. Han havde været Adjunkt i Hillerød, førend han kom hertil, og skal end nu som Præst her paa Fæmø have oppebaaret 200 Rdl. aarlig Gage for at have Tilsyn med Biblioteket sammesteds (.). Han døde i Skelby paa Sjælland 1849, 56 Aar gammel.

Allerede i sti første Aar her maatte han gøre Gæld. Skødeprotokollen har et Dokument derom (den 9. Decbr. 1817): "Jeg undertegnede P. Bendtsen, Sognepræst paa Fæmø, tilstaar herved at være skyldig til Præsteenken paa Fæmø, Madam Zeuthen, den Summa 500 Rdl. Sølv, for hvilken Kapital jeg herved pantsætter Fæmø Præstegaard med første og eneste Prioritets Panteret". Hans kal give 4 pr. Ct. af Pengene. "Dersom jeg imod Forhaabning ikke prompte betaler Renterne til Terminerne, da skal Kapitalen være forfalden til Udbetaling uden videre Opsigelse" o.s.v.

Fæmø dend 9. December 1824 P. Pendtsen."

(Gælden blev betalt i 1832)

Med det samme skal her anføres et Par Dokumenter vedrørende Salf af et Hus og en Gaard. Det drejer sig om Mænd med kendte Navne: Dend 16. December 1824 offentliggjorde den før omtalte indflyttede Henrik Hage føl-gende: "Jeg underskrevne Henrik Jørgensen Hage, Selvejergaardmand i Nørreby paa Fæmø, tilstaar og hermed gør vitterligt at have solgt og afhændiget, ligesom jeg og hermed sælger, skøder og aldeles afhænder fra mig og Arvinger til Geert Jørgensen Lock ibidem den mig tilhørende Husplads med derpaa værende 10 Fag Hus, som forhen har tilhørt Hans Smed, beliggende i Nørreby, for den Summa 340 Rdl. Sedler. Og da Køberen nu har betalt mig den akkorderede Købesum, saa kender jeg for mig og Arvinger os ingen Ret eller Rettighed mere at have til bemeldte Husplads" o.s.v. Henrich J. Hagge.

Og den 30. December handlede samme Geert Jørgensen Lock:

G.J.Lock har solgt Jørgen Nielsen Grymer i Sønderby Gaarden No. ½ 11: 2 Tdr. 3 Skp. 1 Fdk. Hartkorn med Besætning: 3 Heste, 2 Køer, 2 Faar og 2 Gæs, og Avlsredskaber "for den Summa 1450 Rdl.; der betales i Dag 750 Rdl. og til den 11. Juni Termin 1825 700 Rdl."

Der oplyses intet om, hvad der foraarsaget det Overfald der behandledes for Tinget dend 26. August 1825. Der staar: "Det er oplyst, at Selvejer Jørgen Frederiksens Søn af Fæmø er bleven overfaldet paa Niels Skrædders Mark og tilføjet adskillige Slag paa Legmet og i

Særdeleshed paa Hovedet, saa at han maatte bæres hjem af Selvejer Peder Hansen Grymer. Det er ligeledes oplyst, at Gaardmand Hans Jensen Lock har overfaldet Drengen, item at Peder Jensen Hansen Lock har grebet fat paa Drengen og hans Broder, kastet den ene til Jorden og løbet efter den anden, som derefter gav Skrig fra sig og straks derefter blev befunden ilde slaget. Da Lock og Søn anfaldt den sidstnævnte Dreng, var han uskadt, altsaa var det Peder Jensen Hansen Lock, der hade gjort det." De blev begge dømt, Faderen Hans Lok bør betale 1 Rdl. Sølv og Sønnen Peder Lock 2 Rdl. til Fæmø Sogns Fattigkasse samt 5 Rdl. til Klageren, de to Drenges Fa-der, og det inden 3 Solemærker efter Dommens Forkyndelse.

Ogsaa Kvinderne kunde være slemme, om end kun i Munden. For Tinget berettes den 25. November 1825 om nogle stygge Ord, Gaardmand Jørgen Frederiksens Hustru, Maren Nielsdatter paa Fæmø var fremkommen med. Hun havde været paa Marked i Saxkøbing og var nu sammen med andre paa Hjemrejsen. De sad i Baaden, og hun kom da op at skændes med Gaardmand Frederik Hansens Hustru, Marie Pedersdatter. Under Ordstriden kaldte hun Marie for noget saa underligt som "en Tyremoder" og tilføjede, at hendes Mand, Frederik, var slem til at høre. - For Tinget beklagede hun disse onde Ord, der var sagt i Hidsighed. Men da de var saa grove, blev hun dømt til at betale en Mulkt paa 4 Mark til Fattigkassen og til at give Klagerinden en Bøde paa 4 Rdl.

I 1826 døde en Enke, Hylleborre (Hilleborg) Pedersdatter, hvis Navn vi er stødt paa tidligere. Der ligger efter hende en Ligprædiken, et Mindeblad, som vi skal læse Brudstykker af; det kalder sig et "Testamenti", hvad det ikke er i almindelig Forstand, det har 3½ Sider christelige Betragtninger over Liv og Død og er vist forfattet af Skoleholderen:

"Testamente over afgangne Gaardkone Hyllebaare PEDersdatter af Synderbye paa Fæmø." - "En stærk Be-væggrund til Dyd er uden Tvivl denne, at vi veed, at vi skal døe, men kuns Gud veed, naar det skal skee. Erfaringen lærer os, at ikke nær alle opnaae saa øji Alder som vores efter Haabet salige Veninde (hun blev kun 63 Aar), hvis Lege-me vi i Dag have ledsaget til sit Hvilested. Lader os da i Tide beskikke vort Huus, vorde fromme, gode, at vi altid kan være færdige til den sidste Reise, til det store Maal og vigtigste Skrit henover i Evigheden, naar Herren vil kalde os her-fra til evig Fryd og Salighed.

Vores salige Veninde, Hyllebaare Pedersdatter saae første Gang denne Verdens Lys Aar 1763. Hendes Fader var ærlige og velagte Gaardmand, Peder Gjertsen fra Femøe, og hendes Moder var den dydige og gudfrygtige Kone, Lisabeth Danielsdatter sammesteds. Saasart hendes Forældre vare af Gud blevne velsignede med hende, bare de Om-sorg for hende og loede hende ved Daaben indlemme i det christelige Selskab, at hun maatte faae Deel i de døbte og tro -ende Christnes Saligheder. Efter de Tidens Omstændigheder bare de ogsaa Omsorg for hendes videre christelige Op-dragelse, indtil hun var paa 15de Aar (1778), da hun blev taget Confirmation af den her værende Sognepræst Hr. Høier. Herefter fandt hendes gode Forældre det for godt at lade hende tage ud at tjene, dels for at fortiene sin Under-holdning, og deels ogsaa for at gjøre sig værdig og duelig til det, som de af Hjertet ønskede, nemlig at blive en ordentlig og retskaffen Huusmoder. Hun kom først i Tjeneste hos en Gaardmand i Synderbye, nemlig Niels Frederiksen, hvor hun var i 2 Aar (- 1780) og opførte sig der som entroe Tjenerinde. Derfra kom hun i Tjeneste hos Gaardmand Hans Lock i Synderbye, hvor hun tjente i 3 Aar (til 1783), og endelig til sidst kom hun til at tjene i Præstegaarden, hvor hun var i omtrent 7 Aar og efterlod sig der et meget godt Rygte for sin lange og troe Tjeneste. Hun tjente ærlig, troe og flittig i 12 Aar (til 1790). Da hun 27 Aar gammel, føjede det almægtige Forsyn det saaledes, at hun skulde forandre sin Stilling: Desaaarsag hun blev indladet i det Hellige Ægteskab med den ærlige og velagte Skipper, Hans Jørgensen Gry-mer, der allerede for 12 Aar siden er overgangen til et bedre Liv og fryder sig tillige med sin elskelige Hustrue og 7 af sine Børn iblandt alle de salige Aander. De avlede tilsammen 10 Børn, de 3 af disse, nemlig Sønnen Peder, og Døtrene Abelone og Johanne, ere endnu i Live, saalænge det Gud behager. Vores salige Veninde levede i 24 Aar i det kjerligste ÆGteskab og foregik derved deres Venner og Naboer med et skjønt Exempel. Først kom de til at boe i et Huus i Nørre-bye, der nu beboes af hendes Broder Hans Pedersen, der boede de kuns en kort Tid. Siden fik de den Gaard i Synder-bye, hvorfra hendes Legeme idag er udbaaren, og som nu beboes af hendes eneste Søn, Peder Hansen, der i de 12 Aar, hun hensidede som Enke, bar Sønlig Omsorg for Moderen. - Hvad videre vores salige Venindes Liv og Levnet i Al-mindelighed er angaaendes, saa levede hun et anstændigt, christeligt og stille Liv. Hun gav ingen Forargelse, men fore-gik sine Naboer og Medmennesker med et meget godt Exempel, som naar det blev efterfulgt af mange, vilde forøge og udbrede Velstand. Hun passede og forsynede sine Ting, som det bør en stræbsom og ordentlig Huusmoder. Hun fik ogsaa Guds Velsignelse for sine Bestræbelser, saa at hun aldrig savnede noget Gode i dette Liv og efterlod sine Børn i velhavende Omstændigheder. Imod sine Naboer saavel som imod Trængende viste hun sig medlidende og rak dem tit en hjælpende Haand. Ofte glædede hun den trængende, tit blev hun velsignet, mange ønskede Godt over hende. Vor Herre glæde hendes Sjæl. - Hvad vores salige Venindes Dyd og Gudsfrygt angaaer, saa besøgte hun Guds Huus og Kirke flittig, saalænge hun for Alderdom og Svaghed kunde komme der. Af Kirkens Gode (Alterens Sakramente) be-kjente (d.v.s betjente) hun sig ligeledes, som det bør den gode Christen. Hvad endelig hendes sidste Sygdom er angaa-ende, saa blev hun for omtrent 8 Uger siden Sengeliggende, og i den Tid klagede over Mavepine og trykken for Brystet og Alderdom Svagheder, som tiltod alt mere og mere, indtil sidste Tirsdag den 23de Mai, da hun Kl. 11 om Formid-dagen omvexlede Tiden med Evigheden i hendes Alders 63tyve Aar.

Skal vi, o Gud, endnu her blive,
Saa vil du, hvad os Godt er, give,
Det haabe vi af Dig. -
Dig vil vi Liv og Sjæl befale,
Du Herre! Herre! før vor Tale.
Velsigne og bevare os. Amen." -

(Mindeskriftet tilhører Hr. Gaardejer Peder Andersen, Søn af den Fru Maren Johanne Andersen, der lod Krucifixet i Kirkens Vestende istandsætte).

Vor Præst, Hr. Bendtsen kom i Strid med en Mand om et Stykke Jord. Den 22. November 1826 skrev han til Biskoppen derom, det var den saakaldte Kirkejord. En af denne Jords tidligere Medejere, Knud Nielsen, der nu bor paa Fejø, forlanger en aarlig Afgift af den Ottendedel, han ejede. Præsten betragter Jorden som en Enhed: "Jeg har hidtil intet villet give ham, da jeg ikke anser hans Fordringer for lovlige. Han siger, at han i den Grad ejer denne Ottendedel, at han kan sælge den aparte eller bygge paa den. Jeg ha af det samtlige Sogn ikke modtaget Del for Del af Kirkejorden, hvorom aldeles ikke blev talt, men den hele Kirkejord mod at holde det hele Sogn med Vin og Brød ved Herrens Alter, hvilket jeg ogsaa punktlig og til alles Fornøjelse (d.v.s. Tilfredshed) har efterkommet. -

Deres Højærværdighed maa tilgive, at jeg i Anledning af ovenanførte ærbødigt beder Dem om Underretning om, hvorvidt jeg deri kan have fejlet eller ikke, da jeg ligesaa lidet vil forholde nogen, hvad han med Ret-te tilkommer, som bortgive af et ringe Embedes lovlige Indkomster, hvad maaske flere end een af mine Eftermænd højlig kunde have nødig.

Til Slutning maa jeg ligeledes ærbødigt udbede mig, at Deres Højærværdighed vilde underrette mig, om jeg hos Biskoppen selv kunde faa 20 Exemplarer af den af Deres Højærværdigheds udgivne Bibelske Historie, hvilke Sognets Fattigkommission ønsker at give til Brug for fattige Skolebørn, som ikke selv kunne anskaffe den samme saa uundværlige Bog. - Deres Højærværdigheds ærbødige P. Bendtsen".

Biskoppen henviste Hr. Bendtsen til at søge Afgørelse af Spørgsmaalet ved Birketinget, og den 18. Juni 1827 dømte Birkedommeren, at Knud Nielsen havde Ret (mon det er den Knud Nielsen der tidligere er omtalt). "Han maa anses for at være berettiget til at bortleje sin Ottendepart af Jorden eller sælge den, mod, at der stedse svares en Ottendepart af Vin og Brød".

Hr. Bendtsen forsvandt ofte fra Fæmø paa Rejser og irriterede derved Præsten paa Fejø, Hr. Boie, som saa maatte besørge hans Embedssager. Lad os se, hvad Hr. Boie skrev til Biskoppen den 18. Juni 1826:

"Hr. Pastor Bendtsen er, formodentlig med Deres Højærværdigheds Tilladelse, rejst til Sjælland den 15. Maj, efter at han 3 Uger forhen har været borte fra Øen. Da han ingen Omsorg har draget for Embedets Bestridelse førend sin Bortrejse, henvendte Menigheden sig et Par Dage efter til mig med Anmodning om at komme der for at forrette nogle Ministerialier (Daab, Begravelse etc.). Jeg har gjort 4 Rejser dertil, og Hr. Stenshøj paa min Anmodning een eller to. Men denne har forsikret mig, at han ingenlunde gør flere Rejser dertil, førend Deres Højærværdighed befaler det samt bestemmer dend Betaling, han har at forordre for sin Rejse, just fordi Hr. Bendtsen aldrig har givet ham et Ord for det. Jeg føler heller ingen Kald til at forrette Præstens Embede paa Fæmø. Han var 13 Uger borte forrige Sommer, i hvilken Tid jeg gjorde flere Rejser til Øen uden Betaling, da jeg kuns har meget lidet for at besørge mit eget Embede, det jeg dog bør. Hertil kommer den nu grasserende smitsomme Sygdom paa Fæmø, formodentlig Sprinkler (onartet Feber med Pletter), hvoraf en Gaardmand er død. - Jeg var paa Øen den 26de for at syne Kirken og Præstegaarden, og paa dend Dag skal der 6 Personer været gaaet til Sengs. Under saadanne Omstændigheder savnes Præsten meget; thi han vilde dog rekvirere Læge i saadanne Sygdomstilfælde, han kunde give et godt Raad til de syges Pleje, bedt for de syge m.m. Jeg har troet mig beføjet til at rekvirere Lægen, saasom Bønderne hellere ligger, til de dør, end de vil søge Lægens Hjælp. -- Hvorledes skal man faa Embedet bestyret, naa den af Kongen beskikkede Embedsmand ikke bekym-rer sig derom. Han rejser hvert Aar bort ved Foraarets Begyndelse og bliver borte den hele Sommer uden at tale med en anden Præst om at besørge hans Embede. " (Hr. Bendtsen skulde vel ikke have været i Hillerød at ordne Biblioteket, som der meldes om i Kaldsbogen".

Følgende Aar, den 9. Juli 1827, var det galt igen. Hr. Boie, der nu var bleven Provst, skrev da til Bispen: "Ifølge Deres Højærværdigheds Skrivelse har jeg tilskrevet Hr. Pastor Bendtsen Deres Højærværdigheds Utilfredshed med hans Fraværelse fra sit Embede samt paalagt ham at vende tilbage saa hastigt, ske kan. Hr. Pastor Stenstrup paa Askø forrettede Gudstueneste i Fæmø Kirke i Gaar. Dersom jeg kommer bort (d.v.s. af Sted) paa min Rejse til Møen, skal jeg paalægge Olsen (Skolelæreren), at han holder Messefald i Fæmø Kirke paa Søndag. - Sygdommen er nu, saavidt vides hævet, og ingen Dødsfald er indtruffet siden Præstens Afrejse.! -

Ogsaa fra Syndeen, Hr. Bendtsen, fik Biskoppen Brev om Sagen:

"Det gjorde mig meget ondt for nogle Dage siden at modtage en Skrivelse fra Provst Boie, dateret den 9. Juli, hvori han underrettede mig om, at Deres Højærværdighed var utilfreds med min Rejse til Sjælland, fordi denne var foretagen uden Deres Højærværdigheds Tilladelse

og uden at sørge for Embedets Varetagelse i min Fraværelse." - Han undskylder sig med, at han ikke har mødt Indsigelse fra sin Provst, Hr. Boie, der altsaa heller ikke har vidst at man skulde spørge Bispen, "hvilken fejlagtig Mening ogsaa Provst Boie maa have haft, siden han ingen Underretning gav mig, dengang jeg paa hans Visitats paa Fæmø talte med ham om min Rejse. Langt borte fra mig var det derimod ved saadan en Rejse at ville lægge for Dagen endog det mindste Spor af Mangel paa tilbørlig Agtelse for og Lydighed mod Deres Højærværdighed selv. - Hr. Steenstrup paa Askø har i de c. 3 Uger, hvori jeg har været borte, været saa god at besørge Gudstjeneste i mit Sogn. -
Fæmø Præstegaard d. 22. Juli 1827. P. Bendtsen."

Hr. Bendtsen har ikke følt sig tilfreds her paa Fæmø; vi ser da, at han den 15. August 1828 underrettede Biskoppen om, at han vilde ansøge om et andet Embede. Han skrev saaledes: "Da jeg allerunderdanigst agter at ansøge Hans Majestæt om Forflyttelse, vilde jeg ærbødigst udbede mig af Deres Højærværdighed en anbefaling at vedlægge Ansøgningen. - Jeg er hindret i at komme at afhente Attesten af den megen Sygdom, vi har haft i al denne Høsttid i mit Hus, og som vel endnu vil hindre mig i at for det første at kunne komme nogensteds hen, endogsaa kun for een eller to Dage.
Fæmø Præstegaard d. 15. August. 1828. D.H.s. ærbødige P. Bendtsen."

I 1827 og 1828 var det er Par Gaardmænd i Nørreby, der blev dømt til omgaaende at betale deres Skatterestancer. Det var Jørgen Hansen, som skyldte 15 Rdl. og 10 Skilling Sølv for kongelige Skatter og Afgifter for dt sidste Halvaar af Aaret 1826 og 21 Rdl. 42½ Skilling i Sedler og Tegn. I Retsgebyr til Fogeden Udpantningsforretning 5 Rdl. 81 Skilling samt til Sagføreren 2 Rdl. og 12 Skilling. - Næste Aar ramte det. Selvejergaardmand Peiter Steffensen i Nørreby. For sidste Halvaar af 1827 maatte han ud med 25 Rdl. i Sedler, til Fogeden 4 Rdl. 5 Skilling og i Omkostninger 2 Rdl. 4 Mark.

Den gamle Degn og Lærer Nielsen var død og var bleven erstattet af en Hr. Brix. Han kom i 1827 i Strid med Skolepatronen, Selvejergaardmand Hans Olsen Lock, som havde paataalt formentlig uordentlige Forhold. Han havde paastaet, at Børnene ikke blev "hørt" de Dage, da de barn Hø ind for Læreren, mens de dog fik nye Lektier for. Han var mødt i Skolen og havde sagt: "Lad os se, om Børnene læser ligesaa godt som i Degnen Nielsens Tid." Og han forlangte, at Skolelæreren skulde straffe de uartige Børn, der slog Tavlerne itu. Ogsaa havde han paastaet, at det til-kom ham som Skolepatron at anskaffe Papir til Skolen, det vedkom ikke Læreren. Da han paa Tinget blev gjort opmærksom paa, at han var optraadt vel egenmægtig, sagde han, han havde ment, det paalaa ham som en Pligt at gøre Læreren opmærksom paa, hvad han ansaa som Uorden, det havde ingenlunde været hans Hensigt at nedsætte ham. Og havde hans ORd været saa skarpe, som Lærer Brix havde sagt, "saa var det sket af Misforstaaelse og Uvidenhed af ham som en ung Mand. Han ønskede kun det gode Forhold fra før genoprettet og bad sagen afgjort i Mindelighed." Da Hr. Brix ønskede det samme, blev de let forliget.

Navnet Hage dukker frem igen i 1827, men i en sørgelig Anledning: et lille Barn i Familien var død ved et Ulykkestilfælde: "Selvejergaardmand Hendrik Jørgensen Hage af Nørreby var gaaet i Marken for at skære Tørv, og noget derefter kom hans ældste Datter, et Barn paa 7 Aar og meldte ham, at hendes Søster, Marie var druknet i Vand-stedet ved Gaarden. Han ilede derpaa straks hjem og anvendte al mulig Umage med at gnide og rulle Barnet i Forening med Hustruen, Abalone Jensdatter, for om muligt at faa det igen bragt til Live, men alt var forgæves. - Der var intet Tegn paa Vold paa den druknede Pige, erklærede Synsmændene. - Moderen kom ogsaa i Forhør; hun sagde, at hun var beskæftiget udi i Gaardsrummet sammen med de to ældste Piger, Anne Grete og Marie. Da hun hørte, at det mindste, Spæde Barn, som laa i sin Vugge inde i Stuen, begyndte at græde, løb hun ind for at give den Lille Die. Den syvaarige Anne Grete blev sendt ud i Gaarden for at se efter Marie, men straks efter kom hun ind igen og sagde, at hun laa nede i Vandet."

Selv mord var i gamle Dage noget ukendt, men i 1828 hændte der to her paa Fæmø, begge Tilfælde paa Grund af Tungsindighed. Den 5. September omtaltes det for Tinget, at "en ung Mand, Bendix Nielsen, Søn af Selvejergaardmand Niels Peder-sen af Nørreby havde druknet sig. Den unge Mand tjente hos Selvejergaardmand Rasmus Jensen i Nørreby. En Tirsdag kom han hjem paa Besøg i Forældrenes Gaard og gik derfra Kl. 7. Den næste Dag erfarede Faderen, at Sønnen ikke var kommen i sin Tjeneste, hvorfor han straks anstillede Eftersøgning, men resultatløse. Næste Dag hørte han, at nogle Børn havde fundet hans Hat ved Stranden i den saakaldte Askehavn. Sammen med Gaardmand Rasmus Mogen-sen begav Faderen sig da straks dertil. De tog en Jolle for at søge efter ham, og snart efter fandt de ham liggende i Van-det med Ansigtet nedad lige bag ved Christen Iversens Baad; han havde lagt sit Halstørklæde i Baaden. Faderen vidste ikke noget og Aarsagen til Selvmordet, da Sønnen ikke havde ytret det mindste, som tydede derpaa; men han havde altid været meget tungsindig, og tillige var han plaget af et Slagtilfælde eller Ligfald, hvilken Sygdom han stedse

har ønsket skjult for andre Folk. Han havde just haft et Tilfælde om Mandagen i sin Tjeneste, saa det er vel derfor, han har druk-net sig. Han havde ingen Fjender, da han var et stille, fredeligt Menneske. - Den afdøde havde lagt sine Strømper og sin Trøje paa Broen i Askehavnen og lagt en Sten ovenpaa, hvilket han formodentlig har gjort for at hans Lig kunde findes."

En Maaned efter, den 6. Oktober skete et Selvmord i Sønderby: Husmand Peder Christiansens Kone, Birthe Mortensdatter blev fundet druknet tillige med sit Barn, Christian, 11 Maaned gammel i en Brønd paa Sønderby Gade

"Selvejer Lars Rasmussen af Sønderby fortalte, at Klokken halv tre kom nogle Børn, som legede paa Gaden, og meldte, at de ved at se ned i Gadebrønden havde opdaget, at der laa en druknet i Brønden. Han løb straks derhen sammen med Selvejer Frantz Rasmusen med nogle Brandhager, hvormed de halede Liget op og meldte det for Sogne-præsten, som øjeblikkelig indfandt sig og anvendte alle mulige Midler for at kalde Birthe Mortensdatter til Live, for hende var det; men hun var aldeles død. Liget blev bragt hjem, men da Barnet savnedes, løb de atter til Brønden og fandt da Barnet. Heller ikke ham kunde Hr. Bendtsen bringe til Live. - Hendes Mand, Peder Christiansen, er i Fart (til Søs) og har været borte siden i Foraaret 1827. Ingen ved, hvad Aarsagen til Selvmordet har været. Hun var bedrøvet ved Mandens Fraværelse og havde i de sidste 4 Aar været tungsindig. Manden gik bestandig til Søs, kom sjælden hjem og understøttede hende aldeles ikke. Da han nu var gaaet til Barcelona, og hun ikke kunde vente ham hjem et Aars Tid, og hun selv og Barnet var noget svagelige, saa er det sikkert det, der har drevet hende til at begaa denne Gerning".

Man var nu naaet saa vidt frem, at man ønskede en Læge her paa Fæmø og de andre Øer, og en saadan fik man i 1828, men man fik selv Lov til at betale ham. Kongen lod skrive den 2. Juni: "Vi Frederik den Sjette, af Guds Naade o.s.v. bestiller og forordner hidtilværende konstitueret Distriktskirurg paa vore Øer, Fejø, Femø og Askø, Carl Frederik Vilhelm Bang til herefter at være virkelig Distriktskirurg paa bemeldte Øer, og skal han for denne sin Tjeneste nyde i aarlig løn 150 Rdl. Sølv, hvilket bliver at udrede at de ovennævnte Øers Hartkorn." --

Møllejejer paa Askø, Jacob Madsen Møller skænkede i Aaret 1829 et Ejendomshus i Nørreby paa Fæmø til Sognets Fattigvæsen og bestemte det til Bolig for 8 Lemmer, der efter Gavebrevet skulde være Enker og faderløse Børn. - Ved samme Lejlighed skænkede han en Kapital, stor 200 Rdl. i Sedler, til Fæmø Sogns Fattigvæsen, hvis Ren-ter (4 Pro Ct.) skulde gaa til Husets Vedligeholdelse. Af den Kapital staar 100 Rdl. Sedler mod 1ste Prioritet i Fæmø Præstegaards Indløsningssum; 50 Rdl. Sedler mod 2den Prioritet i en Ejendomsgaard i Nørreby paa Fæmø og 50 Rdl. Sedler i et Ejendomshus i Sønderby paa Fæmø mod 1ste Prioritet. Fæmø Sogn ejer endnu et Fattighus i Sønderby, som rummer 4 Lemmer.

Den 9. Marts 1830 druknede to Brødre Bøttø paa Isen, der nu mod Foraaret var usikker. Det var Selv-ejergaardmand Jørgen Rasmusen Bøttø og Husmand Hans Jørgen Rasmussen Bøttø. En Husmand Christian Rasmussen, forklarede for Retten, at han sammen med de to og Gaardmand Niels Hansen af Fæmø den 9. Marts om Mør-genen kørte over Isen til Bandholm og videre til Maribo. Efter at have udrettet deres Ærinder vendte de samme Efter-middag tilbage mellem 2 og 3. I Bandholm blev Hestene fodrede, og saa kørte de ud fra Bandholm over Isen for at kø-re hjem til Fæmø, men da det den Dag var meget tykt og taaget, forfejlede de deres Kurs og kom i Land paa Øen Lind-holm, hvorfra de igen begav dem af Sted for om muligt at naa Askø, men da de havde kørt omtrent 30 á 40 Skridt fra Lindholm, sank Hestene og slæden med dem i Søen. Husmand Christian Rasmussen, som lidet kan svømme, hjalp sig saaledes dermed, at han fik fat i den faste Is, men faldt flere Gange tilbage i Vaagen. Endelig fik han fat paa en liden Is-skorpe, hvor han hjalp sig op. Der var Niels Hansen ligeledes kommen op, men de to Brødre Bøttø saavel som Hestene og Slæden saa de aldeles intet til fra det Øjeblik, at de sank under. De to redede gik da til Laaland, hvor de overnat-tede. Der gik Christian Rasmussen syg til Sengs, men Niels Hansen gik til Askø og meldte Ulykken der. mange drog ud for at lede, og efter nogen Søgning fandt de Slæden, hvorved Jørgen Bøttø hængte, som med den ene Arm havde omslynget Slæden, men Broderen Hans Jørgen Bøttø eller Hestene var intetsteds at finde."

Den 5. November 1830 brændte der et Hus for Parellist Hans Madsen, Udflytter fra Nørebø. Huset bestod af 12 Fag og blev aldeles lagt i Aske.

Som Vidner for Retten mødte Hustruen Marie Magdalene Olsdatter og deres Naboer: Gaardmændene Peder Hansen Bøttø, Jørgen Jørgensen og Hans Andersen. - "Hans Madsen var Kl. 9 om Formiddagen redet til Byen i et Ærinde, og da han havde været omtrent en halv Time i Byen, hørte han, at der gjordes Anskrig om, at hans Gaard brændte. Han red derpaa øjeblikkelig hjem for om muligt at bjerge sit Gods, men Ilden havde saaledes grebet om sig, at han kuns fik reddet ubetydeligt Indbo, hvorimod alt hans indavlede Sæd og en Hest blev aldeles opbrændt; ligeledes blev Bygningerne saa aldeles opbrændt, at ikkuns lidet af Tømmeret blev bjerget og kan bruges til Brænde.

Konen, Marie Magdalene Olsdatter berettede: "Efter at hendes Mand var redet til Byen, gik hun ud i deres Køkken for at smelte noget Tælle af, og efter at Gryden med Tællen var hængt over Ilden, hørte hun sit mindste Barn, 6 Uger gammel, skrigende inde i Stuen, og da hun

ingen Pige havde eller andre Tjenestefolk, maatte hun løbe ind til Bar-net for at give det Die, hvorefter hun tog Barnet ved Brystet og gik straks med det ud i Køkkenet for at se til Tællen. Men i det Øjeblik hun aabnede Døren til Køkkenet, saa hun, at der var gaaet Ild i Tællen, og da hun herover blev saa forskrækket, greb hun uden at vide Følgerne deraf en Spand med Vand og kastede i Gryden for at slukke, men maatte erfare, at dette gjorde det værre, thi Ilden fløj hende i Ansigtet, saa hun næsten ikke kunde se, og Ilden greb straks om sig, og antændte Bygningen, som i mindre end en Time blev lagt i Aske".

Hermed slutter Rækken af de smaa og hver for sig lidet betydende Meddelelser om Livet paa Fæmø i svundne Tider. Endnu skal kun anføres en Artikel om "Fæmø Pastorat i 1833": "1 Præstegaard, 1 Skole, 48 Bøndergaarde, hvoraf 2 udflyttede, 36 Huse med jord og 21 uden, 1 Vejmølle. Beboerne er alle Selvejere og Søfolk.

Nørreby: Præstegaarden, langt fra Kirken, er gammel og maadelig indrettet, men vel vedligeholdt, 4 længer. Haven er meget forskønnet og har en Del gode Frugttræer. En Embedsjord paa 16 Tdr. Land, hvis ene halve Del er Kirkejord, hvoraf Præsten maa svare Visitatskorn (d.v.s. Amtsprovsteløn), afholde Kirkesynets Omkostninger samt holde Vin og Brød. Den anden halve Del er lillagt af Bønderne som Vederlag for hele Sognets Kvægtiende. Korntienden er omtrent 40 Tdr. Hvede, 40 Tdr. Rug, 80 Tdr. Byg, 20 Tdr. Ærter og 26 Tdr. Havre samt fra Stokkemark 30 Rdl. Sølv; 80 til 90 Rdl. i Offer og Accidenser og Smaarendsel in natura.

I Nørreby findes 24 Bøndergaarde, 20 Huse med jord, 14 uden; en Vejmølle ej langt fra Kirken.

Sønderby: 23 Bøndergaarde, 16 Huse med jord, 7 uden."

"Uddrag af" Kaldsbogen". Den er anskaffet 1844 af daværende Sognepræst Schougaard. Oplysningerne (hvoraf mange er anførte foran) er antagelig tilføjede af ham med senere Noter af andre Præster.

Uddrag af Kaldsbogen fra c. 1845:

"Præsteembedets Avling bestaar af 15 Tdr. Land, beliggende ved Øens Kirke, samt et Vænge ved Præste-gaarden.

Af fornævnte 15 Tdr. L. ere de 5 Tdr. L. overladt Præsten og have været det i umindelige Tider istedet for Tiende af Føl, Kalve, Grise samt Ostepenge, de øvrige 10 Tdr. L., som er Kirkejord, (dog ifølge senere Accort med Bønderne) imod, at han skal udrede Visitatskorn til Provsten samt forsyne Kirken med Brød og Vin.

Dog findes herom ingen Oplysninger eller Documenter i Præstearkivet, undtagen en Forening, udfærdiget paa stemplet Papir af 1ste Octobr. 1813, imellem den daværende Sognepræst, Zeuthen og Pastoratets Gaardmænd, ifølge hvilken bemeldte Præst Zeuthen for sin Embedstid erholder tilsikret de 15 Tdr. Land paa ovenstaaende Vilkaar (dog uden at erlægge Visitatskorn) samt frasiger sig Lammetiende: 4 Skilling af hvert Lam, imod at erholde 1 Gaas aarlig af hver Gaard."

Slut på Fæmø i Svundne Tider.